DEFENSIO FIDEI CATHOLICÆ DE SATISFACTIONE CHRISTI

Adversus

FAUSTUM SOCINUM Senensem:

Scripta ab

HUGONE GROTIO.

Juxta Exemplar. quod
LUGDUNI BATAVORUM
Excudit Joannes Patius, Juratus & Ordinarius Academiæ Typographus. Anno 1617.

VERITATIS EUANGELICÆ
STVDIOSIS
Gratiam & pacem à Domino.

CUm in plurimis doctrinam Catholicam Socinus sibi deserendam putarit, tum majori cum periculo nusquam ab ea recessit, quàm in illis, quæ ad gloriam Christi pertinent, sive naturam alteram, eamque nobiliorem, sive beneficia summa abnegando. Est enim Christus naturâ Deus, ante omnia secula: sed in seculo anima rationalis & caro accessit in unitatem personæ. Beneficia ejus partim in ijs consistunt, quæ vita & morte semel acquisivit nobis: partim quæ quotidie confert. Acquisivit jus duplex: ad effugiendam pœnam, & ad præmium consequendum. Confert verò non hæc ipsa duntaxat, quæ justificationis & glorificationis nomine designantur sed fidem insuper, absque

qua Deo placere non possumus: & sanctimoniam, sine quâ nemo videbit Deum. Neque hæc operatur exteriori solùm doctrinæ cœlestis revelatione & perfectissimo vitæ exemplo: sed vel imprimis internæ gratiæ suæ donis, quibus in solidum, quicquid nobis salutaris boni inest, debetur. Ex his dogma æternæ Christi Deitati adversans, in Paulo Samosateno damnavit sancta & ab Apostolicis uberibus satis recens Ecclesia: ejusdem mali reliquias in Ario & Nestorio posterior ætas vidit & debellavit. Ad fidem sanctitatemque inchoandam, promovendam, consummandam necessaria esse interna ac gratuita Christi dona, humanarum virium prædicator Pelagius negavit: multisque scripturarum testimoniis per Synodorum judicia & Episcopalia scripta convictus fuit. Supersunt errores quibus acquisiti juris beneficia evertuntur. Hi sincera quidem veritatis confessione ab omnibus retro seculis damnati fuere, non tamen ad eos refutandos diligentiam parem contulit quisquã, quia nec qui propugnando hanc sibi propriam causam faceret, ullus erat. Quamquam nec modica in istis tum Samosateniani, tum Pelagiani erroris fibra apparet. Nam actiones & perpessiones

ones

ones Christi minoris æstimet necesse est, quisquis illum, non quantus est, agnoscit: & vicissim, qui factis humanis nimium ponit pretium, facilè adducetur, ut sibi Mediatore haud opus putet. Istos igitur errores vetustati minus notos, cum Socinus fecerit suos, pro parte minus tractatâ par est majore studio laborari. quod fieri quotidie videmus à Theologis pro Ecclesiæ doctrina, undique in aciem dimicationemque venientibus. Cum verò duo nobis peperisse Christum dixerimus, impunitatem & præmium, illud satisfactioni, hoc merito Christi distinctè tribuit Vetus Ecclesia. Satisfactio consistit in peccatorum tralatione: meritum in perfectissimæ obedientiæ pro nobis præstitæ imputatione. Utrumque horum vehementi cum studio impugnavit Socinus: sed in priori fundamenta causæ suæ in quibusdam juris quasi principiis collocavit. Vidit hoc V. Cl. Hugo Grotius, Civitatis Roterodamensis Syndicus, & in collegio delegatorum ab Illustribus Hollandiæ & VVestfrisiæ Ordinibus Senator. Quocirca pro suo erga Ecclesiam Dei amore, non acquiescendum sibi putavit, quin, relicta aliis Meriti quæstione, ipse eam quæ de Satisfactione est, tractandam susciperet. Nimirū,

 certis-

certissimum ei erat, quam Socinus oppugnat sententiam clarissimis Scripturarum verbis contineri neque minus certum, Dei dona, verum scilicet Iuris naturalis lumen, & augustius lumen fidei, minimè inter se pugnare. Itaque existimavit facturum se rem Christiano jurisconsulto non indignam, si ea, quæ à jure petuntur arma, Catholicæ fidei adversario extorqueret: quod facili negotio fieri posse, deprehendit. Mox alia etiam Socino ruspanti obtulêre se plurima, quæ partim ad vocum interpretationem, partim ad historiam pertinerent. In quibus cum non minus aberrare Socinum vidisset nec silentio transeunda hæc putavit. Post ista, non ita multa ejus argumentire sidua jam erant. Ne igitur hiaret opus illa etiam perpetuâ serie connectere animus fuit. Ceterùm in his commentandis, profitentem sæpè audivimus, non tam Theologi, quàm Christiani hominis officio fungi voluisse: solere in bello hastas administrare etiam illos, qui ad pugnam minus sunt idonei: talem velle æstimari laborem suum: quem interim non inutilem alij fore sperat, qui animi plenus justum prœlium molietur. Est verò jam biennium & amplius, quod opera hæc insumpta est. Interea

liber

liber iste vel delituit domi, vel versatus est inter manus clarissimorum aliquot S. Theologiæ Professorum, doctissimorum Ecclesiæ Pastorum, aliorumque qui non eruditione minus, quàm dignitate præstarent: premente fœtum hunc suum auctore, spe bonâ, ut usui hic labor alteri esse possit, qui singula diligentius elaboraret, & huic de Satisfactione, alteram adjiceret de Merito tractationem. Nos verò, cum præstantiũ virorũ limato & acri judicio non mediocriter probaretur hæc opera, è re & publica & Ecclesiæ esse judicavimus, ostendere eum, qui vel princeps, vel inter primos eò consilia componit sua & composuit semper, ut ne unquam noxiæ dogmatum herbæ in Bataviæ solo pullulent & succrescant, paratissimum esse, ad eam rem symbolam quoque suam conferre. De summa rei, quam defendit, planè se persuasum esse, non semel retulit nobis: particulatim autèm, si quid minus rectum à se dictum sit, hoc indictum se velle: piorum ac eruditorum judicia gratissimo se animo accepturũ: scire non suam agi causam, sed Christi cui grata fore se confidere, & quæ alij ex uberiori gaza contulerint, & suum ex tenui (sic ex animo loquitur) peculio quadrantem. Vale quis-

quis Catholicæ doctrinæ faves, & nobiscum virum Amplissimmm, Reip. & Ecclesiæ causa, Deo precibus tuis etiam & etiam commenda. Lug. Batav. in Collegio Theolog. Ill. D D. Ord. Holl. & VVestf. VIII. *Kal. Septemb. An. Chr.* CIↃIↃCXVII.

GER. JOANNIDES VOSSIUS,

Coll. Regens.

DEFENSIO

DEFENSIO
FIDEI CATHOLICÆ
De
SATISFACTIONE CHRISTI,
Adversus
FAUSTUM SOCINUM Senensem,
Scripta ab HUGONE GROTIO.

CAP. I.

Ostenditur controversiæ status & vera sententia Scripturæ verbis explicatur.

ANtequam ad hanc disputationem veniamus, ponemus primùm eam sententiam quam ex sacris literis depromtam imperturbatâ fide hactenus Christi Ecclesia defendit, ut deinde quid inter hanc & Socini placitum intersit clarè appareat: deinde eandem sententiam explicabimus allatis quibusdam Scripturæ testimoniis, quæ quia aliò detorsit Socinus, obiter vera eorum interpretatio vindicabitur.

Catholica ergo sententia sic habet: Deus motus suâ bonitate ut nobis insigniter benefaceret,

ſed obſtantibus peccatis, quæ pœnam merebantur, conſtituit, ut Chriſtus volens ex ſua erga homines charitate, cruciatus graviſſimos & mortem cruentam atque ignominioſam ferendo pœnas penderet pro peccatis noſtris, ut ſalvâ divinæ juſtitiæ demonſtratione, nos, intercedente verâ fide, à pœnâ mortis æternæ liberaremur.

Cauſſa efficiens rei, de quâ agimus, prima eſt Deus. *Deus Filium ſuum unigenitum dedit, ut qui credit in eum non pereat.* Joh. III. 16. *Deus proprio Filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum.* Roman. VIII. 32. *Deus impegit in Chriſtum peccata noſtra omnium.* Eſaias LIII. 6. *Deus Chriſtum fecit peccatum.* 2. Cor. V. 21.

Cauſſa quæ Deum movit, prior eſt miſericordia ſive φιλανθρωπία. *Ita Deus dilexit Mundum, ut Filium daret.* Joh. III. 16. *Commendat Deus ſuam in nos charitatem, quod, cum peccatores adhuc eſſemus, Chriſtus pro nobis eſt mortuus.* Rom. V. 8.

Cauſſa altera, quæ Deum movit, ſunt peccata noſtra pœnam commerentia. *Traditus eſt* Chriſtus *propter peccata noſtra.* Rom. IV. 25. Ubi eſt διὰ cum accuſativo: quæ apud Græcæ linguæ autores ſacros & profanos uſitatiſſima eſt nota cauſæ impulſivæ. Ut cum dicitur διὰ ταῦτα *propter hæc venit ira Dei in filios contumaciæ.* Eph. V. 6. Quoties verò phraſis iſta *propter peccata* perpeſſionibus jungitur, diverſum à cauſa impulſiva ſenſum non recipit. *Corripiam vos ſepties propter peccata veſtra.* Levit. XXVI. 28. *Propter iſta abominanda Dominus Deus ejicit eas à conſpectu ſuo.* Deut. XVIII. 12. Et paſſim alibi in ſacris literis: neque uſquam aliter. Idemque plane valet phraſis altera *pro peccatis*, quoties & ipſa perpeſſionibus adhæret. Huc illa pertinent: *Chriſtus mortuus eſt* ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ὑμῶν

1. Co-

1. Corinth. xv. 3. *Christus semel passus est* περὶ ἁμαρτιῶν 1. Pet. III. 18. Christus *dedit se* περὶ ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Gal. 1. 4. *Christus obtulit sacrificium* ὑπὲρ ἁμαρτιῶν. Hebr. x. 12. His tamen in locis Socinus finalem causam, non impulsivã vult denotari: imò, quod amplius est, addit, *Pro* dictione & Græcâ ὑπὲρ nunquam impulsivam, semper autem finalem caussam declarari. Posterius hoc quo Socinus nititur, verum non esse, multi loci evincunt. Nam ὑπὲρ & περὶ significare solent non minus causam impulsivam, quàm caussam finalem. Dicuntur Gentes laudare Deum ὑπὲρ ἐλέους Rom. xv. 9. *Gratiæ agantur pro nobis* ὑπὲρ ἡμῶν inquit Paulus 2. Cor. I. 11. ὑπὲρ ὑμῶν ad Ephesios 1. 16. & ὑπὲρ πάντων Eph. v. 20. *Oramus* ὑπὲρ Χριστοῦ 2. Cor. v. 20. *Magna est mea gloriatio* ὑπὲρ ὑμῶν 2. Cor. VII. 4. & IX. 2. & XII. 5. *Angustiæ* ὑπὲρ Χριστοῦ. 2. Cor. XII. 10. *Gratias ago Deo* περὶ ὑμῶν 1. Cor. 1. 4. *Deus arguet impios* περὶ πάντων τῶν ἔργων ἀσεβείας. Jud. 15. Sic & Latini dicunt, pro beneficiis gratias agere aut reddere, ut sæpissime Cicero. Idem dixit, ulcisci pro injuriis, pro magnitudine sceleris pœnas persolvere, supplicia pro maleficiis metuere: ut Plautus, castigare pro commerita noxia: Terentius, pro dictis & factis ulcisci. His omnibus locis *Pro* caussam non finalem, sed impulsivam significat. Sic & cum pro peccatis passus aut mortuus diciturChristus, causam finalem (ut vult Socinus) intelligi, res ipsa non patitur. Nam cum finis sit duplex, τέλος ᾧ καὶ τέλος οὗ, ut finis cui fit medicina, est æger, finis cujus gratia est sanitas, peccato neutrum convenit. Sive enim cum Socino dicas finem esse mortis Christi ut à peccatis retrahamur, sive etiam ut consequamur remissionem peccatorum (ut omittamus hunc finem ex ipsius sententia morti non potuisse tribui nisi remotissimè)

Lib. 2. cap. 7.

Lib. 3. cap. 7. & lib. 2. cap. 25.

tissimè) neutrum indicari potest istis vocibus, *propter peccata*, vel, *pro peccatis*: Nam finis cui erit homo. finis autem cujus gratia non peccata, sed id quod peccatis maximè pugnat, destructio peccatorum vel remissio. Quis unquam dixit pharmacum sumi propter mortem, id est mortis avertendæ causa? sed propter morbum sumi ideo dicitur, quod morbus nos eo adigat. Sequitur ergo ut impulsiva causa hîc accipienda sit. Quare cum & particula *min* apud Hebræos causam antecedentem sive impulsivam denotet, ut Psal. XXXVIII. 9. & alibi sæpe, locus Esaiæ LIII. 5 melius & Scripturis aliis congruentius transferri non potest quam *Dolore afficitur ob defectiones nostras: atteritur ob iniquitates nostras*. & ille Rom. VI. 10. Christus τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν, quid denotare potest, quam, mortuus est ob peccatum?

Caussa autem impulsiva cum possit esse multiplex, hoc loco meritoria accipienda est. Agitur enim de pœna, ut mox ostendemns. Peccata autem pœnæ causa sunt non aliter quam per modum meriti. Neque verò ostendi poterit voces istas, *ob peccata*, vel, *propter peccata*, præsertim ubi perpessionibus junguntur, aliter sumi usquam in Sacris literis quam in hoc meriti significatu. Non evincit contrarium locus ille 1. Reg. XIV. 16. *Tradet Deus Israëlem propter peccata Jeroboami*. Nam peccata Jeroboami illo loco significant genus ipsum peccati; idololatriã scilicet, cujus populo autor fuerat Jeroboamus: idq; manifestè explicant sequentia, *quibus peccavit & quibus peccare fecit Israëlem*. Hæc enim verior est interpretatio, quam illa à Socino allata, *qui peccavit & peccare fecit Israëlem*. Peccata ergo illa, quorum autor erat Jeroboamus, imitator populus, traditionis istam pœnam merebantur: Ut

jam

jam taceam, testari Sacras literas, meritò imitatores alieni peccati pœnas dare, non tantum ob sua, verum etiam ob aliena peccata; quod tam manifestum est, ut Socinus ipse fateri cogatur, puniri aliquem posse, dum culpæ affinem, ob peccata aliena. Cap. 7. lib. 2 & lib. 3. cap. 10. Locus autem Psalmi xxxix. 12. quem Socinus citat, manifestè contra ipsum facit. Ait enim: *In increpationibus propter iniquitatem corripuisti aliquem & liquefieri fecisti, ut tineam, desiderium ejus*, hoc est: Si quem velis punire quantum meretur peccatum, profectò ei homini ipsa vita vitalis non erit. Hac enim ratione Deum vult permo vere ad miserationem: ut alibi, *Si iniquitates observaveris* (hoc est rigidè earum pœnas exegeris) *quis stabit, aut sustinebit?* Psal. cxxx. 3. Manet ergo illud inconcussum, phrasin, *ob peccata*, caussam denotare impulsivam, & quidem meritoriam. Nam quod Socinus alicubi hoc quærit effugium, ut dicat, satis esse ad hujus phraseos veritatem, ut qualiscunque occasio indicetur, id primùm ipsius positioni repugnat, qua dictionem *pro* dixerat nunquam ad impulsivam, semper verò ad finalem caussam referri, cum occasio caussa finalis sit nullo modo: si autem causa dici meretur, ad impulsivam referri debeat. Deinde verò talem expositionem vocum *pro peccatis*, &, *propter peccata*, tum Scripturæ, tum sermonis communis usus planè repudiat. Intelligi hinc potest, quàm non rectè Socinus neget, præter Lib. 3. cap. 10. Dei & Christi voluntatem, causam antecedentem mortis Christi posse reperiri: quod planè adversatur Pauli dicto, *Si per legem justitia, ergo Christus δωρεὰν est mortuus*. Gal. ii. 21. Ubi vox δωρεὰν, Lib. 2. cap. 24. Socino agnoscente significat sine causa: sed addi debuit, sine caussa antecedente: quæ originaria & maximè frequens hujus vocis est significatio.

Origo

Origo eſt à voce δωρεὰ, quæ donum ſignificat, hoc eſt, dationem talem, quæ cauſam juris antecedentem non habeat: unde cœpit ad alia quoque transferri, in quibus antecedens cauſa non reperitur. Sic David Pſal. xxv. 19. de inimicis ſuis loquens, ait, *oderunt me chamas*, hoc eſt, cum odij cauſas ipſis nullas præbuerim: quod ſibi applicans Chriſtus apud Joh. xv. 25. ait, oderunt me δωρεὰν, eodem planè ſignificatu. Locus ipſe Pauli, de quo agimus, aliam quam antecedentem cauſam intelligi non patitur. Nam quam cauſam Socinus comminiſcitur, nimirum ut fides fieret vitam emendantibus remiſſionis peccatorum, hæc cauſa finalis ad prædicationem & ad reſurrectionem, non autem ad mortem pertinet. Quod cum videret Socinus, mortis nomine hic Chriſtum intelligi voluit, & prædicationem quoque ac reſurrectionem includi: tum diſtortè, tum contra Pauli mentem. Negans enim Paulus Chriſtum ſine cauſa mortuum, indicat cauſam aliquam eſſe propriam, quæ ad mortem Chriſti pertineret. Nam alioqui potuit ob certam cauſam prædicaſſe, & ob certam cauſam præmio eſſe affectus (nam juxta Socinum huc duntaxat refertur reſurrectio) & non tamen eſſe mortuus. Præterea mortem Chriſti à Paulo peculiariter reſpici, ſatis oſtendit id quod præcedit, *qui tradidit ſemetipſum pro me*. Iſta enim traditio mortem ubique in Scripturis deſignat. Et hoc ipſum Dei gratiam vocans Paulus, negat id à ſe ſperni aut rejici, cauſamque continuò reddit. Nam ſi per legem eſt juſtitia, Chriſtus jam ſine cauſa erit mortuus: ex contrario deſignans cauſam propriam, cur ſe tradiderit Chriſtus mortuuſque ſit, hanc eſſe, quod nos per legem juſti non eſſemus, ſed rei pœnæ. Noſtra ergo ἀνομία cauſa eſt antecedens mortis Chriſti.

Lib. 2. cap. 24.

Cauſa

Causa efficiens altera est ipse Christus, & quidem volens. *Pono*, inquit, *Christus, animam meam. Nemo eam tollit à me: sed ego pono eam à memetipso.* Joh. x. 18. *Christus tradidit se pro nobis, pro Ecclesiâ.* Gal. II. 20. Eph. v. 2. & v. 25.

Caussa quæ Christum movit fuit ipsius φιλανθρωπία. *Hoc est*, inquit, *præceptum meum, ut diligatis alter alterum, sicut ego dilexi vos. Majorem hac charitatem homo non habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis. Vos amici mei estis.* Joh. xv. 13. *In fide Filij Dei, qui amavit me & tradidit eipsum pro me* Gal. II. 20. *Qui dilexit nos & lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Apoc. I. 5. *Christus dilexit nos & tradidit semetipsum pro nobis oblationem.* Eph. v. 2. *Christus dilexit Ecclesiam & seipsum tradidit pro eâ.* Eph. v. 25.

Materia est tum cruciatus mortem antecedentes, tum præcipuè mors ipsa. Cruciatus Esaias efficaci vocabulo *chaburah* LIII. 5. & Petrus μώλωπα appellavit I. Pet. II. 24. Ideoq; & crucis mentionem videmus fieri, ubi hoc argumentum tractatur: *Reconciliavit utrosque Deo per crucem.* Eph. II. 16. *Pace facta per sanguinem crucis.* Col. I. 20. Neque vero cruciatuum nomine intelligendi sunt soli dolores corporales, sed vel imprimis illæ perpessiones animi longe gravissimæ, quas Euangelistæ vocibus λυπεῖσθαι, ἐκθαμβεῖσθαι, ἀδημονεῖν, significant, & quas præcipuè respiciens Christus à Deo se derelictum exclamat. Altera materiæ pars mors ipsa passim urgetur. *Pono animam meam.* Joh. x. 18. *Reconciliavit nos per mortem.* Coloss. I. 22. *Morte intercedente ad redemptionem transgressionum.* Hebr. IX. 15. Hæc mors consideratur in Sacris literis cum duabus præcipuè qualitatibus, ut cruenta & ut ignominiosa. Qualitas illa mortis cruentæ voce

sanguinis

ſanguinis denotatur. *Hic eſt ſanguis novi Fœderis, qui pro multis effunditur in remiſſionem peccatorum.* Matth. xxvi. 28. Luc. xxii. 20. *Deus acquiſivit Eccleſiam ſuo ſanguine.* Act. xx. 28. *Deus Chriſtum conſtituit propitiatorium per fidem in ſanguine ipſius.* Rom iii. 25. *Juſtificati in ſanguine ipſius.* Rom. v. 9. *Habemus redemtionem per ſanguinem ipſius, peccatorum remiſſionem.* Eph. i. 7. *Qui longè eratis prope facti eſtis in ſanguine Chriſti: ipſe enim eſt pax noſtra.* Eph. ii. 13. *Habemus redemtionem per ſanguinem ipſius.* Col. i. 14. *Pace factâ per ſanguinem crucis.* Coloſſ. i. 20. *Non per ſanguinem taurorum aut vitulorum, ſed per ſanguinem proprium ſemel intravit in ſancta, reperta æterna redemtione.* Heb. ix. 12. *Sine ſanguinis effuſione non fit remiſſio.* Hebr. ix. 22. *Acceſſiſtis ad ſanguinem purificationis melius loquentem quàm ſanguis Abel.* Hebr. xii. 24. *Secundum purificationem ſanguinis Ieſu Chriſti.* 1. Petr. 2. *Sanguis Ieſu Chriſti mundat nos ab omni peccato.* 1. Joh. 1. 7. *Chriſtus lavit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.* Apoc. 1. 5. Qualitas autem altera mortis ignominioſæ notatur tum ipſa *crucis* voce (ipſi enim iſti ſupplicio ineſt maxima ignominia, unde dictum eſt: *Pertulit crucem, ſpretâ ignominia.* Hebr. xii. 2.) tum voce *contemtus*, quam uſurpat Eſaias liii. 3. Notetur hîc obiter, non tantùm locis nunc allegatis, aliiſque ſimilibus, qui de remiſſione peccatorũ aut ſolum aut potiſſimum agunt, mentionem fieri mortis, crucis, ſanguinis; ſed paſſim profiteri Apoſtolos, ſe nihil noſſe, nihil docere niſi Chriſtum, & quidem crucifixum. 1. Cor. 1. 23. & 11. 2. Ideóque ipſum Euangelium ab ipſis vocari ſermonem crucis. 1. Cor. 1. 12. Adde jam quod Chriſtus ſanctiſſimum Cænæ ſuæ ritum inſtituit non propriè ad vitæ aut reſurrectionis,

nis, ſed ad mortis fuſique ſanguinis memoriam. 1. Cor. xi. 26. Quæ toties repetita manifeſtè oſtendunt, proprium aliquem ac peculiarem effectũ huic morti & ſanguini tribuendum. quod Socinus facere non poteſt. Nam exemplum ſanctimoniæ tota vita Chriſti præbuit, magis quàm mors ipſa, quæ brevi momento peracta eſt. Confirmatio autem promiſſionis de vitâ cœleſti propriè in ipſa Chriſti reſurrectione conſiſtit: ad quam mors ſolam viæ habet rationem: ita ut huc reſpiciens Scriptura reſurrectionis mentionem facere debuerit, non mortis: certè non toties & adjunctis notis ἐμφάσεως. Socinus ipſe lib. 1. cap. 3. laborans ut oſtendat viam ſalutis ſanguinis effuſione confirmatam, cùm veram ſuſtuliſſet, quam nos defendimus, nullam aliam probabilem ejus confirmationis cauſam ſubſtituere potuit: neque ullum verum adferre diſcrimen, cur id Chriſti ſolius, non etiam martyrum aliorum morti tribui debeat. Neque verò unquam explicare Socinus poterit, quomodo Chriſtus ſanguine ſuo fuſo Deum nobis devinxerit (quod aliquo modo verum ipſe concedit) ſi Deus ob fuſionem ſanguinis nihil promiſit. Cap. 3. lib. 1.

Forma eſt pœnarum pro peccatis noſtris perſolutio: quod deſtrictè negat Socinus. Quare hoc ipſum breviter probabimus. Hebræi ut ſignificent id quod Latini dicunt pœnas pendere, nullam habent phraſin magis receptam quàm hanc, *ferre peccatum*: cui ſimilis eſt Latinorum locutio, *luere delicta*, hoc eſt delictorum ſupplicia. *Si quis blaſphemum non indicaverit, feret peccatum ipſius.* Levit. v. 1. *Qui nuditatem ſororis ſuæ retexit, peccatum ſuum ferto.* Levit. xx. 17. Sic expiatoriæ victimæ dicuntur portare iniquitates offerentium. Lev. x. 17. quia ſanguis ipſarũ eſt pro anima humana. Lev. xvii. 1. Lib 3 cap. 9. & lib. 2. c. 4.

Neque tantùm conjunctim, ſed & ſeparatim iſtæ voces inveniuntur ſenſu eodem. Sic βαστάζειν τὸ κρῖμα dicitur Gal. v. 10. *Ferre ob peccata*. Ezech. XVIII. 20. Et ſupervenire alicui peccatum, id eſt, pœna peccati. 2. Reg. VII. 9. Eâdem planè phraſi dixit Petrus, Chriſtum peccata noſtra ſurſum tuliſſe in corpore ſuo in lignum. 1. Pet. II. 24. Poterat dixiſſe ἤνεγκε, ſed quia ſimul ſignificare voluit adſcenſum in crucem ἀνήνεγκε, hoc eſt, tulit ſurſum eundo: quod de dictâ phraſi nihil imminuit, ſed ei addit aliquid. Itaque Syrus tranſtulit: *portavit & aſcendere fecit*. Socinus ut vim hujus loci enervet, primò ait ἀνήνεγκε ſignificare *abſtulit*: ſed contra naturam uſumque vocis. Nam nec particula ἀνὰ eam patitur interpretationem, nec quiſquam Græcus ſcriptor ita uſus eſt eâ voce. In Novo quoque Teſtamento nuſquam occurrit eo ſignificatu: ſed aut ſurſum ferre ſignificat, Luc. XXIV. 51. aut ſurſum ducere, Matth. XVII. 1. Marc. IX. 2. Et quia victimæ in locum ſuperiorem, hoc eſt, in aram adferebantur, ideo illæ quoque dicuntur ἀναφέρεσθαι. Hebr. VII. 27. Iac. II. 21. unde & Chriſtus ipſe dicitur ſe ἀνενέγκαι. Heb. VII. 27. & nos laudis ſive ſpiritualia ſacrificia ἀναφέρειν dicimur. Heb. XIII. 15. & 1. Pet. II. 24. Unum duntaxat locum citat Socinus Hebr.
Lib. 2. cap. 6. IX. 28. ubi vult ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας nihil aliud eſſe quàm auferre: ſed immeritò, & citra exemplum, & non id exigente loci ſententia. Nam opponuntur inter ſe duo Chriſti adventus: prior quo peccata noſtra tulerit, alter quo venturus ſit χωρὶς ἁμαρτίας, hoc eſt, non gravatus, non oneratus ullis peccatis, ſed ab ijs ſolutus & immunis, Non ſunt autem iſta ἀντίστοιχα, eſſe χωρὶς ἁμαρτίας & peccata auferre, ſed eſſe χωρὶς ἁμαρτίας & peccatis oneratum eſſe.

esse. Unde apparet illo quoque ad Hebræos loco ἀνενεγκεῖν esse aut sursum ferre, in crucem scilicet, ut in loco Petri(idque appositè, quia hîc quoque ad sacrificia alluditur: crux autem fuit velut ara) aut simpliciter perpeti, ut apud Thucydidem κινδύνους ἀναφέρειν. Est ergo ἀναφέρειν ferre, non auferre. quod ipse Petri contextus evincit. Agitur enim non de quovis Christi beneficio sed de summa ejus patientia, quæ non auferendo, sed ferendo ostenditur. Quod addit Socinus, cum hoc sensu, quo Christus dicatur tulisse peccata nostra, non satis rectè cohærere quod sequitur, ut peccatis mortui justitiæ vivamus, sine ulla causa dicitur. Manifestè enim indicat Petrus, Christum ita tulisse peccata nostra, ut nos simul à pœnâ liberaret: unde addit statim: *ipsius vibice sanati estis.* Optimè autem hæc cohærent: si Christus tam dura subiit, ut peccatorum veniam consequeremini, sanè eam adepti per fidem, à peccatis cavere debetis in posterum *Dedit nobis Deus ut liberati ex manu inimicorum nostrorum ipsi serviamus in omni sanctitate & justitia* Luc. I. 74. 75. *Ecce sanus factus es: ne pecces posthac.* Ioh. V. 14. *Pretio emti estis. Glorificate ergo Deum in corpore vestro.* I. Cor. VI. 20. Nec aliud agit Paulus cap. VII. & sequentibus ad Romanos, quàm ut ostendat, summis Dei & Christi beneficiis excitari nos debere ut sanctè vivamus. Affinis Petri loco (imò quò procul dubio Petrus respexit, ut ex verbis quoque sequentibus, *vibice ejus sanati sumus*, apparet) est apud Esaiam LIII. 11. *Iustificabit servus meus justus multos, & iniquitates ipsorum baiulabit.* In Hebræo est *vaavonotham hu jisbol.* vox autem *avon* iniquitatem significat: atque etiam iniquitatis pœnam, ut 2. Reg. VII. 9. Vox autem *sabal* est sustinere, bajulare, quoties autem bajulare ponitur cum nomi-

ne peccati, aut iniquitatis, id in omni linguâ & maxime in Hebraiſmo ſignificat pœnas ferre. Nam *naſa* quidem interdũ ſignificat auferre: *ſabal* autem nunquam. Diſertè ergo hic dicitur Chriſtus laturus pœnas eorum qui juſtificantur. Hæc phraſis nullam aliam interpretationem recipit. Neque obſtat, quod hæc portatio iniquitatis apud Prophetam videatur poſt reſurrectionem poni. Gloriæ enim Chriſti Propheta quaſi alternis opponit antecedentes paſſiones, modo naturali, modo inverſo ordine, quia effectu poſito cauſam reddit. Ita poſt mentionem æternæ perdurationis, excidij & plagæ fit mentio verſ. 8. Deinde verſ. 10. poſt contritionem & morbum & ſacrificium ſemen, longæ vitas, & proſperitas nominantur, quibus conjunguntur liberatio à moleſtia & multorum juſtificatio. verſ. 11. Redit iterum Propheta ad pœnas pro peccatis toleratas, & ſubjungit, ideo fore ut prædam partiatur, quia ſcilicet morti ſe dederit, annumeratus defectoribus. decere enim ut is qui peccata multorum tulerit, jus habeat pro eis intercedendi. verſ. 12. Quod vero ait Socinus, hanc quoq; vocem *ſabal* peccato adjunctam non ſemper includere imputationem aliquam, ſed ſatis eſſe ſi deſignet affligi quempiam occaſione qualicunque facti alieni, id nullo exemplo probat: neque unquam ſacra Scriptura ita loquitur. Imò Græci etiam Latinique autores, cum ea phraſi utuntur, ſemper imputationem includunt. Citat firmandæ huic exceptioni Socinus Ieremiæ locum, qui ſic habet: *Patres noſtri peccaverunt, & non ſuperſunt: nos verò pœnas eorum ferimus*. Thren. v. 7. neque hic patitur ullam imputationem intelligi. At quo argumento probat aliud hic ſignificare eam phraſin, quàm aliis omnibus in locis, ubi exſtat? Fateri cogitur

gitur ipse Socinus, quoties filij patrum sequuntur vestigia, non propria tantum, sed & paterna peccata ipsis imputari. Est enim manifesta Dei vox Exodi xx. 5. Eos autem de quibus agit Ieremias, parentibus suis fuisse similes, ostendit id, quod apud Prophetam sequitur, *Væ nobis qui peccavimus*, vers. 16. Neque verò hoc alienum est ab Ieremiæ instituto. Vt enim eorum qui tum vivebant miseriam exaggeret, ait in ipsos redundare & propriorum & avitorum scelerum pœnas: eoque multo meliorem ipsorum sorte fuisse parentum sortem, qui pariter rei, ante tamen exemti essent vitæ, quàm ista acerbissima supplicia velut in iræ divinæ thesauro coacervata tandem simul effunderentur. Etiamsi verò ambigua esset harum vocum, *ferre peccata*, in sacris literis significatio, tamen tum hoc Esaiæ, tum isto Petri loco certam faceret interpretationem adjuncta mentio perpessionum Christi & liberationis nostræ. Peccata enim ferre patiendo, atque ita ut inde liberentur alij, aliud indicare non potest, quàm pœnæ alienæ susceptionem. Apud eundem Esaiam vers. 6. & 7. est. *Deus conjecit sive impegit in eum pœnam omnium nostrum. Exigitur, & ipse affligitur.* Hinc nullum non lapidem movet Socinus, ut sensum genuinum verbis extorqueat: novamque interpretationem comminiscitur: *Deus occurrit per ipsum* (vel cum ipso) *iniquitati omniũ nostrũ.* Sed reclamat apertè vox Hebręa *hiphgiah* ejus conjugationis quæ non unicam, sed duplicem actionẽ significat. Quare cum *pagah* propriè significet occurrere, sequitur ut *hiphgiah* sit fecit occurrere, & per metaphorã, deprecatus est: quia deprecator preces suas quasi interponit. Deprecari hic locum non habet. Nam tum diceretur Dęus pro Christo esse deprecatus: ea enim est hujus vocis se-

Lib. 2. cap. 5.

quente *beth* particula significatio. Ier.xv. 11. Neq; fecit deprecari hic convenit, tum quia sequitur *bo*, quod est, *in illum*, cum alioqui dici debuisset, *fecit illum deprecari*, tum quia omnia quæ proximè antecedunt & sequuntur, ad afflictionē, non ad deprecationem pertinent. Non ferunt ergo verba hæc sensum alium quàm hunc: fecit Deus illi occurere, hoc est, impegit, incussit in illum peccatum omnium nostrum. *Exigitur peccatum* (hoc est, secundum phrasin Scripturæ pœna peccati) *& ipse affligitur*. Objicit hîc nobis Socinus locum Levitici xvi. 21. & 22. ubi dicuntur peccata imponi hirco expiatorio, & ipse hircus ferre peccata populi in vastam solitudinem. Arbitratur autem nihil esse manifestius, quàm non posse ullo modo dici hunc hircum pænas pro populi peccatis pertulisse: quod quo jure sibi sumat non video. Nam pœna sanè generaliter sumta etiam in bestias cadit. *Sanguinē omnium animarū vestrarum reposcam: ab omni bestia reposcam illum* Gen. ix. 5. *Cum cornu ferierit bos aliquis virum aut mulierem ita ut moriatur, omnino lapidator bos ille*, Exod. xxi. 28. *Si quis cubuerit cum jumento, omnino morte afficitor. jumentum quoq; ipsum occiditote*, Lev. xx. 15. *Maledicta fuit diluvio terra propter hominem*, Gen. viii. 21. Nec est quod objiciat Socinus, ἀποπομπαῖον hunc hircum interimi non solitum: ad peccatorum autem remissionem fusionem sanguinis sive mortem requiri. Nam hunc ipsum hircum de loco sublimi præcipitatum in desertè atque ita neci datum, etsi Scriptura diserte non prodit, Hebręi interpretes consentiunt: quod ut non esset, quid tamen aliud illa in vastam solitudinem abactio, quam mortem minimè naturalem aut ex fame aut ex ferarum laniatibus minabatur? Notanda quoque est apud Esaiam vox *nagas*. Certissimum enim

enim est *nagas* (Schin punctum habente in cornu sinistro) propriè significare, exigere, ut apparet. 2. Reg. xxiii. 35. Zachar. ix. 8. Metaphoricè autẽ sumi pro opprimere. Passivum ergo *niggas* est aut opprimitur aut exigitur. Opprimitur hîc locum non habet, quia sequitur in eodem commate *vehu*, & ipse affligitur: unde apparet hoc verbum referri ad aliud nomen, quàm ad illud cui aptatur vox affligitur. Nullus enim erit sensus, siquis de eodem dicat: opprimitur & ipse affligitur. Restat ergo ut vox illa proprie sumatur, ut significet exigitur, & referatur ad nomen proximè antecedens, quod est peccatum, Exigere autem peccatum nihil aliud est, aut esse potest, quàm exigere pœnam peccati. Cohærent ergo exactio pœnæ & Christi afflictio.

Præcesserat apud eundem Prophetam, *Castigatio pacis nostræ imponitur ei, & livore ejus fit curatio nobis*. In Hebræo castigatio dicitur *musar*, quæ vox afflictionem non qualemcunque significat, sed eam quæ pœnæ habeat rationem, sive sit παραδειγματικὴ sive νουθετικὴ, tantum, quibus vocabulis commode pœnarum genera olim distinxit Taurus Philosophus. Atque inde factum, ut quælibet νουθεσία voce *musar* per κατάχρησιν significaretur. Cũ verò νουθεσίας significatio in Christo locum non habeat, præsertim cum de afflictionibus agatur mortem includentibus, restat afflictionem intelligamus, quę conjunctum habeat παράδειγμα. Nam ab omni culpæ respectu sepositum vocis istius Hebrææ usum non est reperire. Verum est pacis nomine apud Hebræos bonum qualecunque significari: sed hic si ex subjecta materia intelligamus bonum impunitatis, apparebit inter se optime opponi punitionem Christi & impunitatem nostram: quanquam nihil vetat pacis nomine reconciliationem intelligi,

ligi, etiam nulla facta inimicitiæ mentione, quam præcessisse res ipsa & sequentia Prophetæ verba satis indicant. Nam nec inimicitiæ mentionem fecerunt Angeli, cum pacem super terram promulgarunt venturam, Luc. II. 14. nec Apostolus, cum pacem nos dixit habere apud Deum. Rom. v. 1. Sicut autem peccatum pro pœnâ usurpant Hebræi, ut præter cætera loca nunc allegata apparet Zachar. XIV. 19. & Gen. IV. 13. ita & eum qui pœnam luit, peccatum iidem vocant, ut & Latini piaculum tum pro crimine sumunt, tum pro eo qui criminis pœnas pendit. Unde est quod hostiam piacularem pro peccato, peccatum vocet Scriptura Levit. IV. 3. & 29. & V. 6. Psal. XL. 7. Hanc ergo loquendi formulã sequens Esaias LIII. 10. de Christo dixit, *tasim ascham naphscho posuit peccatũ animam suam*: hoc est, animam suam fecit peccatorum pœnæ obnoxiam. Nec aliter Paulus: *Eum qui peccatum non noverat, Deus peccatum fecit, ut nos simus Dei justitia in ipso*, 2. Cor. V. 21. Apparet apud Paulum in utroque membro adjunctum sumi pro subjecto. Socinus, ut Paulini loci autoritatem eludat, per vocem *peccatum* vult intelligi hominem pro peccatore ab hominibus habitum: primùm sine exemplo. nusquam enim vox Hebræa aut Græca sic accipitur: deinde Paulus Deo hanc actionem tribuit, quod Christum peccatum fecerit. At verò quod Christum Judæi & alij pro facinoroso & malefico habuerunt, ejus rei nullo modo autor est Deus: Imò contrà voce cœlesti, editisque miraculis hoc egit, ut omnibus testatam faceret Christi innocentiam. Deinde ista nova Socini interpretatio verbis Esaiæ, quæ similem phrasin continent, aptari nullo modo potest. Quod enim Paulo dicitur fecisse Deus, hoc Esaias Christo tribuit,

Lib. 1. cap. 8.

buit,

buit quod nimirum animam ſuam poſuerit peccatum : ſive quod ſe peccatum fecerit. Præterea opponit Paulus peccatum & juſtitiam. Nos facti ſumus juſtitia Dei, hoc eſt, nos ſumus juſtificati, ſive à pœnâ divinâ liberati, Chriſtus verò, ut id fieret, factus eſt peccatum, id eſt, pœnam divinam tulit. Notanda in iiſdem Pauli verbis altera quoque ἀντίθεσις : *Eum qui peccatum non noverat*, hoc eſt, qui pœnam non merebatur, *Deus peccatum fecit*, hoc eſt, pœnas ferre voluit. Chriſtus innocens fuit non humanæ tantum, ſed & divinæ legi. Requirit ergo vis oppoſitionis, ut pœnas tulerit legis etiam divinæ. Præterea innocentes à malis malè haberi quotidianum eſt : At hîc eximium aliquid notat Apoſtolus. Hoc autem quid eſſe poteſt aliud, quam quod Deus incommerito pœnam inflixerit?

Non multum diſſimilis eſt prioribus ille Pauli ad Galatas locus III. 13. *Chriſtus nos redemit à maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Scriptum eſt enim, Maledictus qui pendet in ligno: ut ad Gentes perveniret benedictio Abrahami in Chriſto Jeſu.* Hîc eo minùs laborare nos neceſſe eſt quid voluerit Paulus, cum Chriſtum dicit eſſe factum κατάραν, hoc eſt, maledictum ſive exſecrationem, quando ipſe ſemet interpretatur, &, Moſen dicti ſui autorem allegans, oſtendit per κατάραν ſe intelligere ἐπικατάρατον: Ἐπικατάρατος autem, ipſo Paulo interprete, eſt is qui eſt ὑπὸ κατάραν. Exſecratio, inquit Socinus, hoc loco ipſam exſecrationis pœnã ſignificat. quod verum eſt. Nam κατάρα paſſim pœnam ex legis ſanctione proficiſcentẽ ſignificat. 2. Pet. II. 14. Mat. XXV. 41. Et hic addita legis mẽtio vetat maledictũ aliter accipi. Hanc autem κατάραν, in Chriſto fuiſſe ipſam crucem fatetur, idem Socinus. Crux ergo Chriſti pœnæ rationem habuit : & hoc eſt quod Lib. 2. cap. 1.

nos dicimus. Concedet fortè Socinus crucem pœnam fuisse, quia Christo à Pilato judice per modũ pœnæ irrogata est. Sed hoc sententiæ Pauli non satisfacit. Ut enim probet Christum factum fuisse pœnæ obnoxium, Mosen citat apertè dicentem, eos, qui suspenduntur (secundùm legem divinam scilicet) esse ἐπικαταράτους τῷ Θεῷ: quare & in Paulo, Mosen citante & ad Christum referente hæc verba, vox eadem supplenda est: quasi dixerit Christum factũ τῷ Θεῷ ἐπικατάρατον: hoc est, pœnæ à Deo irrogatæ & quidem ignominiosissimæ obnoxium. Nam Apostoli cùm passionem Christi ad usus nostros referunt, non in eâ respiciunt hominum facta, sed factum ipsius Dei: ut ex multis locis ante allegatis liquet.

Contra Soc. lib. 3. cap. 7. 8. 9.

His omnibus addi & illud potest, mortem ipsam, hoc est, destructionem ejus personæ quam corpus & animus constituunt, quatenus à Deo infligitur, semper aliquam habere pœnæ rationem: non quod Deo jus non sit eam aliter homini infligere (est enim Dominus creaturæ) sed quod ipsius bonitati aliter visum fuerit. Ut rectè intelligatur hujus peculiaris controversiæ status: non negamus hominem, cum conditus est, fuisse χοϊκὸν, cui adfuerit vis quædam vitalis, non autem vis vivifica, ut nos Paulus docet 1. Cor. xv. 45. 46. ac proinde eam fuisse corporis conditionem, ut Deo non sustentante interitura fuerit: attamen ex divino decreto non fuisse eum moriturum, si in innocentia perstitistet, contendimus. Evincit hoc ipsa creaturæ istius nobilitas atque eminentia, ut quæ sola ad imaginem Dei condita dicatur, hoc est, mente liberoq; arbitrio prædita, quod fundamentum est dominationis ipsius in cæteras creaturas, Non potest enim rerum aliarum esse dominus,

dominus, qui ſuarum actionum dominus non ſit. Hæc igitur excellentia ſupra res cæteras argumento eſt, plus aliquid quam temporarium uſum in hominis creatione ſpectatum. Jam vero illa divina voce quid clarius? *Si comederis, morieris*. Gen. II. 17. De actu mortis hic agitur, ſive illa violenta eſſet futura, ſive citra violentiam. Ipſum ergo mori non erat eventurum homini, niſi peccati conditio extitiſſet. Non minus clarum & generale Pauli illud, *Stipendium*, id eſt pœna, *peccati mors*. Rom. VI. 23. Ante dixerat, *Per peccatum mors & ita in omnes homines mors pervaſit*. verſ. 8. *Omnes*, inquit, *homines*. Agit ergo de communi totius humanitatis exitu. *Per hominem* ergo, id eſt ex facto humano, *mors, & per hominem reſurrectio mortuorum*. Sicut in Adam *omnes moriuntur*. (quotquot moriuntur) *ita & in Chriſto omnes vivificabuntur* (quotquot vivificabuntur) I. Cor. XV. 21. 22. Quis vel ipſa verba legens non videat hanc ſententiam ad Corinthios iſti ad Romanos reſpondere ad amuſſim? Agitur ergo de morte, quæ communis eſt Adami poſteris, & ex qua reſurgunt qui reſurgunt. Quare & collato hoc loco cum illo ad Romanos, agi hic de Adamo peccatore dicimus. Quod enim hic dixit *Per hominem*, ibi dixit *per peccatum*. Animalis Adami conditio viginti & ultra poſt verſibus ab Apoſtolo attingitur, alia plane occaſione. hic enim mors reſurrectioni opponitur: ibi verò qualitates primitùs creati ac deinde reſuſcitati corporis inter ſe conferuntur: quorum illud habuit cum naturali moriendi poſſibilitate, conjunctam ex divino beneficio vivendi quoque poſſibilitatem: hoc verò vitam ita in ſe habebit, ut nulla ei adſit naturalis moriendi poſſibilitas. Omittere non poſſum, quin hic addam locum inſignem præſtantiſſimi ſcriptoris

libri Sapientiæ, qui etsi in Hebræo canone non est, venerandam tamen habet antiquitatem, & apud Christianos semper in pretio est habitus. Ita ergo ille: ὁ θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων, ἔκτισε γὰρ εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα, καὶ σωτήριοι αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς φάρμακον ὀλέθρου, οὐδὲ ᾅδου βασίλειον ἐπὶ γῆς. δικαιοσύνη γὰρ ἀθάνατός ἐστιν, ἀσεβεῖς δὲ ταῖς χερσὶ καὶ τοῖς λόγοις παρεκαλέσαντο αὐτόν, φίλον ἡγησάμενοι αὐτὸν ἐτάκησαν, καὶ συνθήκην ἔθεντο πρὸς αὐτόν, ὅτι ἄξιοί εἰσι τῆς ἐκείνου μερίδος εἶναι. I. 13. 14. 15. 16. Et mox: ὁ θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἰδιότητος ἐποίησεν αὐτόν. φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον πειράζουσι δὲ αὐτὸν οἱ τῆς ἐκείνου μερίδος ὄντες. II. 23. 24. Mortem hic quam Deus dicitur non condidisse, nec velle, voluntate scilicet peccatum antecedente, qualemcunque intelligi ostendit oppositum ἀφθαρσία, in cujus spem homo dicitur conditus, eaque spes pars fuisse divinæ imaginis, aut certè ejus consequens non obscure indicatur. Ἀφθαρσία autem mortẽ omnẽ sive violentam, sive non violentam excludit. Et quod Apostolus dixit, per hominem & per peccatum intrasse mortem, auctor hic non minùs vere dixerat, per diaboli invidiam mortem introiisse. Omnes enim istæ locutiones idem factum notant, primum scilicet hominis peccatũ diabolo suggerente commissum. Nec obstat quod auctor hic specialem quendam mortis effectum circa impios notat. Mors enim ex primo peccato ingressa, & in omnes homines jus adepta, per singulorum peccata gravia & continua vim quandam peculiarem accipit, quo sensu peccatum dicitur mortis stimulus 1. Cor. xv. 56. Itaque hi, quibus morte obita omnis ad vitam meliorem aditus pręcluditur, merito federati mortis, sive deditij, & peculium mortis appellantur.

Facillimum esset demonstratu, si id ageretur, & Judæorum veterum & Christianorum perpetuam hanc fuisse sententiam, mortem qualemcunque hominis, peccati esse pœnam, ut non immerito Christiani Imperatores hoc in Pelagio & Cœlestio dogma præter cætera improbaverint, quod dicerent, mortem non ex insidiis fluxisse peccati, sed exegisse eam penitus legem immutabilis constituti.

Ut ergo quæ hactenus dicta sunt in unum colligamus, cùm dicat Scriptura Christum à Deo castigatum, hoc est, punitum esse, tulisse Christum peccata nostra, (id est pœnas peccatorum) factum esse peccatum, (hoc est peccatorum pœnæ subditum,) factum esse exsecrationem apud Deum sive exsecrationi, hoc est pœnæ legis obnoxium: ipsa autem Christi passio plena cruciatibus, cruenta, ignominiosa, aptissima sit pœnæ materia: cùm præterea dicat Scriptura hæc ipsi à Deo inflicta ob peccata nostra, (id est peccatis nostris ita merentibus) cùm ipsa mors stipendium, hoc est, pœnæ peccati dicatur: sanè quin quoad Deum pœnæ rationem habuerit Christi passio & mors, minimè est dubitandum: neque audiendæ sunt Socini interpretationes à perpetuo vocum usu citra exemplum recedentes: præsertim cùm nulla obstet ratio, quo minùs recepta verborum significatio retineatur, quod infrà planius fiet. Est ergo punitio in Deo activè, in Christo passivè: cujus tamen passioni actio quædam accedit, voluntaria scilicet pœnalis passionis susceptio.

Finis rei de quâ agitur secundùm Dei & Christi intentionem, qui in actu positus, effectus etiam dici potest, duplex est: justitiæ nimirum divinæ demonstratio: & peccatorum remissio quoad nos, hoc est, impunitas nostra. Nam si sumas pœnæ exactio-

exactionem imperſonaliter, finis ejus eſt divinæ juſtitiæ demonſtratio: ſi verò perſonaliter, hoc eſt, cur Chriſtus ſit punitus, finis eſt, ut nos impunitatem conſequeremur. Finis prior indicatur à Paulo cum dicit de Chriſto; *quem Deus conſtituit placamen in ſanguine ipſius ad demonſtrationem juſtitiæ ſuæ: propter diſſimulationem peccatorum præcedentium in tolerantiâ Dei.* Deinde addit verbis prope iiſdem repetitis: *ad demonſtrationem juſtitiæ ſuæ hoc tempore, ut ſit ipſe juſtificans eum qui eſt ex fide Jeſu*, Rom. III. 25. 26. Hic proximè ſanguini, id eſt cruentæ morti connectitur finis εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. Iuſtitiæ Dei vocabulo non ea intelligenda eſt juſtitia quam in nobis Deus operatur, aut quam nobis imputat, ſed ea quæ in Deo eſt: ſequitur enim: *ut ſit ipſe juſtus*, id eſt, ut juſtus eſſe appareat. Juſtitia hæc Dei, id eſt rectitudo, pro diverſis objectis diverſos habet effectus. Circa bene aut male facta creaturæ effectus ejus inter cæteros eſt ἀνταπόδοσις. quò reſpiciens Paulus dixit: δίκαιον παρὰ Θεῷ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσι θλῖψιν, hoc eſt, *affligentibus afflictionem retribuere*. 2. Theſſ. 1. 6. Et alibi: *Omnis tranſgreſſio & inobedientia accipit* ἔνδικον μισθαποδοσίαν. Hebr. II. 2. Et illud ὧν τὸ κρῖμα ἔνδικόν ἐστι. Rom. III. 8. Syrus tranſtulit, *quorum condemnatio juſtitiæ reſervatur*. Itaque idem eſt ἡμέρα ὀργῆς & ἡμέρα δικαιοκρισίας, Rom. II. 5. Et extremum judicium dicitur futurum ἐν δικαιοσύνῃ Act. XVII. 31. Et alibi ἐν δικαιοσύνῃ κρίνειν, eſt ſeverè vindicare, quod oſtenditur addita voce *pugnare*, multòque magis iis, quæ paullo poſt ſequuntur: *Ex ore ejus prodibit gladius acutus, ut percutiat Gentes: ipſe enim reget eas in virgâ ferreâ: & ipſe eſt qui calcabit lacum vini excandeſcentiæ & iræ Dei omnipotentis.* Apoc. XIX. 11. & 15. Sic & Deus juſtus & judicia ejus juſta dicuntur

Contra Socinum cap. 1. lib. 1. parag. Dico igitur.

tur ideo quod in peccata severè animadverterit. Apoc. xvi. 5. 7. Unde & Δίκη vocatur tum illa ipsa justitia Dei puniens, Act. xxviii. 4. tum pœna per eam illata. 2. Thess. 1. 9. Judas 7. Et δικαίωμα τοῦ Θεοῦ explicatur à Paulo hoc esse, quod qui mala committunt aut approbant digni sunt morte. Rom. 1. 32. His παρώνυμα sunt ἔκδικος punitor. Rom. xiii. 4. Thess. iv. 9. Et ἐκδίκησις exactio Luc. xxi. 22. 2. Thess. 1. 8. 1. Petri ii. 14. cujus vis explicatur verbo ἀνταποδοῦναι Rom. xii. 19. Heb. x. 30. Scimus justitiæ nomine sæpe veracitatem, sæpe etiam ἐπιείκειαν significari: sed cum ea voce, ut multis jam testimoniis ostensum est, etiam illa Dei proprietas indicetur, quæ Deum movet ad peccata punienda, & quæ in ipsa peccatorum punitione demonstratur, dicimus hanc significationem hujus esse loci propriam. Opponuntur enim diversa tempora, nempe ante Christum, & Christi tempus: priori tempori tribuitur πάρεσις peccatorum, quæ etiam explicatur voce ἀνοχῆς. Πάρεσις non remissionem, sed transmissionem significat, cui recte additur ἀνοχὴ, sustentatio, quâ voce inducias etiam Græci appellant, quod per eas ad tempus inhibeatur bellum. Huic transmissioni atque inhibitioni opponitur demonstratio talis justitiæ, quâ Deus sit justus, id est justus appareat. Olim cum Deus pleraq; peccata impunita transmitteret, non satis apparebat ipsius τὸ ἀνταποδοτικόν. Tandem ergo ostendit quam justus esset ἀνταποδότης, cùm filium suum voluit hoc nomine sanguinem fundere, ut placamen fieret humani generis, redimeretque omnes eos, qui unquam credidissent aut essent in Deum credituri. Ita simul conjunxit Apostolus gratiæ, id est bonitatis divinæ quæ in creaturas fertur, & justitiæ illius, quæ recti ordinis atque etiam

ἀνταπο-

ἀνταποδόσεως custos est, apertam demonstrationem. Sane ipsa vox sanguinis, vox placaminis, atque etiam redemtionis ostendunt non de sola bonitatis testatione hic agi. Conjunxit etiam impetrationem cum applicatione: impetratio est per sanguinem, applicatio per fidem: rectéque dicitur illa ipsa, de qua agimus, Dei justitia manifesta fieri per fidem: illam nimirum, qua Christi sanguis ad Deum placandum fusus creditur: quę fides omnem operum gloriationem, omnem in lege fiduciam penitus excludit. Finis hic nempe divinæ justitiæ demonstratio, ex forma quoque rei de qua agimus recte colligitur. Pœnæ enim finis est demonstratio justitiæ ἀνταποδοτικῆς circa peccata: item ex caussa antecedente, quam supra ostendimus esse meritoriam. Non potest autem alicujus actionis caussa impellens esse meritoria, nisi & finis sit τὸ ἀνταποδοῦναι.

Finis alter, ut diximus, est nostra impunitas. Hoc significanter dixit Paulus, δικαιωθέντες ἐν τῷ αἵματι
Lib. I, cap. I. αὐτοῦ, σωθησόμεθα ἀπὸ τῆς ὀργῆς, Rom. v. 10. Nam ὀργὴ, ira Dei, ut & Socinus agnoscit, significat interdum affectum (si ita loquendum est) puniendi. Joh. III. 36. Rom. I. 18. Sæpè verò pœnam ipsam. Mich. VII. 9. unde & ἀπωλείας, id est exitij voce explicatur. Rom. IX. 22. Hinc lex dicitur ὀργὴν operari, hoc est, pœnam parere. Rom. IV. 15. hinc ἐπιφέρειν ὀργὴν, est punire, Rom. III. 5. & Magistratus dicitur vindex in maleficos constitutus εἰς ὀργὴν, id est ad pœnam infligendam. Rom. XIII. 4. eique parendum non solum διὰ τὴν ὀργὴν, hoc est pœnæ formidine, sed & propter conscientiam. Impunitas autem pœnæ opponitur. Pœna est mors æterna sive detentio sub morte, cujus satelles diabolus: qui propterea mortis habens potestatem per mor-

tem (Christi) destructus dicitur. Hebr. 11. 14. Nam de veniæ potius impetratione hic agi, quam de peccati mortificatione, ostendit quæ sequitur mentio liberationis à mortis metu. Et Christus dicitur ὁ ῥυόμενος ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς ἐρχομένης *ab ira futura*. 1. Thess. 1. 10. Hæc ipsa impunitas receptissimâ phrasi Sacrę Scripturæ vocatur peccatorum remissio, quæ propriè mortem Christi consequitur, ut multi loci ostendunt: quales sunt hi: *Hic est sanguis meus novi fœderis, qui pro multis effunditur in remissionem pecatorum.* Matth. XXVI. 28. *Habemus in ipso redemtionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum.* Eph. 1. 7. & Coloss. 1. 14. *Sine sanguinis effusione non fit remissio.* Hebr. IX. 22. Qui loci explicant illum Pauli supra citatum: *Justificati gratis ipsius gratia per redemtionem quæ est in Christo Jesu: quem proposuit Deus placamen per fidem in sanguine ipsius, ad demonstrationem justitiæ suæ, propter dissimulationem peccatorum antecedentium in tolerantia Dei ad demonstrationem justitiæ suæ, ut sit ipse justus & justificans eum, qui est ex fide Jesu*: ubi multis verbis idem significantibus res easdẽ exposuit. Rom. III. 23. 24. 25. 26. Nam sicut demonstrationem justitiæ suæ bis expressit, & tertiò addidit, *ut sit Deus justus* (id est, ut justus appareat) quæ pertinent ad finem priorem: ita alterum quoque finem tum repetitâ voce justificationis, tum redemtionis indicavit. Justificatio, ut notum est, passim in Sacris literis, sed maximè in epistolis Paulinis absolutionem significat, quę præsupposito peccato consistit in peccatorum remissione, ipso Paulo semet clarè explicante, præsertim Rom. IV. 2. & 6. Quare his locis remissionem peccatorum sanguini Jesu adscribentibus adjungendus ille, quem modò citabamus, *Justificati in sanguine ipsius*, Rom. V. 9. Item

hi, qui ablutionem peccatorum ſanguini aut morti tribuunt. *Sanguis Chriſti mundat nos ab omni peccato*, 1. Johan. 1. 7. *In purgationem ſanguinis Jeſu Chriſti*, 1. Pet. 1. 2. *Chriſtus lavit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo*, Apoc. 1. 5. Quamquam enim abluere, mundare, & voces ſimiles ſignificare poſſint aut efficere ne peccata committantur in poſterum, aut commiſſa ne appareant, poſterior tamen interpretatio Scripturæ phraſi eſt convenientior. Sic delere iniquitates exponitur peccatorum non recordari, Eſai. XLIII. 25. & mundare ab iniquitate idem eſſe oſtenditur quod condonare. Jerem. XXXIIII. 8. Et ἐξαλειφθῆναι τὰς ἁμαρτίας manifeſtè eundem habet ſenſum. Act. III. 19. Planéque pro eodem ſumuntur ἀφεῖναι τὰς ἁμαρτίας, peccata remittere, & καθαρίζειν ἀπὸ πάσης ἀδικίας, mundare ab omni iniquitate. 1. Johan. 1. 9. Et alibi ponuntur ut συνώνυμα, τὸ καθαρίζεσθαι, id eſt mundari, & γίνεσθαι ἄφεσιν remiſſionem contingere. Heb. IX. 22. Quare & Socinus fateri cogitur, apud Johannem Apocalypſeos cap. 1. verſ. 5. ubi τὸ καθαρίζειν tribuitur ſanguini, rectiùs liberationem à pœnâ quàm animi emundationem intelligi. His adjungatur illud Eſaiæ modo citatum LIII. 5. *Caſtigatio pacis noſtræ ſuper eum*, id eſt, pœna ejus nobis pacem apud Deum parit. De quâ pace agunt Angeli. Luc. II. 14. Et illud ejuſdem Eſaiæ ibid. *Livore ejus ſanitas nobis*: id eſt, per pœnam ejus impunitas nobis. Ex his ergo teſtimoniis manifeſtum eſt, impunitatem peccatorum noſtrorum finem eſſe mortis Chriſti, atque etiam ejuſdem mortis effectum.

Lib. 2. cap. 17.

Socinus qui hanc connexionem mortis cum remiſſione peccatorum nobis factâ non vult agnoſcere, alias adfert, mirum quàm alienas à vocibus & ſcopo Scripturæ. Videntur autem omnes iſtæ, quas

Soc. lib. 1. cap. 2. & 3.

paſſim

passim libro suo inspersit, reduci posse ad quatuor hæc capita. Primum est quod Christus, cùm prædicasset pœnitentibus patêre peccatorum remissionem, ad ei prædicationi testimonium perhibendum, mortem non recusaverit. Sed hic sensus mortem Christi magis effectum facit remissionis, quàm remissionem mortis. Nam rei existentia causa est testimonij, non contra. At Scriptura dicit nos remissionem consequi per sanguinem Eph. 1. 7. Col. 1. 14. & sanguinem delere peccata nostra. 1. Joh. 1. 7. Item sanguinis effusionem esse aliquid antecedens, sine quo non fiat remissio. Hebr. ix. 22. Deinde si vera esset hæc interpretatio, possent & Martyres dici sanguinem fudisse in remissionem peccatorum, & nos per ipsorum sanguinem consequi remissionem: cum tamen Scriptura hoc privilegium soli Christo tribuat. Accedit quod caussa interfectionis Christi quoad homines non propriè fuerit prædicatio pœnitentiæ & remissionis peccatorum, sed quod Deum dixisset Patrem suum, parem se faciens Deo, Joh. v. 18. ac proinde Deum se profiteretur. Joh. x. 33. Quamobrem mors ejus propriè huic professioni, non prædicationi veniæ testimonium præbuit. Testatio denique de doctrina non minùs, imò magis etiam per miracula Christi facta est, quàm per mortem. At miraculis nusquam tribuitur effectus hic, quod per ipsa habeamus peccatorum remissionem. Secundum quod adfert Socinus, est quod Christus suâ morte consecutus sit jus donandæ remissionis. Sed evertit hanc positionem Socinus ipse, qui ostendit Christum in terris viventem hoc jus habuisse atque exercuisse. Quod autem meum est, id amplius meum fieri non potest. Ac ne quis existimet (quod Socinus innuit magis quam affirmat) hanc Christi potesta-

Soc. Lib. 1. cap. 6.

Lib. 2. cap. 4.

tem ad pœnas duntaxat ſpectaſſe temporalis & vitæ præſentis, notandum eſt, cum Chriſtus dicitur Matth. IX. 6, jus habuiſſe remittendi in terra peccata, non illo, additamento *in terra* effectum reſtringi, ſed actionis locum ἐμφατικῶς denotari. Nam & Apoſtolis dicitur, Matth. XVIII. 18. *quæcunque ſolveritis in terra*. Ubi quanquam ſolvere eſt ſolutum declarare, illud tamen *in terra* locum tantum actionis deſignat: ſequitur enim, *ſoluta erunt in cœlo*. Illud ergo voluit Chriſtus, ſibi, quantumvis in terris agenti, jus tamen illud adeo eximium ac cœleſte competere: neque aliud miratur populus, quàm jus tantum hominibus (hoc eſt, κατ' ἐναλλαγὴν, uni ex hominum numero) datum. Ipſe etiam Chriſtus prius peccata remittit paralytico, quam paralyſin, pœnam ſcilicet temporalem tollit; aperteque jus utrumque diſtinguens, alterum per alterum probat, inviſibile per viſibile. Non eſt ergo Chriſtus morte demum ſua jus remittendi peccata conſecutus, ac proinde huc trahi non poſſunt ſententiæ, quæ morti aſſcribunt effectum remiſſionis peccatorum. Præterea Scriptura modum connexionis inter mortem & remiſſionem explicat voce placaminis, aliiſque ſimilibus, quæ ad jus donandæ veniæ aptari nequeunt. Tertium eſt, quod in Chriſti morte exemplum nobis patientiæ & obedientiæ proponitur. Sed exemplum hoc ad ſanctificationem, & quæ eam ſequitur gloriam æternam aliquo modo, ad remiſſionem verò peccatorum planè non pertinet. Chriſtus enim ſuâ obedientiâ & patientiâ nullam ſibi veniam eſt conſecutus, ut qui peccatum non haberet. Quare ubi Chriſtus imitandus nobis proponitur, ut viam, quam ille ingreſſus eſt, inſiſtentes, ad eandem metam perveniamus, nihil eſſet magis alienum quam

Soc. Lib. I, cap. 4.

re-

remiſſionis peccatorum ullam mentionem facere. Et phraſes Scripturæ, Sanguis nos mundat, Per ſanguinem ipſius habemus remiſſionem, planè hunc ſenſum reſpuunt. Reſtat quartum quod maximè placuit Socino. Ita ut hoc ipſum plurimis locis velut cauſæ ſuæ ſtatumen inculcet: Eſt autem hoc, quod mors Chriſti nobis idipſum perſuadeat, quod ad remiſſionem peccatorum obtinendam requiritur, fidem ſcilicet, ſive, ut Socinus, ipſe explicat, ſpem conſequendæ vitæ æternæ. Sed profectò quid magis eſt à verò alienum, quàm mortem innocentiſſimi hominis tam cruentam per ſe ad hoc valere, ut nobis perſuadeat, ſanctè viventibus ſumma gaudia à Deo eſſe præparata? Quare hujus commenti abſurditatem videns Socinus, ait mortem quidem hoc non efficere, ſed reſurrectionem & quæ porrò reſurrectionem ejus ſunt conſecuta. Mortem autem debuiſſe præcedere. Sed hoc ſi vellet Scriptura, reſurrectionis aut potius evectionis in cœlos & ſeſſionis ad dextram Dei perpetuò meminiſſet, ubi de remiſſione agitur peccatorum; non mortis & ſanguinis, certè non tam ſæpè, & verbis tam ſignificantibus. Illa enim tam frequens, tam uſitata conjunctio ſanguinis cum remiſſione effectum aliquem non communem, ſed proprium, non longè remotum, ſed propinquum indicat. Quæ enim iſtæ ſunt ambages? Remiſſio peccatorum non contingit niſi ſanctè viventibus (ita enim loquitur Socinus:) ad ſanctimoniam vitæ facit fides & ſpes certa præmij: hanc fidem ingenerat exemplum Chriſti ob vitæ ſanctimoniam (ut vult Socinus) à mortuis excitati & glorificati: iſtam excitationem mors anteceſſit: rectè ergo aptèque dicitur remiſſio per Chriſti mortem obtineri. Nonne hoc verè eſt, quod ipſe in aliis reprehendit: *Utinam*

Lib. 1 cap. 5. & paſſim.

Lib. 3. cap. 11.

Lib. 2. cap. 2.

Lib. 3. cap. 8.

tinam ne in nemore Pelio? Pro causa enim non propinquum aliquid aut saltem modico intervallo remotum, sed quod longissimè ab effecto dissitum est, adfertur: quod si uno in loco Scripturæ fieret, esset forte minùs mirum. Sed toties, tam obscurè, imò tam frigidè loqui Scripturam, quis sanus crediderit? Multum dissimile est Pauli illud, Christum à mortuis excitatum ad nostri justificationem Rom. IV. 25. quod ut explicetur, nihil opus est tam longo Socini ambitu. Resurrectio enim Christi fidem & fiduciam in Deum & Christum nobis ingenerat: cui fidei promissa est peccatorum remissio. Et hæc series manifeste ostenditur. Act. XIII. 33. 38. Rom. I. 4. & X. 9. Mors autem tantum abest ut apta sit fidem ingenerare, ut contrà maximè homines ab eâ fide absterreat. Ideoque in prædicando Euangelio Apostoli ignominiæ crucis & mortis miseriæ resurrectionem semper opponunt. Per mortem verò, & quam plerùmque Scriptura in hoc argumento exprimit, sanguinis effusionem, quæ causa propriè non est resurrectionis sed antecedens duntaxat, ipsam resurrectionem velle indicatam, quid est aliud quàm noctem nominare, ut per eam intelligatur dies? Præterea si ad remissionem peccatorum mors non pertineret nisi propter resurrectionem secutam, quomodo accidere potuisset, ut remissio hæc ad resurrectionem rarò admodum, ad mortem autem innumeris locis referretur? Adde jam quod morti etiam seorsum, hoc est qua à resurrectione & gloria Christi abstrahitur, effectum impetratæ redemtionis Paulus tribuit. Ait enim: *Si cum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per mortem filij ejus, multò magis, reconciliati servabimur per vitam ipsius.* Rom. V. 10. Opponitur mors vitæ gloriosæ & ut illi reconciliatio, ita

ita huic conſervatio diſtinctè aſſcribitur. Sic & alibi reconciliationem ipſa prædicatione, quæ fidem ingenerat, idem Apoſtolus priorem ſtatuit. *Deus erat in Christo mundum reconcilians ſibi, non imputans eis peccata ipſorum: & poſuit in nobis ſermonem reconciliationis: itaque nomine Christi legatione fungimur, & velut Deo rogante per nos oramus Chriſti nomine, reconciliamini Deo.* 2. Cor. v. 19. 20. Duplex hic reconciliatio ponitur, prior quæ ſermone annuntiatur: altera quę fit per ſermonē: illa eſt impetrationis: hæc applicationis: illa ſermone prior: hæc ſermone poſterior. Nos de priore illâ agimus, meritòque negamus eam referri poſſe ad fidei ingenerationem quæ fit per ſermonem. Accedat illud Johannis III. 16. ubi *Christus* dicitur *datus* (in mortem ſcilicet) *ut credentes non pereant*. Ad aliud ergo prodeſt, quam ut credant. Et ſanè ſi libeat attendere, idem non obſcurè monſtrat is ipſe Pauli locus, qui à Socino citatur firmandæ ſuæ ſententiæ: is nempe de quo jam egimus. Rom. IV. 25. *Qui traditus fuit* (in mortem ſcilicet) *propter peccata nostra, & reſurrexit propter justificationem noſtram*. Cum peccata ſint malum, juſtificatio bonum, apparet vocem *propter* in utroque membro non ſimiliter ſumi: & in poſteriore quidem membro finalem cauſam notari convenit; in priore ſignificari impulſivam ſatis, ni fallor, ſupra oſtendimus; plane ut ſi dicam, pharmacum ſumi propter morbum & propter ſanitatem. Juſtificatio ergo finis eſt reſurrectioni propoſitus, nempe per ingenerationem fidei, fatente Socino. Quanquam equidem neſcio, an reſurrectio hoc loco ſpectetur ut argumentum ad perſuadendam fidem, an potius totum Chriſti ſtatum glorioſum deſignet, qui hunc ſibi finem propoſitum habet, inter cæteros, ut Eu-

angelij præcones mittantur, & uberrimâ vi ſpiritus ipſorum opera promoveatur, eumque in modum effecta fide homines peccatorum veniam adipiſcantur. Ita enim Chriſtus ipſe: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terrâ. Profecti ergo docete omnes gentes. Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſeculi.* Matth. XXVIII. 18. 19. 20. Antea verò ut Johannes ait, *nondum erat Spiritus* (ea nimirum vi ac copia) *effuſus.* Cauſa additur: *quia Jeſus nondum erat ad gloriam evectus.* Joh. VII. 39. Paulus quoque de Chriſto: *Cum in ſublime aſcendiſſet, captivam duxit captivitatem & dedit dona hominibus: dedit alios quidem Apoſtolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangeliſtas, alios autem paſtores & doctores ad compactionē ſanctorum.* Eph. IV. 8. 12. Utro autē modo ſumas, apparet reſurrectioni, qua à morte diſtinguitur, finē aliquem aſſcribi peculiarem. Viciſſim morti ſive traditioni in mortem ſeparatim aſſcribitur, quod ob peccata contigerit. Id autem ipſum & reſurrectioni nuſquam aſſcribitur, & hoc loco eidem non obſcurè adimitur. Mors ergo Chriſti in hoc negotio & à fidei ingeneratione ſequeſtranda eſt: & in iis locis, quæ ex morte Chriſti remiſſionem deducunt peccatorum, diſtinctus quidam effectus intelligendus eſt, quem præ ſe fert ipſa verborum ſimplicitas conſentiens cum aliis Scripturæ vocibus, quæ Chriſtum ob peccata noſtra mortuum cruentâ morte, pœnaſque noſtrorum criminum ab ipſo exactas fuiſſe pronunciant: de quibus jam egimus: cumque illis quæ Deum nobis per Chriſti ſanguinem placatum ac reconciliatum, ſanguinem ejus pretium fuiſſe pro nobis datum, Chriſtum vice noſtra mortuum, & piamen fuiſſe noſtrum non obſcurè teſtantur, de quibus infra agendi erit locus.

CAP.

Cap. II.

Quomodo in hoc negotio Deus considerandus sit: & ostenditur considerandum ut rectorem.

INtellecto controversiæ statu, & firmatâ scripturis ea sententia, qua fides Ecclesiæ nititur, ad disjiciendas objectiones, quas Socino sua ratio, aut, ut verius loquar, abusus rationis dictavit, imprimis opus est intelligi, quæ partes sive quod officium sit Dei in hac re, de qua agitur. Fatetur Socinus, agi de liberatione à pœnis; nos addimus insuper agi etiam de pœnarum inflictione. Unde sequitur, omnino hic Deum considerandum, ut rectorem. Nam pœnas infligere, aut à pœnis aliquem liberare quem punire possis, quod justificare vocat Scriptura, non est nisi rectoris quà talis primò & per se: ut puta in familia patris: in republica regis, in universo Dei. Hoc etsi manifestum est omnibus, probari tamen facile potest ex eo quod pœna sit ultimum in coactione: coactio autem non competat nisi superiori, τῇ ὑπερεχούσῃ ἐξουσίᾳ. Unde Seneca clementiam definivit, lenitatem superioris adversus inferiorem in constituendis pœnis. Nec obstat, quod vindicatio interdum privatis & nulla superiori potestate instructis tribui videtur. Nam ista vindicatio aut facti est, non juris, quæ pugnat cum ipsa naturali æquitate, aut jus aliquod significat non primò aut per se alicui competens, sed alienâ concessione; quomodo raptorem raptæ pater, proscriptum quivis interficit: aut denique non significat ipsum puniendi actum, sed postulationem duntaxat pœnæ infligendæ, aut à Deo, aut ab alio rectore: quibus vindicandi modis totidem modi

respondent peccatorum remissionis sive condonationis, quam privatis sæpè & Scriptura & communis sermo tribuit. Sed hæc assertio eo minus probationis indiget, quia ipse Socinus alicubi fatetur Deum in puniendis, absolvendisque hominibus statuendum esse tanquam Principem: quo nihil veriùs dici potuit. Nec aliud significavit Jacobus, cùm dixit, unum esse legislatorem qui possit servare & perdere, Jac. IV. 12.

Lib. 3. cap. 1.

Habemus ergo veram Dei in hoc negotio χώραν, qua reperta facile est alias omnes removere. Primum ergo damus hoc postulanti Socino, Deum non esse hic spectandum ut judicem sub lege constitutum. Nam talis qui sit judex is nocentem non posset à pœna liberare etiam pœnam in alterum transferendo: non quia id per se injustum sit, sed quia legi non congruat, cujus ipse minister electus est. Quod his verbis expressit Lactantius de ira Dei cap. XIX. *Judex peccatis veniam dare non potest, quia voluntati servit alienæ: Deus autem potest, quia est legis suæ ipse disceptator & judex, quam cum poneret, non utique ademit sibi omnem potestatem, sed habet ignoscendi licentiam.* Rectè Seneca, *Clementia*, inquit, *liberum arbitrium habet: non sub formula, sed ex æquo & bono judicat.* Æquitas enim est etiam adstricti formulæ judicis: at clementia propriè ita dicta non est nisi summi in quaque communitate rectoris. Idem Seneca Principem hoc jubet cogitare: *Occidere contra legem nemo non potest. servare nemo præter me.* Agnovit hoc discrimen Augustinus: *Judicibus statutum est, ne liceat in reum datam sententiam revocare. Nunquid & ipse Imperator sub hac erit lege? nam ipsi soli licet revocare sententiam & reum mortis absolvere & ipsi ignoscere.* Et Symachus: *Alia est conditio Magistratuum, quorum*

corruptæ

corruptæ videntur eſſe ſententiæ, ſi ſint legibus mitiores; alia Divorum Principum poteſtas, quos decet acrimoniam ſeveri juris inflectere. Quò & Cicero reſpexit, cùm pro Ligario ad Cæſarem dixit: *Non feci, non cogitavi. Ad judicem ſic agi ſolet. ſed ego ad parentem loquor, Erravi, temere feci, pœnitet; ad clementiam tuam confugio: delicti veniam peto: ut ignoſcas, oro.*

At Socinus, quamquam loco ſupra citato Deum ut ſummum Principem ſtatuit, paſſim tamen in omni hoc actu longè aliam ipſi χώραν tribuit, nimirum partis offenſæ. Vult autem partem omnem offenſam eſſe pœnæ creditorem: atque in ea tale habere jus, quale alij creditores in rebus ſibi debitis, quod jus ſæpè etiam dominij voce appellat: ideòque ſæpiſſimè repetit Deum hic ſpectandum, ut partem offenſam, ut creditorem, ut dominum, tria hæc ponens tanquam tantundem valentia. Hic error Socini cùm per totam ipſius tractationem latiſſimè diffuſus ſit, & dici ferme poſſit in hac materia eſſe ipſius τὸ πρῶτον ψεῦδος, accuratè refelli debet.

Id ut fiat, prima hæc ponatur aſſertio: Punire non eſt actus competens parti offenſæ quà tali. Probatur hoc, quia alioqui oporteret omni parti offenſæ competere per ſe jus puniendi quod falſum eſſe ex eo apparet, quod punire probavimus actum eſſe τῆς ὑπεροχῆς: ipſo etiam Socino fatente, cùm Deum hîc ſpectandum dicit ut Principem, unde aliud argumentum naſcitur firmiſſimum: Si punit Deus & pœnam tollit ut Princeps, non ergo ut pars offenſa. Non poteſt enim idem duobus diverſis tribui quà talibus. Interim non negamus Deum, qui peccata punit vel impunita dimittit, rectè dici partem offenſam: ſed punire, aut impunitum dimittere, ei tribui quà pars offenſa eſt, negamus.

Notiſſi-

Notiſſimum enim eſt, poſſe aliquid de aliquo dici quod ei non conveniat qua tali: ſicut Juriſconſultus canit, non quà Juriſconſultus: ſed quà Muſicus. Notavit hoc rectè Lactantius: *Surgimus ad vindictam* NON QUIA LÆSI SUMUS, SED UT DISCIPLINA *ſervetur, mores corrigantur, licentia comprimatur. Hæc eſt ira juſta, quæ ſicut in homine neceſſaria eſt, ſic utique in Deo à quo ad hominem pervenit exemplum.* Eſt quidem recepta regula, neminem eſſe idoneum in ſua cauſa judicem: ſed hæc regula non eſt juris naturalis, ſed poſitivi, ideoque nec univerſalis. Planè enim locum non habet in ſummis rectoribus, ſub quo nomine & parentes quo ad familiæ curam comprehendo. Imperatores in ſua cauſa judicare, notant Juriſconſulti ad l. Et hoc Tiberius D. de hære. inſtit. Hoc accidere etiam in criminibus poteſt, ut in judicio læſæ Majeſtatis, & in bellis quæ ob injuriam illatam Regi à Rege indicuntur: cujus rei inſigne eſt exemplum 2. Sam. c. 10. Puniunt ergo aut impunita dimittunt crimina Principes etiam læſi, non tamen quà læſi. Nam ſi id facerent ut læſi, jam & aliis læſis idem eſſet juris, qui tamen lædentem nec punire poſſunt, nec impunitum præſtare. Rurſum ſi punire aut impunitum dimittere Principibus quà læſis competeret, jam jus illis non eſſet puniendi crimina, in quibus læſi non ſunt, cujus contrarium ratio monſtrat & experientia. Ac nequis exiſtimet ideo à Principe maleficos puniri, quod Reipublicæ noceant, cujus ipſe præſes eſt; videmus ſubditos etiam qui extra territorium & in hominem extraneum graviter deliquerunt, rectè & cum laude puniri. Vnde apparet manifeſtè jus puniendi non competere læſo, cùm nec poſita læſione ſtatim ponatur, nec remo-

tâ

tâ removeatur: contra verò superiori ut superiori idem jus competere. Nam simulatque ὑπεροχὴν ponis, & jus puniendi ponis: eaque remotâ removes. Quicquid autem de jure pœnæ irrogandæ dicitur, id simul de jure dandæ impunitatis necesse est intelligi. Hæc enim naturali nexu inter se cohærent. Fefellit fortè Socinum, quod interdum in Sacris literis, atque inter cætera in Dominicâ precatione nobis exemplum Dei peccata remittentis proponitur, ut nos quoque læsi aliis peccata condonemus. Sed cogitare debuit, exempla sumi non tantum à rebus quæ genere proximo sint eædem, sed & ab iis quæ aliquid habeant similitudinis, præsertim cùm rebus similibus, etsi genere proximo diversis, idem aliquod nomen ob similitudinem imponitur. Sic vetat nos Christus judicare, immisericorditer nimirum, ne & ipsi judicemur: additque, quâ mensurâ alios mensi fuerimus, eâdem nobis remensum iri. Matth. VII. 1. 2. ubi judicare illud prius ab altero distat toto genere. Nam prius est judicium libertatis: alterum judicium potestatis. Eodem modo longè aliud est in Deo & in aliis rectoribus remittere peccata: aliud verò in privatis ab altero læsis. Illi enim oppositum est punire: huic verò pœnam postulare, aut optare, aut etiam conqueri. Coloss. III. 13. Distant ergo intrinsecus, sed extrinsecus quodammodo conveniunt. Nam causa impellens ad utrumque est benignitas sive φιλανθρωπία: effectus verò est, quod is qui peccavit ab incommodo aliquo liberetur: aut re ipsa, aut certè quantum est in remittente, quæ convenientia sufficit ut exemplo sua vis constet.

Altera hæc sit assertio: Naturaliter pars offensa quà talis nullum jus habet in pœna. Hoc plus aliquanto

quantò est, quàm quod prima assertio collegerat. Ibi enim negavimus actum ipsum puniendi competere parti offensæ: hîc negamus jus aliquod ipsi competere, non modò ad actum per se exercendum, sed etiam ad obligandum alterum ut exerceat: hoc est, partem offensam non esse in pœnâ verè creditorem: quod tamen putat Socinus, & tanquam certissimum sæpè repetit. Creditorem hic intelligo non strictâ significatione, juxta vocis originem, eum qui fidem alterius secutus est, sed generaliùs juxta juris definitionem: Creditores sunt quibus ex qualibet causa debetur. Verum autem esse quod dicimus, sic probatur. Notissimum est duplex esse jus, naturale aut positivum. quare debitum quoque omne aut hinc aut illinc oriri necesse est. Jus naturale consistit in ipsa rerum inter se adæquatione, tale ergo est & naturale debitum. At jus positivum est, quod ex libero actu voluntatis nascitur: qui est duplex, contractus & lex. Contractus est effectus ejus potestatis, quam quis habet in se & sua: lex verò effectus ejus potestatis, quam quis habet in alium & aliena. De positivo debito hîc non agimus: ideo addidimus vocem naturaliter, cujus rei causam infrà explicabimus. Natura verò ex facto tuo mihi nihil aliud debetur, ac ne deberi quidem potest quàm æqualitas secundùm rem, hoc est, ut quantum mihi per te abest, tantundem reddatur, hoc uno verbo vocare licet indemnitatem aut restitutionem. Hinc creditorem τὸν ἔλαττον ἔχοντα rectè vocavit Aristoteles. Habet autem hoc locum tum in acceptionibus ἑκουσίοις, tum in ἀκουσίοις, ut idem Aristoteles notat. Sicut enim reddere teneris mutuum aut depositum, ita & rem furto sublatam. Et hactenus naturaliter etiam ex delicto creditores fieri possumus. Neque id

locum

locum habet in his duntaxat delictis, in quibus rei corporalis acceptio intercedit: sed in aliis etiam factis alicui noxiis, ita qui alterum vulneravit debet & mercedes medicis præstitas & impendia ob curationem facta, & operarum intertrimentum. L. ult. D. de his qui effud. Mirati sunt quidam, quod Aristoteles homicidium quoque posuerit inter συναλλάγματα, in quibus versatur τὸ διορθωτικὸν δίκαιον. Sed rectè notavit Eustathius, non alia id ratione fieri, quàm quia uxori, liberis aut cognatis occisi aliqua soleat fieri damni compensatio: de quâ videre est in l. 4. § 1. ad L. Corn. Sic & is qui mendacio famam læsit alterius, veri professione resarcire debet id quod de dignitate ipsius delibavit. Ex quibus omnibus apparet id quod ex delictis naturaliter debetur diversum esse à pœna. Causa enim naturalis istius debiti est primò & per se non vitiositas actus, sed quia mihi aliquid abest: nam etiamsi citra vitium absit, ut in deposito, non eo minùs mihi restitutio debetur. Causa autem pœnæ est ipsa actus vitiositas, non autem quod aliquid mihi absit. Nam etiamsi nihil absit cuiquam, rectè actus punietur, ut in gravibus delictis, quæ inchoata tantùm & non consummata sunt. Est & aliud discrimen non minùs insigne, quod restitutionis modum & quantitatem ipsa rei natura determinat: pœna etsi in genere suo caussam habet naturalem aliquomodo (ut infra dicemus) determinari tamen non potest, nisi per actum liberum voluntatis. Adde quod ante condemnationem, pœna, quatenus in dando aut in faciendo consistit, non debetur ordinariè: at restitutio omnino debetur. Restitutionis debitum in hæredem transit, pœna non transit. Quæ ideo duntaxat referre libuit, ne quis id quod læso propriè debetur, cum pœna temerè confundat.

dat. Interea verum est, lege positiva, ut & contractu, introduci posse, ut creditori jus aliquod quæratur in pœnam, quam tunc quoq; à rei seu damni persecutione jura manifestè distinguunt L. Si pignore §. cum furti. D. de furtis. Instit. de lege Aquilia §. his autem verbis. Sed hoc plerunque constitui solet in pœnis pecuniariis, quæ scilicet non modò damnum adferunt ei qui læsit, sed & læso lucrum. In pœnis autem corporalibus, in quibus nullum est verum lucrum læsi, hôc ipsum vix usurpatur. Ideoque videmus Reges aliosque summos rectores pœnam remittere sontibus etiam invita parte læsa, injuncta ipsis sola damni restitutione. quod injustum nemo judicat. Esset autem hoc injustum, si pœna læso deberetur, præsertim ubi nulla Reipublicæ necessitas remissionem postularet. L. 2. c. de in jus vocando. Quare quod minores Magistratus pœnas corporales nequeunt remittere, non id evenit ob jus aliquod læsi in pœna (nam læso consentiente nihilo magis possent) sed quia lex superioris illam potestatem ipsis non concessit, imò expressè negavit: quod similiter intelligendum est de Regibus cum Deo comparatis, in iis delictis quæ omnino puniri ab ipsis lex divina imperat. Hæc eò spectant, ut appareat, Deum quoque à nobis læsum in pœna proprie non esse creditorem. Nam id qui affirmat, aut eo jure nititur quod ex rebus ipsis nascitur, aut jure constituto. Eo jure quod ex rebus ipsis oritur læsum non esse in pœna creditorem, satis, ut arbitror, ostendimus. Jus autem constitutum, non quo pœna, sed quo creditum tale pœnæ sit introductum nec allegatur, nec, si allegetur, probari poterit: neque ulla, cur ita constituendum fuerit, dari potest ratio. Obiicit fortè aliquis, quod Deus, pœnam peccatorum remit-

mittens, alicubi cum creditore de jure ſuo cedente comparatur. ut Matth. xviii. 35. Sed, ut ſuprà oſtendimus, comparatio non exigit ut res genere proximo conveniant, ſed quavis ſimilitudine contenta eſt. Sic Chriſtus pedes diſcipulorum lavans exemplum dedit diſcipulis, ut quemadmodum ipſe fecerat, ſic & illi facerent: hoc eſt, inſervirent alter alteri. Similitudo autem Dei peccata remittentis, & creditoris de jure ſuo cedentis major eſt quam Dei ejuſdem peccata remittentis, & læſi condonantis offenſas, quâ de ſimilitudine modò egimus. Conveniunt enim Dei & creditoris actus non tantùm cauſſa movente, quæ eſt benignitas, & effecto, quod eſt liberatio à miſeriâ aut moleſtiâ; ſed eo inſuper, quod in utroque præcedit jus aliquod, in Deo ad puniendum, in creditore ad exigendum creditum: & utrimque contingit diſſolutio quædam obligationis antea exſiſtentis, quanquam in ipſa obligatione, ut & in diſſolutione aliquid ſit diſſimile, quod cum ad eam rem ad quam adfertur id exemplum propriè non pertineat, ſimilitudinem ſive παραβολὴν vitiare non poteſt.

Tertia aſſertio hæc eſto: Jus puniendi in rectore non eſt aut jus abſoluti dominii aut jus crediti. Probatur hoc primò ex fine, qui optimè ſolet diſtinguere facultates. Nam jus abſoluti dominii, ut & jus crediti comparatum eſt ejus gratia, qui id jus habet. at jus puniendi, non punientis cauſa exiſtit, ſed cauſa communitatis alicujus. Pœna enim omnis propoſitum habet bonum commune; ordinis nimirum conſervationem & exemplum: ita quidem ut rationem expetibilis non habeat niſi ab hoc fine, cùm jus dominii & crediti per ſe ſint expetibilia. Hoc ſenſu Deus ipſe dicit ſe pœnâ eorum, qui puniuntur non delectari. Rurſus nunquam

cum justitia pugnat de jure dominii aut crediti cedere, quia natura hæc est proprietatis,ut ea tam uti quam non uti liceat. At quædam peccata impunita dimittere (puta non resipiscentium) esset injustum in rectore, etiam in Deo, ut fatetur Socinus.
Lib.1.cap.1. Non est ergo jus puniendi idem cum jure dominii aut crediti. Præterea nemo ob id justus dicitur ac justitiæ nomine laudatur, quod dominio suo utatur, aut quod creditum exigat. At quivis rector, atque ipse Deus, justus ob id dicitur, & justitiæ nomine laudatur, quod pœnas non remittat, sed severè exigat. *Justus es Domine quod sic judicasti*, Apoc. XVI. 5. quod pluribus locis supra probatum est. Iterum, virtutum diversitas oritur ex diversitate objectorum. At virtus qua de dominio aut de credito nostro cedimus, liberalitas vocatur: non clementia: illa verò qua impunitas conceditur, non liberalitas, sed clementia.

Quærat fortè aliquis cùm deberi pœna dicatur, quis hic sit creditor? Vix enim videtur posse intelligi debitor, ubi creditor sit nullus. Sed notandum est, vocem debere non semper notare relationem inter duas personas. Sæpe enim, debeo hoc facere, nihil aliud est, quàm convenit hoc à me fieri, sine respectu ad personam alteram. Ita debeo pœnam, id est dignus sum pœna, & pati eam teneor absolutè: non autem relatè ad hunc aut illum. Ideo perinde est in qua republica, sub quo rectore aliquis pœnas delicti luat. æquè enim apud omnes liberabitur, quod non ita procederet, si, ut aliarum rerum, ita pœnæ certus exstaret creditor. uni enim illi, non etiam aliis, nisi jussu ipsius facta solutio debitorem liberaret. Contrarium ferme in præmio apparet, rectè enim dicitur, debetur illi præmium, at certa persona quæ debeat (seposita

lege

lege positiva) non apparet. Nam si quis dicat Rempublicam esse certam quæ debeat præmium, quia beneficium acceperit, is gratiam à præmio non distinguet. Quin ipsa experientia docet, à rectoribus eos etiam præmiis ornari, qui non suæ reipublicæ speciatim, sed qui humano generi profuerunt, ut rerum in commune utilium repertores: imò etiam consiliis præclarè susceptis etsi successus defuerit, ac proinde utilitas ad neminem redundarit, reddi præmia videmus. Ergo ne hic quidem ulla est inter definitas personas relatio, qualis in illo debendi genere, quod est ἐκσυναλλαγμάτων. Si quis tamen cupiat in pœna aliquid sibi dari, quod sit creditori ἀνάλογον, non ineptè fortè dicitur, ordinem rerum, bonumque publicum fungi vice creditoris, cujus ordinis bonique dispensatio rectori permissa est. Hoc enim indicare videtur trita sententia; *Delicta puniri publicè interest.* Atque hinc evenit, quod cùm in caussis aliis judex inter duas partes cognoscat, in caussis criminum sæpe reus appareat, actor non appareat. quia ordo ipse seu bonum publicum quasi actoris loco est: quod & Scriptura videtur innuere cum dicit peccatum clamare contra peccatorem. Et ubi quis agit ad pœnam, agit aut ut quilibet (quemadmodum iis in locis ubi accusationes promiscuè omnibus patent) aut ut à lege ad hoc ordinatus: quod iis in locis contingit, qui publicè constitutos accusatores habent: quorum utrumq; certum est indicium naturâ & reipsâ nullum hic esse definitum adversarium & pœnæ quasi flagitatorem.

Sequitur alia dubitatio, quæ vis sit ejus vocis cum rector aliquis dicitur peccata, aut, quod idem est, pœnam ἀφιέναι aut χαρίσασθαι. Hâc enim voce decepti multi existimarunt dominium hic aliquod

aut creditum antecedere. in quo multum falluntur. Nam vox Græca ἀφιέναι proprie significat à se amovere: atque ita sumitur Matth. IV. 20. & alibi sæpe. unde sumta metaphora significat & deserere & dimittere & permittere, frequentissimè autem rationem alicujus rei non habere: quod Latini simili locutione dicunt, missum aliquid facere. itaque Scholiastæ Græci passim τὸ ἀφιέναι exponunt per τὸ ἀμελεῖν. Ita sumi hanc vocem apparet Matth. XV. 14. XVIII. 12. XXIII. 23. Marc. VII. 8. Itaque & ἁμαρτήματα ἀφιέναι est, peccata missa facere: quod alibi, longius hanc translationem persequens, Scriptura vocat peccata in mare projicere Mich. VII. 9. Sicut & Latini Poëtæ ea quæ extra curam poni significant, dicunt, ventis tradi in mare raptanda. Quare sicut opposita sunt missum aliquid facere & retinere, ita opponuntur inter se ἀφιέναι τὰς ἁμαρτίας & κρατεῖν Joh. XX. 23. Missa ergo facere peccata, ut & delere peccata & tegere, idem est quod alibi planius effertur, non recordari. Jerem. XXXI. 34. Non recordari autem, ut Latinum ignoscere, significat punire nolle. Quare sicut in illis vocibus non recordari, tegere, delere, retinere nolle, non est dominici juris aut crediti significatio, ita nec in voce ἀφιέναι. Sed quia vox ista quæ missum facere significat, generalis est, ideo & ad ea quæ in dominio habemus, & ad nomina, & ad res alias pari jure aptatur. Sic & vox χαρίζεσθαι ad omne gratificandi genus pertinet. Christus cæcis τὸ βλέπειν ἐχαρίσατο, Luc. VII. 21. ἐχαρίσθη *vobis pro Christo pati* Phil I. 29. Ita & judex qui in gratiam alicujus hominem condemnat, aut absolvit, dicitur eum alteri χαρίσασθαι Act. III. 14. XXV. 11. & 16. Quæ omnia declarant nullum ea voce aut dominium aut creditum necessariò significari. De Latinis vocibus,

bus, quæ in hoc argumento usurpari solent, donandi, condonandi, remittendi, minus nos necesse est esse sollicitos, cùm in Sacris literis non exstent. Et tamen earum quoque facile est rationem reddere. Accidit enim istis vocibus quod aliis pluribus, imò ferme omnibus, ut à similibus ad similia producantur. Donare propriè est quod suum dominio sit, id gratis alienum facere. pœna ergo propriè non donatur. nam quod donatum est antea exsistit & postea manet. pœna nec fuit antequam donaretur, & donando efficitur ne existat. Sed in eo est similitudo, quod sicut donator jus habet in re, ita rector in pœna: non tamen idem jus aut æquè liberum. Nam jus dominii, ut ante diximus, est domini causa: jus puniendi boni communis gratia: cujus, ut aliarum rerum communium dispensatio ad rectorem pertinet. Secunda convenientia in eo est, quod tum in donatione jus donantis, tum in impunitatis concessione jus quod fuerat rectoris ad puniendum tollitur. Tertia, quod & donatio & impunitatis concessio nascitur ex eodem fonte benignitatis: & alteri prodest. Neque hîc tantum, sed & alibi sæpe donandi vox ad ea transfertur, in quibus jus dominicum locum non habet. ita donari dicitur aliquis à Magistratu civitate, vacatione, honore, præmio: ita Seneca moram donare dixit pro auferre moram in alicujus gratiam; ita tempus nostrum dicimur donare aliis. Remittere autem primigenio significatu est, ut Græcum ἀφιέναι, à se amovere. Sic librum remittit arbor: eques frena. Sic aures remittuntur, & per translationem custodia, disciplina, animus: passimque opposita sunt remitti & intendi. Hinc creditum remitti dicitur, cùm ejus nulla habetur ratio: nec aliter pœna. Neque ea vox pœnæ aptatur pro-

 pter

pter creditum, neque credito propter pœnam: ſed utrıq; propter aliud, in quo illa inter ſe conveniunt. Addi poteſt aliquo modo dici etiam poſſe pœnam deberi alicui non propriè: quia nemo hîc eſt verè creditor: ſed ob ſimilitudinem. Quia enim ut creditor jus habet ſibi debitum exigendi, ita rector jus habet puniendi, & accuſator pœnam flagitandi, propterea καταχρηστικῶς interdū dicimur pœnam debere, aut rectori, ut Deo, aut accuſatori, ut diabolo. quamquam nec diabolo fiat injuria, ſi pœna non infligatur homini, neque cum Dei juſtitia conſiſtat, ut de pœna quavis in infinitum remittat: quorum neutrum in veris creditoribus locum poteſt habere.

CAP. III.

Qualis ſit Dei actus in hoc negotio, & oſtenditur eſſe legis relaxationem, ſive diſpenſationem.

Examinatis partibus, quibus in hoc negotio Deus fungitur, facilè erit nomen aliquod ipſi actui dare. Ac primùm, cum Deus hîc, quemadmodum probavimus, ſit ſpectandus ut rector, ſequitur actum hunc eſſe actum juriſdictionis generaliter dictæ. Unde ſequitur, non agi hic de acceptilatione, ut putat Socinus. illa enim actus non eſt juriſdictionis. Propius ut deſignetur ſuum huic actui genus, poteſt is ipſe actus conſiderari, aut cum relatione ad divinam ſanctionem, ſive, ut recentiores Juriſconſulti loquuntur, legem pœnalem, aut citra eam relationem: quod ideo adjicimus, quia etiam ſi lex nulla pœnam expreſſiſſet, naturaliter tamen ipſe actus humanus, ſive intrinſecam habens pravitatem ex rei natura immutabili, ſive etiam

extrin-

extrinsecam ob contrarium Dei præceptum, eo ipso pœnam aliquam, & quidem gravem, merebatur: hoc est, par erat hominem peccatorem puniri. Hîc si subsistamus, erit actus Dei de quo agimus, punitio unius ad impunitatem alteri consequendam: de cujus actus justitiâ mox agemus. Si verò præterea respiciamus sanctionem sive legem pœnalem, erit actus ipse via ad indulgentiam seu temperamentum ejusdem legis, quam indulgentiam hodie dispensationem vocamus: quæ definiri potest, actus superioris, quo legis manentis obligatio circa quasdam personas aut res tollitur. Sanctio hæc est: Homo comedens de vetitâ arbore omnino morietur, Gen II. 17. ubi per unam speciem peccati omne peccati genus indicatur, ut exprimit lex eadem clarius explicata, *Maledictus qui non manserit in omnibus præceptis legis*, Deut. XXVII. 26. Gal. III. 10. Mortis autem & maledicti voce his locis intelligimus prçcipuè mortem æternam. Perinde ergo se res habet, quasi in hunc modum lex esset concepta: Omnis homo peccans pœnam ferat mortis æternæ.

Non est ergo hîc legis istius exsecutio, nam si legem Deus omnino exsequeretur, non posset quisquam peccator servari à pœna mortis æternæ. At nunc scimus fidelibus non esse κατάκριμα, quia liberati sunt à morte Rom. VIII. 1. 2. & redemti ab exsecratione Gal. III. 13.

Non est etiam hic actus legis abrogatio. Nam lex abrogata vim nullam habet obligandi. At infideles adhuc obnoxij sunt eidem legi. Ideo scriptum est, quod ira Dei manet ἐπὶ τοὺς ἀπειθοῦντας Joh. III. 36. & quod illos occupat ira Dei ad finem usque 1 Thess. II. 16.

Non est etiam interpretatio Legis κατ᾽ ἐπιείκειαν,

 nam

nam ea interpretatio oſtendit aliquod factum aut perſonam ſub legis obligatione nunquam fuiſſe comprehenſam: ſicut opera religionis & miſericordiæ ſub interdictione operandi in Sabbato nunquam fuerunt comprehenſa, Matth. XII. 5. & 7. At verò omnes homines (quippe concluſi ſub peccatum Rom. XI. 32. Gal. III. 22.) etiam hi qui liberantur, naturâ ſive per ſe filij ſunt iræ, Eph. II. 3. hoc eſt, obligati legis ſanctione. Non ergo declaratur nulla eſſe obligatio: ſed hoc agitur, ut ea, quæ fuit, tollatur: id eſt, ut relaxatio ſeu diſpenſatio legis contingat.

Quæri hîc poſſit, an lex iſta pœnalis ſit relaxabilis. Sunt enim leges quædam irrelaxabiles, aut abſolute, aut ἐξ ὑποθέσεως. Abſolute irrelaxabiles ſunt, quarum oppoſitum immutabilem in ſe pravitatem continet ex rei ipſius naturâ, ut puta lex quæ vetat pejerare aut falſum teſtimonium contra proximum ferre. Sicut enim dicimus Deum non poſſe mentiri, Hebr. VI. 18. aut ſemet abnegare, 2. Tim. II. 13. ita non minus rectè dicemus, Deum non poſſe actiones per ſe pravas facere, aut approbare, aut jus ad eas concedere. Ἐξ ὑποθέσεως verò irrelaxabiles ſunt leges, quæ feruntur ex definito decreto, quod Scriptura vocat τῆς βουλῆς ἀμετάθετον, ſive ἀμεταμέλητον, qualis eſt lex de damnandis his, qui nolunt in Chriſtum credere. Hebr. III. Leges autem poſitivæ omnes abſolutè ſunt relaxabiles: neque ad neceſſitatem hypotheticam ex definito decreto confugiendum eſt, ubi nota talis decreti nulla exſtat. Quod autem quidam verentur, ne ſi id concedamus, injuriam faciamus Deo, quaſi eum ſtatuamus mutabilem, in eo multum falluntur. Nam lex non eſt aliquid internum in Deo, aut ipſa Dei voluntas, ſed voluntatis quidam effectus. At volun-

voluntatis divinæ effectus mutabiles esse certissimum est. Neque verò Deus legem positivam promulgando, quam aliquando velit relaxare, aliud se velle significat, quàm reipsa velit. Seriò enim Deus ostendit velle se, ut lex rata sit atque obliget, salvo tamen jure relaxandi, quod legi positivæ suapte naturâ cohæret, neque ullo signo à Deo abdicatum potest intelligi. Imò, quod est amplius, ne abrogandi quidem jus Deus à se removet, ut exemplo legis cæremonialis apparet. Aliud sanè est, si legi positivæ adhæreat aut juramentum aut promissio, quorum utrumque notatur Hebr. VI. 18. Nam juramentũ signum est immutabilitatis rei cui adiicitur. Psal. XCV. 11. XC. 4. Hebr. III. 11. 18. VI. 17. VII. 21. promissio autem jus dat parti quod ab ea auferri sine injuria non potest. Quanquam ergo promittere est liberum, tamen liberum non est promissa frangere: ideoque id ad ea referri debet, quæ immutabilem in se pravitatem continent. Hoc ergo Deus non potest, qui fidelis propterea dicitur, quod promissa servet. 1. Thess. V. 24 Videamus ergo, an in dicta lege pœnali insit aliquid, quod relaxationem planè repudiet.

Ac primò obiici potest, justum esse naturaliter ipsos fontes puniri pœna tali, quæ delicto respondeat: ac proinde id non subjacere libero arbitrio, neque esse relaxabile. Vt huic objectioni respondeatur, sciendum est, non sequi injustum ex quavis negatione justi, etiam positis iisdem circumstantiis, quemadmodum enim non sequitur, si liberalis Rex dicendus est, qui alicui mille talenta dederit, ideo si non dederit, illiberalem fore; ita non est perpetuum, ut id quod justè fiat, non nisi injustè omittatur. Naturale autem aliquid, ut in physicis, ita in moralibus aut propriè aut minus proprie di-

citur. Naturale in physicis propriè est, quod rei cujusque essentiæ necessariò cohæret, ut animanti sentire: minùs propriè verò, quod alicui naturæ conveniens & quasi accommodatum est, ut homini dextrâ uti. Sic ergo in moralibus sunt quædam propriè naturalia, quæ necessariò sequuntur ex rerum ipsarũ relatione ad naturas rationales, ut perjurium esse illicitum: quædam verò impropriè, ut filium patri succedere. Quod ergo is qui deliquit pœnam meretur, eoque punibilis est, hoc ex ipsa peccati & peccatoris ad superiorem relatione necessariò sequitur, & propriè naturale est. Vt verò puniatur quivis peccator pœnâ tali quæ culpæ respondeat, non est necessarium simpliciter & universaliter: neque propriè naturale: sed naturæ satis conveniens. Unde sequitur, nihil obstare quo minùs lex hoc ipsum imperans sit relaxabilis. Nota definiti decreti sive irrevocabilitatis in ea, de qua agimus, lege non apparet: neque est lex promittens, ergo ne horum quidem quicquam relaxationem impedit. Neque enim admittendum est, ut comminatio promissioni adæquetur. Nam ex promissione jus aliquod acquiritur ei, cui facta est promissio: at comminatione apertius duntaxat declaratur meritum pœnę in peccante, & jus puniendi in comminante. Neque metuendum est, ne Dei veracitati aliquid decedat, si minas nõ omnes impleat. Omnes enim minæ, quibus non adest irrevocabilitatis signum, intelligendæ sunt ex suapte naturâ de jure comminantis ad relaxandum nihil imminuere, ut antea expositum est: & divinæ adversus Ninevitas clementię exemplo manifestè apparet. Non est hic omittendũ, Philosophos veteres ex lumine rationis judicasse, nullã esse materiam magis relaxabilem lege pœnali. Itaq; Aristoteles τὸν ἐπιεικῆ ait esse

συγγνωμονικὸν; & Sopater in epiſtolâ ad Demetrium ſic ait: τὸ λεγόμενον ἐπιεικὲς δίκαιον τὴν αὐστηρὰν τῶν νόμων φωνὴν παραμυθούμενον, ἀμεμφὴς ἐμοὶ δοκεῖ χαρίτων ἀληθινῶν καὶ ἐλευθερίων πρόφασις. Τὸ μὲν γὰρ ἐπὶ τὰ συναλλάγματα τῆς δίκης ἐπανορθωτικὸν ἐκφαίνει παντελῶς τὸ τῶν χαρίτων γένος. τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς ἐγκλήμασι κείμενον οὐκ ἀναίνεται τὸ πρᾶον καὶ φιλάνθρωπον τῶν χαρίτων πρόσωπον. Ex his, quæ huc uſque dicta ſunt, legem iſtam Dei poſitivam & pœnalem diſpenſabilem fuiſſe apparet. Sed hoc non obſtat quo minùs rationes quædam fuerint, quæ hanc relaxationem poſſent (ut more humano balbutiam) diſſuadere. Hæ autem peti poſſunt aut à natura legum univerſarum, aut ex propria legis materia. Legibus omnibus commune eſt, quod relaxando aliquid videtur de autoritate legis deteri. Proprium hujus legis, quod etſi ea lex, ut diximus, inflexibilem rectitudinem non habet, eſt tamen ipſi rerum naturæ atque ordini perquam conveniens. Ex quibus ſequitur, non quidem omnino non relaxandam fuiſſe legem, ſed non facilè, neque levi de cauſsâ. Atque id ſecutus eſt ſolus ille πάνσοφος νομοθέτης. Cauſſam enim habuit graviſſimam, lapſo in peccatum genere humano, legem relaxandi, quia ſi omnes peccatores morti æternæ mancipandi fuiſſent, periiſſent funditus ex rerum naturâ duæ res pulcherrimæ, ex parte hominum religio in Deum, & ex parte Dei præcipuæ in homines beneficentiæ teſtatio. Neque verò Deus in relaxanda lege cauſſas duntaxat, & quidem graviſſimas, ſecutus eſt, ſed & relaxationi modum adhibuit ſingularem, de quo infrà agendi aptior erit locus.

CAP. IV.

An injuſtum ſit Chriſtum puniri ob peccata noſtra, & oſtenditur non eſſe.

ARgumenta, quibus Socinus hoc dogma it labefactatum, non ſatis recto ordine ab ipſo poſita, hoc modo nobis digerenda videntur, ut prima ſit claſſis earum ratiocinationum, quæ id quod factum defendimus injuſtum fuiſſe colligunt: ſecunda earum, quæ cauſſam negant fuiſſe ita faciendi: tertia, quę id quod aſſerimus, à Deo factum negant. Nam ſi res ipſa injuſtitiam continet, fruſtra ejus cauſſa quæritur, cùm injuſti nulla poſſit eſſe rationabilis cauſſa: fruſtra etiam an factum ſit diſputatur, cùm nihil injuſti à Deo poſſit fieri. Cauſſæ quoque examinatio, cùm naturâ facti antecedat quæſtionem, priùs quoque tractanda eſt. Ut ergo ad juſti atque injuſti veniamus quæſtionem, primùm ſeparanda ſunt iſta, An juſtum fuerit Chriſtum puniri ob peccata noſtra, &, An id aliquid facere potuerit ad veniam nobis impetrandam. Nam poſterius hoc ad ſecundam claſſem referendum eſt, quæ de cauſſa facti diſputat: ad primam verò hanc propriè non pertinet. Nam etiamſi talis cauſſa pœnæ non fuiſſet, non inde ſequeretur in ipſa pœna injuriam aliquam contineri. Injuria autem videtur quæri poſſe aut in ipſa materia, hoc eſt, in graviſſimis afflictionibus & morte, comparatis ad ejus qui iſta patiebatur innocentiam, aut in forma, hoc eſt, in pœna comparata ad peccata aliena tanquam cauſſam meritoriam. Oſtendimus ergo in neutro eſſe injuriam.

Primum ergo non fuiſſe injuſtum, ut Chriſtus inno-

innocentiſſimus à Deo graviſſimis cruciatibus ipſaque morte afficeretur, fatetur Socinus, ut hinc nullum ſubſidium ipſius cauſſæ poſſit accedere. Idemque res ipſa manifeſtiſſimè demonſtrat. Nam graviſſima paſſum eſſe Chriſtum, mortuum quoque Sacra hiſtoria oſtendit. hoc ipſum à Deo factum, non minus clarè Scriptura loquitur. Nihil autem à Deo injuſtè fieri, ſine contumeliâ divini numinis negari non poteſt.

Lib. 3. cap. 9. & cap. 10.

Ad alteram ergo partem tranſgrediens affirmo, non eſſe ſimpliciter injuſtum aut contra naturam pœnæ, ut quis puniatur ob peccata aliena. Injuſtum cùm dico, manifeſtum eſt me loqui de injuſtitia, quæ ex rebus oriatur, non quæ ex jure poſitivo ut, quo nequeat imminui divina libertas. Dictum probo: Exodi xx. 5. & xxxiv. 7. *Deus viſitat parentum iniquitates in filios, nepotes & abnepotes. Patres noſtri peccaverunt, & nos pœnas eorum ferimus*, Thren. v. 7. Ob factum Chami exſecrationi ſubjicitur Canaan Gen. ix. 25. Ob factum Saulis ſuſpenſi ſunt filij ejus & nepotes, Deo approbante, 2. Sam. xxi. 8. 14. Ob factum Davidis pereunt lxx. millia, & exclamat David, *Ego pecccavi & iniquè feci: hæ oves quid fecerunt?* 2. Sam. xxiv. 15. & 17. Sic ob factum Achanis filij puniuntur, Joſ. vii. 24. & ob factum Jeroboami poſteritas ipſius, 1. Reg. xiv. 10. Hi loci manifeſtè oſtendunt, puniri aliquos à Deo ob aliena peccata. Videat, ſi cui otium eſt, Chryſoſtomum Homil 29. in Gen. cap. iv. Tertullianum adverſus Marcionem.

Contra Soc. lib. 3. cap. 3.

Objicit Socinus illud apud Ezechielem xviii. 20. *Anima quæ peccavit ipſa morietur. filius non portabit iniquitatem Patris, neque Pater portabit iniquitatem filij*: ſed his verbis Deus non quid neceſſariò ſibi faciendum ſit docet, ſed quid facere liberè decre-

decreverit. Non magis ergo hinc ſequitur, iniquum omnino eſſe, ut filius ullam paterni delicti pœnam ferat, quam iniquum eſſe, ut non moriatur peccator. Locus ipſe evincit, non agere hîc Deum de jure perpetuo & immutabili, ſed de ordinario providentiæ ſuæ curſu, quo ſe poſt hac adverſus Judæos uſurum profitetur, ut omnes calumniæ anſas abrumpat.

Neque magis ad rem facit, quod ſcriptum eſt Deut. XXIV. *Ne morte afficiuntor Patres pro filiis: neque filij pro patribus: ſed quiſque ob peccatum ſuum morte afficitor.* Cujus etiam fit mentio 2. Reg. XIV. 6. Lex enim hæc eſt ex parte poſitiva, lata hominibus à Deo, qua Deus non adſtringitur, ut qui eam ſibi nuſquam tulerit, neque verò ulla lege poſſit adſtringi. Manifeſta quoque eſt rationis diverſitas. quia poteſtas hominum arctior eſt quam Dei. quod infra clarius explicabitur, ut jam taceam in hominibus metui abuſum poteſtatis, in Deo non metui.

Excipit Socinus, nuſquam in Scripturâ reperiri nocentes ob nocentũ peccata punitos. Sed hæc exceptio ad rem non facit. Nam cùm legamus punitos aliquos non ob ſua tantùm peccata (quorum ratione nocentes erant) ſed inſuper ob aliena, ſequitur punitos etiam quà non erant nocentes. Si autem ex parte aliquis poteſt puniri quà non eſt nocens, quo minus & in totum poſſit, natura non obſtat. partium enim & totius jus eſt idem. Adde jam quod poſteri Saulis omnino erant innocentes quo ad peccatum illud ob quod puniebantur. Si autem poteſt quis puniri quà innocens eſt, poterit & innocens. Ac ſi quis rectè advertat, innocentia non magis obſtat punitioni quàm afflictioni: imò illi neutiquam, niſi propter hanc. Quare diſtinctio

nocen-

nocentis & innocentis ad quæstionem illam pertinet. An affligi quispiam jure possit? non autem ad hanc. An Afflictio ejus vim possit habere pœnæ? Concesso enim non esse de essentiâ pœnæ relationem ad peccatum proprium, concesso etiam innocentem posse affligi (ut à Deo ad tempus posse fieri fatetur Socinus) nihil planè afferri potest, cur ex ipsa rerum natura (nam de lege positivâ hîc non agimus) injustum sit, innocentem ob noxam alterius tali afflictione puniri, præsertim si ipse ad pœnam talem sponte se obligaverit, ejusque suscipiendæ in se potestatem habuerit, quod infrà tractabitur.

Urget Socinus, saltem inter nocentem & eum qui puniatur, conjunctionem aliquam debere esse, quam agnoscit inter patrem & filium, inter Christum autem & nos non agnoscit. Dici hîc posset, non esse hominem homini alienum, naturalem esse inter homines cognationem & consanguinitatem, carnem nostram à Christo susceptam: sed longè major alia inter Christum & nos conjunctio àDeo destinabatur. Ipse enim designatus erat à Deo ut caput esset corporis cujus nos sumus membra. Atque hîc observandum est, perperam à Socino eam conjunctionem, quæ ad pœnas alteri ob alterius peccata irrogandas sufficiat, ad carnem solam restringi: cùm mystica conjunctio vim non minorem hîc habeat, quod in exemplo Regis & populi maximè apparet. Supra citata est historia populi Israëlitici ob culpam Davidis puniti. Qua de re sapienter disserens autor vetus quæstionum & responsionum ad orthodoxos, quæ Justini nomine circumferuntur, sic ait, ὡς συγκεῖται ὁ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, οὕτως καὶ ἡ βασιλεία συγκεῖται ἐκ τοῦ βασιλέως, καὶ τῶν βασιλευομένων, καὶ ὥσπερ ἁμαρτήσας ὁ ἄνθρωπος ἁμάρτημα διά χειρὸς, κἂν τυπωθῇ εἰς τὸν νῶτον οὐκ ἀδικεῖ ὁ πα-

τήσας

τίσας αὐτὸν οὕτως οὐκ ἀδικεῖ Θεὸς ἐπὶ τοῖς τῶν βασιλέων πταίσμασι τὸν λαὸν τιμωρούμενος.

Tandem huc Socinus devenit, ut dicat hoc saltem non inveniri in Scripturis, punitum innocentem ob eas culpas, quarum ipse nocens impunitatem tulerit. Sed hoc quoque ad rem non facit. Nam cùm per se & universaliter injustum non sit nocenti impunitatem dare (quod fatetur Socinus) neque sit injustum punire aliquem ob peccata aliena, ne in his quidem conjunctis injustitia esse poterit. Imò id ipsum injustum non esse manifestum facit Scriptura Achabi exemplo, qui ipse suorum peccatorum accepit impunitatem, quorum pœna de filio ac posteritate ejus exacta est. 1. Reg. XXI. 29. 2. Reg. VIII. & IX. & X. Sed hoc accuratius examinabitur, ubi ad illam veniemus quæstionem, Ecqua causa Deum moverit, ut Christum ob peccata nostra pœnis afficeret?

Neutiquam ergo stant à Socino Sacræ literæ, quæ id à Deo factum ostendunt, quod ipse injustitiæ immeritò accusat. Sed neque majus illi à rectâ ratione præsidium, quam mirùm est toties ab illo jactari, monstrari nusquam. Sed ut omnis hic error dematur, notandum est, esse quidem essentiale pœnæ, ut infligatur ob peccatum, sed non item essentiale ei esse ut infligatur ipsi qui peccavit: idque similitudine præmij, gratiæ, & ultionis manifestum est. Nam præmium sæpe in benè meriti liberos aut cognatos, & gratia in propinquos ejus qui beneficium contulit, & ultio in ejus qui offendit amicos conferri solet: neque eo desinunt esse quod sunt, præmium, gratia, ultio. Huic illud accedit, quod si contra naturam esset pœnæ, infligi ei qui non peccavit, jam hoc ipsum non injustum esset dicendum, sed impossibile. Atqui vetat Deus ob pa-

tris

tris delictum puniri ab hominibus filium, non vetantur autem impossibilia. Præterea injustitia propriè non accidit relationi, (qualis est punitio) sed ipsi actioni, qualis est materia punitionis. Et hîc verum discrimen quæri necesse est, cur non æquè sit omnibus liberum punire aliquem ob alienum peccatum atque est præmio afficere, aut gratiâ ob alterius meritum aut beneficium. Actus enim cui inest præmium aut gratia, est actus beneficus, qui sui natura omnibus permittitur. At actus cui pœna inest, est actus nocivus: qui nec omnibus, nec in omnes concessus est. Quare ut pœna justa sit, requiritur ut actus ipse pœnalis sit in potestate punientis: quod tripliciter contingit, aut antecedenti jure ipsius punientis, aut justo ac valido consensu ejus de cujus pœna agitur, aut ejusdem delicto. Cùm per hos modos actus factus est licitus, quominus deinde ordinetur ad pœnam peccati alieni, nihil intercedit, modò inter eum qui peccavit & puniendum aliqua sit conjunctio. Conjunctio autem hæc est aut naturalis, ut inter patrem & filium, aut mystica, ut inter regem & populum, aut voluntaria, ut inter reum & fidejussorem.

Provocat Socinus ad omnium Gentium judicia. Sed primùm ad Deum quod attinet, non dubitarunt Philosophi puniri ab ipso in liberis parentum peccata: quod Plutarchus facundè explicans libro περὶ τῶν ὑπὸ θείου βραδέως τιμωρουμένων sic ait, ἔστι δή τι καὶ γένος ἐξηρτημένον ἀρχῆς μιᾶς καὶ δύναμίν τινα καὶ κοινωνίαν διαπεφυκυῖαν ἀναφερούσης, καὶ τὸ γεννηθὲν οὐχ ὥς τι δημιούργημα πεποιημένον ἀπήλλακται τοῦ γεννήσαντος, ἐξ αὐτοῦ γὰρ, οὐχ ὑπ᾽ αὐτοῦ γέγονεν, ὥς ἔχει τι καὶ φέρεται τῶν ἐκείνου μέρος ἐν ἑαυτῷ καὶ κολαζόμενον προσηκόντως καὶ τιμωρούμενον. Et mox, οὐδὲν δεινὸν οὐδ᾽ ἄτοπον ἂν ἐκείνων ὄντες ἔχωσι τὰ ἐκείνων Addit deinde non dissimile quid ab eo, quod ex.

 scriptore

ſcriptore Chriſtiano modò citavimus: γελοῖος ὁ φάσκων ἄδικον εἶναι τῶν ἰχίων πονούντων καίειν τὸν ἀντίχειρα. Valerius autem Maximus de Dionyſio Siculo agens: *Tametſi debita tot ſacrilegiis ſupplicia non exſolvit, dedecore tamen filij mortuus pœnas rependit quas vivus effugerat.* Similes ſunt loci ſexcenti apud hiſtoricos & poëtas. Sic & populum à Deo puniri ob peccatum regis non minùs recepta fuit ſententia ab Heſiodi uſque temporibus, qui dixerat Δίκην Jovis eſſe filiam, quæ Jovem interpellaret ὄφῤ ἀποτίσῃ Δῆμος ἀτασθαλίας βασιλέων.

Puniri alios ob aliorum delicta non audet negare Socinus. Eſt enim in pœnis pecuniariis res manifeſta Satiſdatorum pro reo pœna pecuniaria plecti ait Ulpianus l. ſi quis reum D. de cuſt. & exhib. reorum. In pœnam furti rectè accipi fidejuſſorum ait Cajus, quia pœnam ob maleficia ſolvi magna ratio ſuadeat. l. Si à reo D. de fidejuſſ. Atque hoc ipſum ſufficit, ut appareat non eſſe de natura pœnæ, ut is & ſolvat & neceſſariò plectatur qui deliquit. Cur autem in corporalibus pœnis idem jus non ſit, hanc adfert rationem Socinus, quia pecunia alterius effici poſſit: atque ideo pro alio ſoluta brevis manus fictione videatur donata delinquenti, ac deinde ab ipſo numerata. corporalis autem vexatio alterius effici nequeat. ſed hoc ſubtiliter magis quàm verè dicitur. Nam iſta ratio nonnihil facit ad pariendam ipſi reo liberationem. Verùm ut alteri infligatur pœna quam alter ſit commeritus, iſta ratio non efficit. Nã ea ſi valeret, ſæpe ne præmum quidem benemeriti ſolvi poſſet conjunctæ perſonæ: quia ſcilicet res in qua præmium conſiſteret, non poſſet fieri ejus, qui bene eſſet meritus: ſive quia is eſſet mortuus, ſive quia res ipſa eſſet incorporalis. Athenienſes bene meritorum

Lib 3. cap. 3.

rum filios publicè educabant. Romani veteranorum filiis privilegia indulſerunt decurionum. Perfectiſſimorum (quos vocabant) & nepotes & pronepotes quæſtionibus noluerunt ſubjici. Memoriam parentum liberis ad impunitatem profuiſſe, in Græcis Romaniſque hiſtoriis legimus. At educatio, privilegium, impunitas liberorum non poteſt effici educatio, privilegium aut impunitas parentum mortuorum. Imò ſi verum eſſet quod dicit Socinus, jam à fidejuſſore nolente reum forte abſentem ab obligatione pœnæ pecuniariæ liberari, pœna non poſſet exigi. Hæc ergo quod ad hanc quæſtionem attinet, non eſt vera differentia inter pecuniarias pœnas & corporales. Veriorem mox indicabimus. Illud verò maximè miror, quod Socinus dicat, omnium Gentium ac ſæculorum legibus & & conſuetudinibus probatum, non poſſe corporalem pœnam, quam unus debeat, ab altero perſolvi. Nam apud Perſas ſanè antiquitus ob unius noxam peribat propinquitas, teſte Marcellino. Apud Macedonas devota erant capita eorum, qui ſanguine perduelles contingerent, Curtio narrantte. In Græciæ civitatibus mos fuit cum tyrannis tyrannorum liberos occîdi, ut Halicarnaſſæus & Cicero notant. Non ſunt quidē hęc probanda, ſed evincunt tamen illud de omnium Gentium conſenſu non eſſe uſquequaque verum. Et in his quidem exemplis ad pœnam ſufficere videbatur citra conſenſum ullum ſola perſonarum conjunctio, quod merito à Romanis repudiatum notat Halicarnaſſæus. Cæterum ubi conſenſus aliquis antecederet, ferme auſim dicere omnium eorum, quos Paganos dicimus, neminem fuiſſe, qui alium ob alterius delictum puniri injuſtum duceret. Oſtendit hoc jus occidendorum obſidum humaniſſimis etiam populis uſitatum. Theſ-

sali olim ducentos quinquaginta obsides interfecerunt, ut narrat Plutarchus. Romani Volscos trecentos securi percussere: Tarentinos dejecerunt de saxo Tarpejo, ut est apud Livium. Gothorum, Dacorum, Anglorum similia exstant exempla. Et, ut rectè notarunt viri doctissimi, ita jus esse creditũ est. Sic & in capitalibus judiciis vades capite plecti solitos, si rei se non sisterent, unde Græcis ἀντίψυχοι appellantur, tum aliunde, tum ex nobili illa Damonis & Pythiæ historia satis apparet. Neq; sanè mirum est ita ab illis judicatũ. Nam quia credebant unicuiq; homini non minorem esse potestatem in vitam suam quàm in res alias, ut docet frequens atque adeo decantata apud Græcos, Romanos, aliasque gentes αὐτοχειρία, unde & illud in Tragœdiâ, *jus vitæ & necis meæ penes me est*, planè consequens erat, ut crederent vitam quoque non minùs quàm cætera validè posse obligari. Priore enim posito posterius concedi erat necesse. Ac sanè siquis omne hoc negotium quâ oportet diligentia excusserit, inveniet verum discrimen, cur ex consensu minus aliquis ad pœnam corporalem quàm ad pecuniariam teneatur, hoc esse, quod consentiens parem in corpus ac pecuniam potestatem non habeat. Neque tamen recentioribus Jurisconsultis assentior, ex Ulpiani quodam responso hoc probantibus qui dixerit, dominum membrorum suorum neminem videri, L. liber homo. D. ad legem Aquil. Domini enim vocem strictè sumit ex usu juris civilis, quatenus servo opponitur. Nam quia lex Aquilia destrictè de servo loquitur, directam actionem quæ verbis legis respondeat negat libero homini vulnerato posse accommodari: ita tamen ut ex paritate rationis dandam putet utilem. Et ut verè dicam quod sentio, quanquam Romanorum æquitatem,

in

in moderandâ hac pœnarum extensione, maximè mirer, induci tamen non possum ut credam, ab illis existimatam esse rem planè & per se injustam, unum ob alterius noxam corporaliter plecti. Neque eo moveor, quod fidejussiones sub pœnâ capitali ab ipsis interdictæ fuerunt. Vetari enim solent multa, non quod omnino injusta putentur, sed quod periculosa, ut fidejussiones mulierum omnes, aliorum etiam pro dote. Hoc ergo juris fuit civilis: quod cum cesset inter populos exteros, ideo in obsidibus aliter ab ipsis Romanis observatum est. Quid quod tanto post Christiani Imperatores statuerunt, ut commentariensis, reo per familiæ suæ culpam carcere elapso, pœnam ipsius ferret? L. ad commentariensem. C. de custod. reor. Quid quod hodie quoque, aut non ita pridem, nobiles juris magistri tradiderunt regulam hanc. Ne quis obligare se posset ad pœnam capitalem, cessare, si lex aut consuetudo eum morem firmaverit?

Ad eas verò pœnas quod attinet, quæ non consensum aliquem, sed solam personarum conjunctionem respiciunt, quanquam vetant leges Romanæ filium paternæ pœnæ successorem constitui, aut ulla ob patris crimen macula notari, hoc ipsum tamen non ab initio, sed ab eo tempore, quo Sp. Cassius tyrannidis damnatus est, obtinuisse notat Halicarnassæus. Quare nec ipsi quidem Romani hoc jus putarunt ex perpetua quadam & immutabili justitiæ regula descendere: quippe cùm Arcadius & Honorius Imperatores eorum qui Majestatem læsissent filiis vitam videri voluerint non ex juris necessitate, sed imperatoria lenitate concedere, cùm alioqui, ut ipsi loquuntur paterno debuissent perire supplicio L. quisquis C. ad L. Jul.

Majest. Omitto jam quod mortem perduellium liberis irrogatam non à Tiberio tantum & Severo, sed à Theodosio, ex historiis probari potest. Notandum præterea in eâdem Arcadij & Honorij lege filiis perduellium auferri jus omne ab intestato, aut ex testamento cuiquam succedendi, infamiam ipsis inuri, vetari ne ad honores aut sacramenta perveniant: deinde addi: *sint postremò tales, ut his perpetuâ egestate sordentibus, sit & mors solatium & vita supplicium*. Exclusio ab honoribus circa liberos eorum, qui in Rempublicam peccassent, jam pridem Romanis à Syllanis temporibus erat usitata. Ut autem scelera parentum filii sua egestate luant, Cicero ait & antiquum esse, & OMNIUM civitatum ac nominatim addit, Themistoclis liberos eguisse. Quæ eò duntaxat adferuntur, ut appareat, non eum fuisse consensum gentium, quem pro se adducit Socinus: neque verò Romanos, quorum inter omnes populos conspicua maximè equitas fuit, id discrimen respexisse in pœnis, quod pecunia possit fieri alterius, corporalis pœna non possit, Nam nec egestas filiorum, nec infamia, nec ab honoribus exclusio potuit fieri parentum egestas, infamia aut exclusio ab honoribus, nisi fortè per fictionem quandam, quæ patrem, & liberos pro uno eodemque homine habet.

Illud quoque mirari libet, quod de Zaleuci facto, cujus historia est apud Diodorum Siculum & Ælianum, ita pronunciat Socinus, ut dicat eum pessimè audire, ejusque nomen inter impotentes & temerarios principes ac populorum judices censeri. Antiquitas sanè omnis Zaleucum, tum ob leges sapientissimas. tum & istius facti nomine maximè laudavit, ut & ex his quos dixi scriptoribus, & Plutarcho aliisque apparet. neque puto ullum scripto-

ſcriptorem veterem de eo facto aliter judicaſſe. In oculis eſt omnium Valerii Maximi ſententia: *Nihil illis etiam juſtitiæ exemplis fortius. Zaleucus urbe Locrenſium à ſe ſaluberrimis atque utiliſſimis legibus munitâ, cùm filius ejus adulterij crimine damnatus, ſecundum jus ab ipſo conſtitutum, utroque oculo carere deberet, ac tota civitas in honorem patris pœnæ neceſſitatem adoleſcentulo remitteret, aliquamdiu repugnavit. Ad ultimum precibus populi victus, ſuo prius, deinde filij oculo eruto, uſum videndi utrique reliquit. Ita debitum ſupplicij modum legi reddidit, æquitatis admirabili temperamento, ſe inter miſericordem patrem & juſtum legiſlatorem partitus.* Ac profectò ſi quemadmodum exſulandi, ita oculum ſibi eruendi libera eſſet homini poteſtas, nihil poſſet iſto Zaleuci facto præclarius reperiri, præſertim cùm legis præciſa obligatio aut propter ipſius principatum, aut propter populi conſenſum ceſſaverit. Erravit ergo Zaleucus, ut Pagani fermè omnes, quod jus ſibi in corpus ſuum majus vero aſſeruit. Cæterum factum iſtud tantopere celebratum teſtimonium præbet contra notitiam illã, quam hominum mentibus impreſſam Socinus putat, non poſſe quenquam alieni delicti in ſe pœnam ſuſcipere.

Vt quęſtionem hanc concludamus, non hoc quæritur, an cuilibet judici liceat cuivis pœnas quaſcunque alieni criminis infligere. Nam judicibus inferioribus lex ſuperiorum hanc poteſtatem adimit. Neque hoc quæritur, an ſummæ inter homines poteſtati in quavis pœnâ, & in quemvis hoc ipſum liceat. Obſtat enim interdum aut lex divina, aut naturalis ratio: ſed hoc propriè quæritur, an actus qui ſit in poteſtate ſuperioris, etiam citra conſiderationem delicti alieni, poſſit ab ipſo ſuperiore ordinari in pœnam alieni delicti. Hoc inju-

ſtum eſſe negat Scriptura, quæ Deum hoc ſæpius feciſſe oſtendit, negat natura, quia vetare non probatur, negat apertè conſenſus Gentium. Et ut res nudior ponatur ob oculos, quis injuſtam putet decimationem uſitatam in Romanis legionibus, ubi is qui deliquit & cui poſſet ignoſci non minùs quam alteri, punitur non pro ſuo tantum, ſed pro omnium delicto? quis injuſtum putet, ſi ſumma poteſtate legem relaxante vir aliquis reipublicæ utilis, ſed ob culpam exſilium meritus, retineatur in Republicâ, alio tamen ſponte ſuâ ſe ad exſilium obligante, ut exemplo ſatisfiat? quis injuſtum putet, ſi Reipublicæ ſummus rector honores, quibus ſuſtinendis alij æquè pares reperiuntur, perduellium liberis, alioqui non indignis, neget? Nihil profectò hîc iniqui eſt. Nam in primâ facti ſpecie delictum puniti proprium, in ſecunda conſenſus validus ejus cujus res agitur, in tertia rectoris libertas permittebant id fieri, quo rector in pœnam utitur. In facto noſtro habuit Deus poteſtatem affligendi Chriſtum innocentem ad mortem uſque temporariam, fatente Socino, jure ſcilicet dominico, habuit & Chriſtus conceſſione divina, imò ut Deus ipſe, poteſtatem, quam nos non habemus, in vitam & corpus ſuum. *Ego*, inquit Chriſtus, ἐξουσίαν, hoc eſt, jus & poteſtatem, *habeo ponendi animam meam*, Joh. x. 18. Nihil ergo iniquitatis in eo eſt, quod Deus, cujus eſt ſumma poteſtas ad omnia per ſe non injuſta, nulli ipſe legi obnoxius, cruciatibus & morte Chriſti uti voluit ad ſtatuendum exemplum grave adverſus culpas immenſas noſtrûm omnium, quibus Chriſtus erat conjunctiſſimus, natura, regno, vadimonio, quod quàm non modò juſtè, ſed & ſapienter à Deo ſapientiſſimo ac juſtiſſimo fuerit inſtitutum, ſequenti capite

magis

magis apparebit, ubi divini hujus consilij causam indagabimus.

Cap. V.

An sufficiens causa fuerit quæ Deum moveret ad Christum pro nobis puniendum, & ostenditur fuisse.

Socinus noluisse Deum, ut Christus pœnas pro nobis penderet, sæpe hoc argumento probare nititur, quod, cur Deus ita vellet, nulla causa appareat. Non utemur hîc Jurisconsultorum perfugio, qui negant omnium, quæ à majoribus sunt constituta, rationem reddi posse: quanquam nobis hoc multò justius quàm ipsis patere debebat, cùm humanæ voluntatis causas hominibus indagare ob communitatem naturæ non sit adeò difficile: divinæ autem voluntatis causæ ipsa sui sublimitate sæpe nos lateant. Quis mentem Domini novit, à consiliis ipsi quis fuit? Rom. XI. 34. Itaq; sæpe sunt ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοί αὐτοῦ, Rom. XI. 33. Addi poterat sæpe voluntatem Dei ipsam sibi pro caussa sufficere. Nam his exemtis quæ certam & ad unum determinatam rectitudinem in se continent, quæ Deus vult quia justa sunt, hoc est quia naturæ suæ congruunt; in cæteris omnibus quæ vult, justa efficit volendo. Sic, *cujus vult miseretur, & quem vult indurat*, Rom. IX. 18. Sed ad ista nos confugere nihil necesse est, cùm caussas nobis sui consilii Deus ipse satis apertè patefecerit. Illud duntaxat præfari nos convenit, non rectè Socinum postulare, ut talis caussa reddatur, quæ evincat Deum aliter agere non potuisse. Talis enim caussa in his quæ liberè Deus facit, non requiritur. Liberam autem lib. 3. c. 1.

eſſe hanc actionem qui dixerit, habiturus eſt ad ſtipulatorem Auguſtinum: qui non alium modum poſſibilem nos liberandi Deo defuiſſe, ſed ſanandæ miſeriæ noſtræ convenientiorem modum alium non fuiſſe, nec eſſe potuiſſe profitetur. Sed & ante Auguſtinum Athanaſius dixerat, ἠδύνατο καὶ μηδ' ὅλως ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ μόνον εἰπεῖν ὁ θεὸς καὶ λύσαι τὴν κατάραν ἀλλὰ σκοπεῖν δεῖ τὸ τοῖς ἀνθρώποις λυσιτελοῦν, καὶ μὴ ἐν πᾶσι τὸ δυνατὸν τοῦ θεοῦ λογίζεσθαι. Eo autem iniquior eſt iſtaSocini poſtulatio, quod ne ipſe quidem cruciatum & mortis Chriſti cauſſas reddit quæ aliquam ſecum neceſſitatem trahant. Nam ad ſanctitatis viam nobis monſtrandam poterant ſufficere oracula & miracula: poterat & Chriſtus ſine morte, & mors ſine Chriſto. Nam Prophetarum quoque & Apoſtolorum afflictiones &mortes:Chriſti quoque vita hunc uſum abundè nobis præſtare poterant. Potuit & Chriſtus poſt vitam hîc innocenter actam, ut Elias, in cœlum ſine morte transferri, & inde majeſtatem ſuam terris oſtendere, Hæ enim ſunt cauſſæ, quibus Chriſti mortem Socinus aſſcribit,ut cuivis apparet. cum iſto effecto nulla neceſſitate connexæ.Quod ſi ipſi ſufficit cauſſas allegare non cogentes, ut ita dicam, ſed invitantes & ſuadentes, ut aliis ſecum diſputantibus duriorem legem ferat, æquitas non patitur.

Sufficientem autem cauſſam & quidem graviſſimam ex Scripturis aſſignare nobis non erit difficile, ſive id quæramus, cur Deus nobis remittere voluerit pœnas æternas, ſive cur aliter quàm Chriſto punito remittere eaſdem noluerit. Prius illud cauſam habet in bonitate, quæ proprietatum Dei maxima Deo propria eſt. Ubique enim Deus ſemetipſum hoc maximè attributo deſcribit,quod benignus ſit& clemens. Exod. XXXIV.

7. Jon.

7. Jon. iv. 2. 2. Chr. xxx. 9. Psal. lxxxvi. 5. & 15. Psal. ciii. 8. cxi. 4. 5. cxlv. 8. Esai. lv. 7. Jerem. xxxi. 20. Joel. ii. 13. Luc. vi. 36. Rom. ii. 4. Propensus ergo est Deus ad juvandum beandumque hominem. at hoc non potest facere manente illa horribili æternâque pœna. Accedit quod si mors æterna cunctis incumberet, felicitatis desperatione religio tota perierat. Magnæ ergo parcendi caussæ. Altera ex parte caussam Deo, cur Christo pœnam imponeret, illa Scripturæ testimonia jam antè nobis adducta evincunt, quæ Christum ob peccata nostra traditum, passum, mortuum loquuntur. Hæc enim loquendi genera, ut ibi ostendimus, caussam impulsivam notant. Ex his verò, quæ de fine diximus, intelligi potest, non modò caussam fuisse aliquam, sed & quæ illa fuerit: nimirum quod tot & tanta peccata sine insini exemplo transmittere Deus noluerit. Hoc autem ideo, quia omne peccatum vehementer Deo displicet, eoque vehementius quo ipsum est gravius. Prov. xi. 20. Psal. v. 5. xlv. 8. Esai. lxvi. 4. Zach. viii. 17. Psal. xlv. 8. Rom. i. 8. Hebr. xi. 2. Cùm verò Deus sit activus, & ratione utentes creaturas in id condiderit, ut suas proprietates magis testatas faceret, conveniens est illi, etiam quãtopere sibi peccata displiceant, actu aliquo testari: actus autem ei rei convenientissimus est pœna, Hinc est illud in Deo, quod quia aliud vocabulum significantius non suppetit, iram vocant Sacræ literæ. Exod. xxxii. 10. 11. Num. xi. 1. xvi. 22. xxv. 3. & seq. Psal. ii. 5. vi. 2. Joh. iii. 36. Rom. i. 18. ii. 8. Eph. v. 6. Coloss. iii. 6. Apoc. vi. 16. Hac ira Deus se impediri testatur, quo minus bene hominibus faciat. Gen. vi. 7. Jerem. v. 25. Esai. lix. 2. Deut. xxxii. 29. 30.

Præ-

Præterea omnis peccati impunitas per ſe hoc habet, quod efficit ut peccata minoris æſtimentur, ſicut contra ratio expeditiſſima arcendi à peccato eſt formido pœnæ. Hinc illud, *Veterem ferendo injuriam invitas novam*. Ergo prudentia quoque hoc nomine rectorem ad pœnam incitat. Augetur præterea cauſſa puniendi, ubi lex aliqua publicata eſt, quæ pœnam minatur. Nam tunc omiſſio pœnæ ferme aliquid detrahit de Legis autoritate apud ſubditos. Hinc illud Politicorum præceptum τοὺς κειμένους νόμους ἰσχυρῶς διαφυλάττειν. Graviſſimæ ergo Deo cauſſæ puniendi, præſertim ſi & magnitudinem & multitudinem peccatorum expendere libeat. Quia verò inter omnes Dei proprietates anteſtat amor humani generis, ideo Deus cùm juſtè poſſet & moveretur ad punienda peccata omnium hominum dignâ & legitimâ pœnâ, hoc eſt morte æterna, his qui in Chriſtum credunt parcere voluit: parcendum autem cùm eſſet, aut aliquod exemplum aut nullum adverſus tot & tanta peccata ſtatuendo, ſapientiſſimè eam viam elegit, qua plures ſimul ipſius proprietates manifeſtarentur, nimirum & clementia & ſeveritas, ſive peccati odium, legiſque ſervandæ cura. Sic Zaleuci factum laudans Ælianus cauſſas ejus refert duas, ἵνα μὴ ὁ νεανίσκος τυφλωθῇ τελέως, & ἵνα μὴ διαφθαρῇ τὸ ἅπαξ κεκυρωμένον: quarum cauſſarum illa eo ſpectat, ut aliquid de lege mutetur per clementiam; hæc verò ne nimium mutetur. Notant qui de legum relaxatione ſcripſerunt, eas eſſe optimas relaxationes, quibus annexa eſt commutatio, ſive compenpenſatio: quia ſcilicet eo modo & legis auctoritati minimum perit, & rationi ei quæ cauſſa eſt legis aliquatenus mos geritur, ut ſi qui rem teneatur tradere pretium perſolvendo liberetur. Proxima

enim

enim ſunt idem & tantundem. Talis commutatio non modò inter res, ſed interdum quoque inter perſonas admittitur, modò id fieri poſſit ſine alterius injuria. Sic in carcerem filij patribus ſuccedere permiſſi, ut Miltiadi Cimon. Et ne extra pœnalia judicia, & quidem divina abeamus, exſtant ſimilis facti expreſſa in Sacris literis veſtigia. Davidi homicidæ & adultero pronuntiatur Dei mandato à Nathane: *Tralatum eſt à te peccatum* (hoc eſt peccati pœna) *non es enim tu moriturus* (quod alioqui lex poſtulabat) *ſed quia Dei inimicis occaſionem omnino dediſti Deo contemptim obtrectandi, filius iſte qui tibi natus eſt* (tibi ſcilicet conjunctiſſimus, tuæq; pœnæ vicarius) *omnino moriturus eſt*. 2. Sam. XII. 13, 14. Achabus & homicidio ſe & rapina inquinaverat: denunciat ei per Eliam Deus futurum, ut canes lingant ejus ſanguinem. Veruntamen mox conſpecto ipſius pavore, & quadã divini numinis reverentia, dixit idem Deus: *non inducam malũ illud* (quod ſcilicet & ipſe meruerat, & ego erã comminatus) *diebus ejus. diebus filij ejus* (qui ſcilicet præter ſuas, paternas quoque pœnas feret) *inducam malum illud ſuper domum ejus*. 1 Reg. XXI. 29. Utrobique Deus relaxat legem ſeu pœnæ comminationem, ſed non ſine compenſatione aliqua, ipſam pœnam in alterum transferendo: atq; ita ſimul & clementiam ſuam & ſeveritatem ſive peccati odium teſtatum facit. Sic ergo Deus crediturisin Chriſtum volens parcere, cauſſas habuit ſufficientes juſtas magnaſque, cur à Chriſto volente, pœnas peccatorum noſtrorum exegerit, nempe, ut verbis Æliani utar, ἵνα μὴ διαφθαρῇ τὸ ἅπαξ κακυρωμένον, & ne minoris penderentur peccata, ſi tot & tanta ſine exemplo tranſmitterentur. Adde quod hoc ipſo Deus non tantum ſuum adverſus peccata odium teſtatum fecit, ac proinde

proinde nos hoc factò à peccatis deterruit: (facilis enim est collectio, si Deus ne resipiscentibus quidem peccata remittere voluit, nisi Christo in pœnas succedente, multò minùs inultos sinet contumaces) verùm insigni modo insuper patefecit summum erga nos amorem ac benevolentiam: quod ille scilicet nobis pepercit, cui non erat ἀδιάφορον punire peccata, sed qui tanti id faciebat, ut potius quàm impunita omnino dimitteret, filium suum unigenitum ob illa peccata, pœnis tradiderit. Planè ut περὶ συγγνώμης dictum est à veteribus, esse eam οὐδὲ κατὰ νόμον, ἀλλὰ ὑπὲρ νόμον καὶ ὑπὲρ νόμου, id de hac divina gratia sit verissimum. Supra legem est, quia nos non punimur. Pro lege, quia non omittitur pœna: & ideo fit remissio ut in posterum legi divinæ vivamus.

His rectè intellectis, concidunt omnia illa, quæ de caussæ defectu objicit Socinus; ita ut per singula ire minimè sit necesse. In quibus tamen non pauci notari possunt errores, ut cum capite primo libri primi, item libri tertii capite primo tradit justitiam punientem non residere in Deo, sed esse effectum voluntatis ipsius. Punire sanè effectus est voluntatis: sed justitia illa sive rectitudo ex qua nascuntur tum alia, tum pœnarum retributio, proprietas est in Deo residens. Scriptura enim concludit Deum esse justum, quia pœnas reddat delictis, ex effecto causam colligens. Sed in hunc errorem inductus videtur Socinus, quòd Dei proprietatum effectus quosvis esse credidit necessarios omninò, cùm multi sint liberi, intercedente scilicet inter proprietatem & effectum actu libero voluntatis. Sic bonitatis Dei est effectus bona sua communicare. at hoc ante creationem non fecit. Ejusdem bonitatis est, parcere sontibus: at parcere Deum

iis

iis quos pœnis æternis punit, vix quisquam dixerit. Sunt ergo quædam Dei proprietates quarum exercitium, tum quoad actum, tum quoad tempus & modum actus, imò etiam quoad objecti determinationem, pendet, à liberâ ipsius voluntate, cui tamen semper præsidet sapientia. Neque ideo quia liber est Deo proprietatum istarum usus, dici potest cùm iis utitur sine caussa facere quod facit. Neque enim quia licuit Deo mundum non condere, ideo frustra mundum condidit: neque quia licuit Deo quosdam non punire (quod in iis præsertim, quorum Deus pœnitentiam non exspectat, verum esse fatetur Socinus) ideo cùm eos punit, sine caussa punit. Multa quippe liberè fiunt, attamen ex gravi caussa.

Alter error est supra quoque indicatus, quod Deum peccata remittentem planè idem vult facere quod homines, qui de jure suo decedunt. Ostensum est à nobis pœnam non esse in dominio aut credito, aut illis per omnia posse comparari. Suum donare, creditum remittere nunquam non per se honestum est. Per se cùm dicimus, ea quæ adsunt κατὰ συμβεβηκὸς excludimus, qualis est ipsius donantis indigentia: quæ præterea in Deo locum non potest habere. At pœnam remittere interdum non fuerit honestum: ne Deo quidem, ut Socinus agnoscit. Latum ergo hic discrimen est, origo autem discriminis inde, quod juris dominici & crediti proximum fundamentum est relatio quædam rei ad personam: pœnæ autem, relatio rei ad rem, nimirum æqualitas delicti cum nocumento aliquo, conveniens ordini & bono communi, quare ne illud quidem verum est, quod ut certissimum posuit Socinus, Rempublicam nihil commissuram injusti, si nocentem absolvat, nisi jus proprium Lib. 3. cap. 1.

privati

privati alicujus simul lædat, aut Dei legem infringat. Nam aut reipublicæ voce multitudinem intelligit eam quæ regit, aut eam quæ regitur. Multitudo quæ regitur, ut jus legum ferendarum, ita & temperandarum non habet. Multitudo autem quæ regit, ut senatus in statu optimatium, aut major pars comitiorum in statu populari, non plus potest quàm alij summi rectores, puta in regno reges liberi & respectu familiæ patres. At justitiæ rectoris pars est servare leges etiam positivas & à se latas, quod verum esse tam in universitate libera quàm in rege summo probant jurisconsulti: cui illud est consequens, ut rectori relaxare legem talem non liceat, nisi caussa aliqua accedat, si non necessaria, certè sufficiens: quæ itidem recepta est à jurisconsultis sententia. Ratio utriusque est, quod actus ferendi aut relaxandi legem non sit actus absoluti dominij, sed actus imperij, qui tendere debeat ad boni ordinis conservationem.

Lib. 3. cap. 10. Illud quoque reprehensione indiget quod dicit Socinus, præter Dei & ipsius Christi voluntatem non posse ullam legitimam caussam reddi mortis Christi, nisi dicamus Christum meritum fuisse, ut moreretur. Nam inest quidem in antecedente caussa meritum, ut supra diximus, sed impersonaliter. Merebantur enim peccata nostra ut pœna exigeretur, quod verò pœna in Christum collata fuerit, hoc ita ad Dei & Christi voluntatem referimus: ut ea quoque voluntas caussas suas habeat, non in merito Christi (qui peccatum cum non nosset à Deo peccatum factus est) sed in summa Christi aptitudine ad statuendum insigne exemplum: quæ tum in maximâ ipsius nobiscum conjunctione, tum in incomparabili personæ dignitate consistit. Socini autem illa collectio manifestis

Cap. 2.

Scripturæ

Scripturæ teſtimoniis refellitur. Cur mortuus ſit infans Davidis cauſſa antecedens aperta redditur: quia David graviſſimè peccando occaſionem impiis dederat contumelioſe inſultandi divino nomini. Eſt ergo hîc meritum, ſed non infantis. Et in Achabi poſteritate punienda præter meritum proprium, reſpexit Deus ad merita peccatorum Achabi: unde apparet cauſſam antecedentem pœnæ eſſe quidem meritum, ſed non ſemper meritum perſonæ quæ punitur.

Cap. VI.

An Deus voluerit Chriſtum punire: & oſtenditur voluiſſe: ſimulque ſatisfactionis natura explicatur.

ABſolutis duabus quæſtionibus, An juſtè potuerit Deus Chriſtum volentem ob peccata noſtra punire, &, An cauſſa aliqua ſufficiens fuerit cur id Deus faceret, reſtat tertia, An revera etiam hoc fecerit, aut quod eodem recidit, facere voluerit Deus. Id enim negat Socinus, tum alibi paſſim, tum ex profeſſo lib. III. cap. II. Nos cum Scripturâ defendimus, voluiſſe hoc & feciſſe Deum. Traditus enim, paſſus, mortuus dicitur Chriſtus ob peccata noſtra, Rom. IV. 25. I. Cor. XV. 3. I. Petri III. 18. Eſai. LIII. 5. Impoſita eſt Chriſto caſtigatio pacis noſtræ. Deus conjecit in Chriſtum peccata noſtra, id eſt pœnas peccatorum, quæ ita exactæ ſunt, ut ipſi eo nomine afflegeretur. Tulit Chriſtus peccata noſtra, hoc eſt iterum, pœnas peccatorum, Eſai. LIII. 5. 6. 7. II. I. Petr. II. 24. Chriſtus ſe peccatum fecit, & Deus Chriſtum fecit peccatum & maledictum, hoc eſt, pœ-

næ peccatorum obnoxium, Esai. LIII. 10. 2. Cor. V. 21 Gal. III. 13. Christi sanguis effusus est in remissionem peccatorum, ita ut ea remissio non obtigerit sine sanguinis effusione, sed per eam, Matth. XXVI. 28. Hebr. IX. 22. & alibi passim.

Opponit hic multa Socinus: exempla quædam & promissiones ante Christum: dicta quædam de his, quæ per Christum se dare dixit Deus: vocem remittere & condonare, & ipsam liberalitatis naturam, ex quibus consequi arbitratur, velle Deum impunitatem nobis resipiscentibus concedere, nulla à quoquam pœnâ ea nomine exacta.

Ad exempla indulgentiæ quod attinet (præterquam quod ex iis nihil universale rectè concluditur). natandum est ea aut pertinere ad pœnas temporarias, aut ad æternas. Si ad temporarias tantùm, ut in Achabo, manifestum est discrimen, nam, ut vulgò dici solet, quod differtur non aufertur. Adde jam quod in ipso Achabi facto, ut & in facto Davidis, contrarium ejus apparet quod iuferre vult Socinus, illa ipsa pro se allegans. Pœna enim temporaria ita ablata est à Davide & Achabo, ut in alios sit translata. Et in ipsa lege non remittuntur peccata, nisi fuso victimarum sanguine, ut infrà explicabitur. Si verò de pœnæ æternæ remissione agitur, nullo argumento probat Socinus, eam esse factam cuiquam citra respectum Dei ad Christum.

De promissionibus idem statuendum quod de exemplis: obiterque notandum, cum Deus resipiscentibus promittit gratiam se facturum pœnarum temporalium, non id semper intelligendum de totis pœnis, sed de tantis. Sæpe enim Deus etiam resipiscentes

ſipiſcentes ſolet punire, ſed paternè & leniter. Sic à Babylonicâ captivitate populum pœnitentiâ ductum in patriam reſtituit Deus, ſed priſtinam libertatem & regni gloriam non reddidit. Ad pœnas verò æternas quod attinet, nulla eſt remiſſionis promiſſio, quæ Chriſti reſpectum excludat. Huc pertinent illa Sacræ ſcripturæ effata, quæ ſine ullo temporis diſcrimine Chriſtum oſtendunt pro omnibus guſtaſſe mortem, dediſſe ſe ἀντίλυτρον pro omnibus. Hebr. II. 9. I. Tim. II. 6. multoque magis illa, quæ per comparationem additam omnem temporis reſtrictionem repudiant, ut cum omnes dicuntur peccaſſe & juſtificari per redemptionem in Chriſto. Rom. III. 23. & cum per unum Chriſtum ita dicitur in omnes (quotquot ſcilicet juſtificantur) veniſſe juſtitia, quemadmodum per unum Adamum in omnes venit condemnatio. Rom. III. 12. v 17. 18. I. Cor. XV. 22. Hinc eſt quod Chriſtus dicitur agnus mactatus à jacto mundi fundamento: Apoc. XIII. 8. quem locum à Socini interpretatione ſatis vindicant tum ipſa verborum ſeries, tum ſimilis Petri locus, ubi redemptio dicitur facta per ſanguinem Chriſti agni inculpati & immaculati, præcogniti ante jacta mundi fundamenta, manifeſti autem facti ultimis temporibus, I. Pet. I. 19. 20. Quare alibi Chriſti mors dicitur interceſſiſſe ad redemtionem etiam earum tranſgreſſionum, quæ ſub priore pacto fuerant. Hebr. IX. 15. & per ſanguinem ipſius juſtitia Dei demonſtrata dicitur ob diſſimulationem peccatorum præcedentium, quæ Deus toleraſſe interim & ſuſtentaſſe oſtenditur, ipſa juſtitiæ demonſtratione in Chriſti tempus dilata. Rom. III. 25. Accedit illuſtris ille ad Hebræos locus IX. 25. & ſeq. *Non ut ſæpius offerret ſeipſum ſicut Princeps Sacerdos*

Lib. 2. cap. 26.

in ſacrarium intrat quotannis cum alieno ſanguine (alioqui oportuiſſet eum ſæpe paßum fuiſſe à jacto mundi fundamento) ſed nunc ſemel in conſummatione ſæculorum ad peccatum per immolationem ſui ipſius è medio tollendum factus eſt manifeſtus. Et ſicut ſtatutum eſt hominibus ſemel mori, deinde judicium: ita & Chriſtus ſemel oblatus, ut ſurſum ferret multorum peccata, &c. Cujus loci tota ſeries ſi rectè attendatur, & præſertim conferatur Petri ille locus 1. Pet. 1. 19. ubi de re eâdem iiſdem prope vocibus agitur, apparebit hoc differre Chriſti ſacrificium à Levitico, quod hujus vis eſſet limitata annuo tempore, illius verò vis ſe per omnia ſęcula extendat: quippe cujus paſſio apud Deum ante omne ævum pro peracta ſit habita, etſi reipſa certo tempore peracta, & ſic decretum Dei nobis apertiſſimè ſit revelatum. Ni verò ita eſſet, oportuiſſet Chriſtum ſæpius ſubire paſſiones, non poſtquam cœpit prædicare, ſed ab ipſa mundi origine, quæ voces nullam planè habent ſignificationem, niſi vis mortis Chriſti ad omnia peccata ſe extendat, quæ ab ipſa mundi origine hominibus unquam remiſſa fuerunt: planè ſicut judiciũ poſt mortem ad omnia ea peccata ſe extendit, quæ vita durante homo commiſit. Contraria verò Socini interpretatio non modò voces reddit inanes, ſed argumentum quoque Scriptoris enervat. Non enim ſequitur, poſito Chriſtum ſæpius offerendum fuiſſe, debuiſſe eum pati non tantum ſæpius, ſed etiam ſæpius à jacto mundi fundamento, niſi ſimul ponas Chriſtum ſæpius offerendum fuiſſe à jacto mundi fundamento. Hæc enim inter ſe connexa ſunt, quia non latius porrigitur effectus oblationis, quàm immolationis dignitas. At offerri debuiſſe Chriſtum ſæpius à jacto mundi fundamento, poſita, quam ſcriptor epiſtolæ ad Hebræos oppugnat

Lib. 2. cap. 26.

pugnat

pugnat paritate ſacrificii Chriſti & Levitici, non aliunde ſequeretur, quàm quia effectus oblationis Chriſti ad ea peccata porrigitur, à jacto mundi fundamento unquam ſunt commiſſa & remiſſa. Nam ſi Levitico, par eſſet (hoc eſt virtutis certo tempore limitatæ) certe à tempore, quo mortuus eſt Chriſtus, efficacia ejus ad antiquiſſima peccata nõ poſſet pertingere,ſed opus planè fuiſſet inter utrumq; tẽpus multos ejus generis actus interponi.

Ad ea nunc teſtimonia ut veniamus, quæ ad Chriſti & novi fœderis tempus Socino videntur propriè pertinere, dicit quidem Hieremias XXXI. 34. Deum propitium fore peccatis: ſed non negat id,quod dicit Paulus Rom III. 25. hanc propitiationem fieri in Chriſti ſanguine: ſive Chriſtum à Deo reſpici, imò, omnes Prophetæ (in quibus & Hieremias)teſtimonium præbent, remiſſionem peccatorum per nomen,hoc eſt vim atque virtutem Chriſti accipi. Act. x. 43. Et liberatio per Chriſtum obtigiſſe nobis dicitur juxta fedus illud quod cum patribus Deus facerat, & juxta ea quæ per Prophetas prænuntiaverat, Luc. I. 68. 70. 71. 72. 73. 74. Baptiſta quoque divino mandato pœnitentiâ ductis remiſſionem pollicetur, eamque propter viſcera miſericordiæ Dei noſtri: Luc. I. 77. ſed idem Chriſtum eſſe dixit agnum qui tollat peccata mundi,per mactationem ſcilicet, quod exprimit Apocalypſis, aut per ſanguinem, ut Petrus loquitur, quibus locis Agni itidem facta mentio clarè monſtrat quò Baptiſta reſpexerit.

Vox remittendi, quam urget Socinus,in Græco eſt ἀφιέναι, quod vetus interpres κατὰ πόδας tranſtulit dimittere. Suprà autem oſtendimus neque Græcæ,neq; Latinæ vocis eam eſſe vim,quæ juris proprii ceſſionem omnimodam neceſſariò includat,

cùm origo & primitiva vocis ſignificatio oppoſita ſit τῷ κρατεῖν, quod eſt retinere, aut adducere: unde porrò ſimilitudine quadam tum ad pœnas, tum ad credita transferri cœpit, nec ad illa tantùm, ſed & alia. Nam ἄφεσιν Græci vocant etiam rei inſontis in judicio factam abſolutionem. Oſtendimus etiam ſuprà quantum interſit inter remiſſionem crediti & remiſſionem pœnæ: & in pœnæ remiſſione, quæ à rectore fiat, nullam eſſe juris talis proprij ac privati, quale Socinus indicat, dominij ſcilicet abſoluti aut crediti, abdicationem. Hæc igitur illinc peti poſſunt. Nunc illud duntaxat addendum eſt, non eſſe verum quod vult Socinus remiſſionem pugnare cum quavis ſolutione antecedente. Quod ut intelligatur, deſcriptionem quandam ponemus remiſſionis debiti, quæ ſpecies illas duas, nempe crediti & pœnæ, ſub ſe contineat: idque juxta ejus vocis uſum tum in jure civili, tum in ſermone communi. Remittere ergo debitum eſt actus aut creditoris aut rectoris, pœnæ ſeu crediti obligatione reum liberantis. In gratiam eorum, quibus minus ſunt cognita juris vocabula, explicationem fuſiorem adhibebimus. Obligotionis deſtructio in jure liberatio dicitur. Hanc præcedere poteſt ſolutio, ſequi non poteſt, quia actus nullus verſari poteſt circa id quod non exiſtit amplius. Contingit ergo liberatio, interdum antecedente ſolutione aliqua, interdum citra omnem ſolutionem. Sed alia ſolutio ipſo facto liberat, alia non ipſo facto. Ipſo facto liberat ſolutio rei planè ejuſdem quæ erat in obligatione. Perinde autem eſt ipſe reus ſolvat, an alius pro eo hoc animo ut ipſe liberetur, quod ideo notandum eſt, quia ſi alio animo alius idem ſolvat, liberatio non contingit. L. ſi pœnæ L. in ſumma.

D. de

D. de cond. indeb. L. Caſſius. D. de ſolut. Ubi ergo idem ſolvitur aut à debitore, aut ab alio nomine debitoris, nulla contingit remiſſio. nihil enim circa debitum agit creditor, aut rector. Quare ſi quis pœnam pertulerit quam debet, liberatio hîc erit, remiſſio non erit. Ac talis liberationis profeſſionem in jure crediti propriè ac ſtrictè ἀποχὴν vocant Juriſconſulti. L. Si accepto §. 1. D. de Acceptil. Alia verò quævis ſolutio ipſo facto non liberat, puta ſi aliud quàm quod in obligatione eſt, ſolvatur. L. 1. §. 2. D. de reb. cred. Sed neceſſe eſt actum aliquem accedere creditoris aut rectoris, qui actus rectè & uſitatè remiſſio appellatur. Talis autem ſolutio quæ aut admitti aut recuſari poteſt, admiſſa in jure, ſpeciale habet nomen ſatisfactionis, quæ interdum ſolutioni ſtrictius ſumtæ opponitur. L. Satisfactio. D. de ſolut. Atque hinc vera cauſſa petenda eſt, cur pœnæ corporalis vicarius ipſo facto reum, ſolvendo pœnam, nequeat liberare: hoc enim accidit primò & per ſe, non quia alius ſolvit, (id quippe liberationem non impedit, dum ea ſit ſolventis voluntas) ſed quia ſolvit aliud quàm quod eſt in obligatione. Eſt enim in obligatione afflictio ipſius qui deliquit: unde dici ſolet, noxam caput ſequi, quod in aliis quoque obligationibus ad factum merè perſonalibus videre eſt, ut in ſponſalium contractu, & in obligatione operarum officialium. L. operæ. D. de operis libert. In his enim omnibus, ſi alius ſolvat, ipſo facto liberatio non ſequetur, quia ſimul aliud ſolvitur. Quare ut ex pœnâ unius alteri liberatio contingat, actus quidã rectoris debet intercedere. Lex enim ipſum qui deliquit puniri imperat. Hic actus reſpectu legis eſt relaxatio ſive diſpenſatio, reſpectu debitoris remiſſio. Liberatio vero citra

ſolutionem, aut fit ſubſtitutione novæ obligationis, aut omnimodâ ejus peremtione. Subſtitutione novæ obligationis quæ fit liberatio, novatio dicitur, & ſi perſona debentis mutetur, delegatio. Illa autem liberatio, quę citra ullam ſolutionem debitum planè perimit, ſi circa creditum verbis quibuſdam ſolennibus peragatur, in jure civili acceptilatio dicitur. Circa pœnam autem nomen proprium (quod ſolutionem qualemcunque & quantamcunque neceſſariò excludat) non habet, ſed communi nomine vocatur, gratia, venia, indulgentia, abolitio. Bis ergo fallitur Socinus, cùm ad eam remiſſionem quam nobis Deus concedit, deſumtam ex jure vocem acceptilationis applicat. Primùm enim illa vox, etiam cùm ſolutio nulla anteceſſit, ad jus crediti aptari poteſt, ad pœnas nec poteſt, nec ſolet. Nemo enim unquam legit ab ullo veteri ſcriptore indulgentiam criminum acceptilationem vocari. Nam accepto fertur ea res quæ accipi poteſt. At pœnam corporalem rector revera exigit, ſed non accipit, quia nihil ex pœnâ ad ipſum propriè pervenit. Deinde verò acceptilatio opponitur qualicunque ſolutioni: unde figuratè definitur, ſolutio imaginaria. At Chriſtus λύτρον dedit vitam ſuam pro nobis, Matth. xx. 28. Et pretio emti, hoc eſt, ſolutione aliquâ liberati ſumus, 1 Cor. VI. 20. & VII. 23. de quo infrà latius. Non eſt ergo hîc acceptilatio, non eſt etiam ſolutio rei ipſius debitæ, quæ ipſo facto liberet: noſtra enim mors & quidem æterna, erat in obligatione, non eſt etiam novatio aut delegatio, neque enim poſt nos liberatos aliud ſimile debitum aut debitor alius ſuccedit: ſed eſt remiſſio antecedente ſatisfactione, quæ inter ſe pugnare malè arbitratur Socinus, cùm contra omnis ſatisfactio (hoc eſt ſolutio recuſa-

bilis) ideo admittatur, ut remissioni sit locus. Cum vero dicimus satisfactionem antecedere, id intelligendum est aut actu ipso, ut in peccatis Christianorum contingit, aut in decreto certo & irrevocabili, ut in peccatis sub lege commissis & remissis Quod enim Deus facere decrevit, pro jam facto habetur, & dum debitum verè solvatur, nihil refert quo tempore id fiat, præsertim apud eum qui omnia quæ certo futura sunt compertissima habet, & ea tanquam præsentia perpetuo videt atque intuetur, quæ est ipsius Socini confessio. Quæ ergo adfert Socinus, ut probet non posse satisfactionem sequi post remissionem, aut omnino simul contingere, neque verò hîc ullam esse novationem aut delegationem, item liberationem esse aliquam posse, ubi non sit remissio, frustra dicuntur, neque ad nostram quæstionem pertinent Illud verò quód dicit, satisfactione omnino & statim tolli debitum, ad rem quidem pertinet, sed verum non est, nisi satisfactio contra juris usum sumatur pro ipsius rei quæ debetur, ab ipso qui debet, facta solutione. de quâ nos non agimus. At ubi alius solvit pro debitore. & ubi aliud solvitur quam quod debebatur hîc ad liberationem duplex actus voluntatis requiritur. Nam & qui solvit hoc velle debet ut debitor liberetur, alioqui non contingit liberatio, ut suprà ostendimus & alterius rei pro altera solutionem debet creditor aut rector velle admittere. Quare cùm unusquisque actui ex suâ voluntate pendenti legem possit imponere, sicut id quod purè debetur, novari potest sub conditione. L. quoties. D. de Novat. ita etiam possunt, is qui solvit pro alio, & is qui rei alterius pro alterâ solutionem admittit, pacisci, ut aut statim sequatur remissio, aut in diem, item aut purè aut sub condione. Fuit au-

tem & Christi satisfacientis, & Dei satisfactionem admittentis hic animus ac voluntas, hoc denique pactum & fœdus, non ut Deus statim ipso perpessionis Christi tempore pœnas remitteret, sed ut tum demum id fieret, cum homo verâ in Christum fide ad Deum conversus, supplex veniam precaretur. accedente etiam Christi apud Patrem advocatione sive intercessione. Non obstat hîc ergo satisfactio, quo minus sequi possit remissio. Satisfactio enim non jam sustulerat debitum, sed hoc egerat, ut propter ipsam debitum aliquando tolleretur.

Voci remissionis, per se inefficaci, fulcrum addit Socinus ex parabola Matth. XVIII. idque duplici argumento. Primum quod Deus comparetur Regi pecuniam debitam servulo remittenti, nulla addita cujusquam satisfactionis mentione: deinde quod nos tacitè jubeamur idem facere quod Deus: minimè vero nos oporteat ita in nos delinquentibus ignoscere, ut pœnas ab amicis ipsorum expetamus. Sed facilis est responsio, comparationem ultra id tendi quò respicit: quod in omni argumento à similitudine ducto vitiosum est. Confert se Christus furi, nos verò quæstori de alieno largienti: non quod aut ipse rem alienam subtrahat invito domino, aut quod nos idem facere oporteat: sed se quidem furi, quod superveniat improvisus; nos verò quæstori isti, quod nos de nostro facere oporteat id quod ille fecit de non suo. Sic in ista parabola Matth. XVIII. commendatur nobis benignitas in proximum, quia Deus in nos benignus sit. In hoc conveniunt rex ille in parabola & Deus, quod benigni sint in eos qui longè infra se sunt positi. Hanc benignitatem Deus testatur pœnas remittendo: rex ille remittendo pecuniam debitam.

Ut aliud debendi genus, ita & aliud remittendi. Disconveniunt quidem in eò Rex & Deus, quod Rex citra satisfactionem remittit: sed in eo sita non est comparatio. Ratio quoque est alia. Nam de credito, quod jus ad utilitatem creditoris comparatum est, statuendi quisque habet liberrimam potestatem: & quò minus exigit, eo est liberalior. exigendo autem nullum actum virtutis exercet. At de pœna, quæ ad bonum commune & ad ordinem pertinet, habet quidem rector potestatem, sed quæ in infinitum non exeat. Et cum pœnam exigit, virtute quadam utitur, quę dicitur justitia ἀνταποδοτικὴ, ut supra ostendimus. Ad alteram verò comparationem quod attinet, quæ inter Deum & nos in parabolæ ἐπιμυθίῳ instituitur, nihil aliud inde inferri potest, quàm æquum non esse ut duriores simus in parem, quàm Deus tanto superior est in nos miseros homunciones. Hinc sequitur, non debere nos magis vindictam expetere quàm pœnam Deus expetat. Deus autem nos à pœna liberavit, debet ergo & nobis abesse vindictæ cupiditas. Quomodo autem Deus istam liberationem peregerit, ibi non dicitur, nec ad institutum pertinet. In eo enim non similitudo est, sed dissimilitudo. Deus enim judex est: nos privati. Judici convenit solicitum esse de exemplo: privatos ea cura non spectat. Judicis officio continetur puniendi potestas: eadem privatis ademta est. Quod si nimiũ prematur ista comparatio (ut fit à Socino) sequeretur homines quoq; judices nõ debere à sõtibus ullis pœnas exposcere.

Remissionis vocem non satis esse validam ad omne genus solutionis sive satisfactionis excludendum Socinus aliquatenus agnoscens, aliquanto plus subsidii sperat ab altera voce χαρίζεσθαι, quam in hoc argumento Paulus ter usurpat Col. 11. 13.

13. &. III. 13. & Eph. IV. 32. cujus vocis non aliam esse vim suprà indicavimus, quàm ut aliquod beneficium, præsertim vero indebitum, ea indicetur. Quod verò Socinus ut certissimum ponit, ad ejus vocis significationem hoc quoque requiri, ut quisquam sibi aliquid adimat, suoque se commodo privet, id planè verum non est. Ut enim omittam omnia illa, quæ περὶ τῶν χαρισμάτων τοῦ Θεοῦ passim in Scripturis occurrunt, sicut inter alia, exempli caussa, cùm nobis dicitur χαρισθῆναι in Christum credere & pro Christo pati; Jesus cæco ἐχαρίσατο τὸ βλέπειν: numquid id cùm faceret ullo se privavit commodo? Hominem insontem in gratiam cujusquam qui condemnat, is illum ipsum hominem dicitur alteri χαρίζεσθαι, Act. XXV. 11. & 16. qui tamen proprius damnantis non erat. Paulus Apostolicæ animadversionis severitatem in reum incesti distrinxerat, non ipse læsus, neque ullo suo commodo. hanc remittens χαρίσασθαι se dicit 2. Cor. II. 10. Corinthios quoque admonens, ut eundem hominem in pristinæ amicitiæ jus admittant, hoc quoque χαρίσασθαι appellat. ib. 7. & 10. Ex his aliisque plurimis tum Novi Testamenti, tum aliorum quoque scriptorum locis liquido apparet, ad vocis χαρίσασθαι significationem sufficere, ut ad patientem aliquid commodi non debiti perveniat, etiamsi agenti nihil decedat. Accedit quod suprà ostendimus, rectorem in pœna nihil proprium atque privatum à se abdicare: idque in hoc argumento eo est manifestius, quia non Deo tantùm tribuitur τὸ χαρίσασθαι, sed & Christo, Eph. IV. 32. at peccati injuria propriè in Deum fertur, ita ut si eo nomine Deus remittens peccata dicendus sit suum sibi adimere, idem tamen de Christo quà mediatore dici nequeat. Neque magis verum est quod

ex

ex illo antè posito deducit Socinus, nempe τὸ χαρίσασθαι pugnare omnino cum satisfactione quavis. Neque enim pugnat cum ea quæ & liberè admittitur cùm posset repudiari, & ad quam is qui beneficio afficitur, nihil ipse contribuit: quorum utrumque accidit in Christi pro nobis satisfactione. De Latina voce condonare, cùm eo sermone nihil scribi curaverit Spiritus sanctus, frustra solliciti simus. Quod si tamen hæc quoque in Sacris literis appareret, tamen cùm in pœna donatio propriè dicta locum non habeat, neque inusitata sit ejus vocis translatio, nihil hinc quoque inferri posset contra satisfactionē, quando condonari, quamadmodum & remitti aliquid rectè dicitur, etiam ubi solutio accedit, sed talis quæ sine actu voluntatis vim non habeat pariendæ liberationis. Nam & principes cùm capitalium criminum reis veniam concedunt, solent & mulctæ aliquid, & publicam quandam culpæ deprecationem illis indicere. Neque tamen eo minus condonare dicuntur crimina. Quanto ergo justius ea vox hic usurpari poterit, ubi requisita satisfactio à nobis procedit, sed liberatio contingit planè gratis quoad nos, etsi non gratis absolutè: quod Scriptura indicat, cùm justificatos nos dicit gratis, & confestim addit διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, & quæ sequuntur. Rom. III. 24. Certè cum Scriptura non uno loco redemtos nos dicat, & quidem pretio, & Christum se, aut carnem suam dedisse ad nos liberandos, harum vocum vim omnem evertere, condonationis τὸ ῥητὸν, suprà quàm usus vocis desiderat, urgendo, æquitas nulla patitur.

Ad aliud verò Socini argumentum, quod ab imperatâ nobis Dei & Christi ἐν τῷ χαρίζεσθαι imitatione depromitur, nihil aliud opus est responderi, quàm

quàm quod ad parabolam Matth. XVIII. jam diximus: imitandam nobis proponi rem, non omnem modum rei. Res eſt ipſa benignitas, etiam poſt peccatum: & ex hac ſequens remiſſio, ſive (ſi ita loqui libet) condonatio: modus diverſus: in Deo antecedente ſatisfactione: in nobis ſine illa, neque mirum, cùm judex ſit Deus, nos privati. Quod ſiquis rem ſubtilius intuatur, reperiet fortè, ne ab ea quidem quæ nobis præcipitur, condonatione, omnem omnino ſatisfactionem removeri, ſed eam duntaxat, quæ pro ratione perſonæ, paris ſcilicet, non ſuperioris modum ſuperet. Nam ipſa culpæ confeſſio & deprecatio (quam expeti non vetat Chriſtus. Luc. XVII. 4.) adeò à ſatisfactione non abhorret, ut hoc ipſum Latini elegantiores proprio quaſi vocabulo, ſatisfacere appellent. Sic & Paulus vocem χαρίσασθαι de Corinthio uſurpat, cùm tamen præceſſiſſet ἐπιτιμία ὑπὸ τῶν πλειόνων, 2. Cor. II. 6. Et proximis poſt Apoſtolos ſeculis ſcimus lapſis publicè pacem (quam vocabant) Eccleſiæ non datam, niſi poſt quoſdam demiſſionis actus publicos, quos propterea ſatisfactiones vocabant.

Ducta à liberalitate ratio fragili fundamento innititur. Nam ut antè oſtendimus, ea virtus, quà Deus in remitsendis peccatis utitur, non eſt liberalitas, ſed clementia, quàm Seneca rectè definit, lenitatem ſuperioris adverſus inferiorem in conſtituendis pœnis. Cicero nomen generis pro ſpecie ponens, hanc ipſam clementiam lenitatem vocavit eamque definiit, juſtitiam poſitam in moderatione animadvertendi; juſtitię nempe voce tam latè ſumta ut & pietatem & fidem & amicitiam complectatur. Hæc ergo clementia ad eam virtutem pertinet, quam Ariſtoteles in Ethicis vocat πρᾳότητα.

Eſt enim clementia τοῦ ἄρχοντος πραότης. Multum autem disjuncta ſunt πραότης & ἐλευθεριότης, Scriptura hancDei clementiam nomine aliquanto generaliori vocat χρηστότητα, Rom. 11.4. & xi. 22. Tit. iii. 4. ἐλευθεριότητα autem nunquam. Imò quod amplius eſt, vox ἐλευθεριότητος ſive liberalitatis ne in aliis quidem rebus quæ dari & accipi ſolent, de Deo uſurpatur: ſed hæc quoque virtus charitas potius Dei dicitur. quia liberalitas propriè eſt ita dare aliquid, ut danti pereat. Quod autem Socinus magnâ ſermonis intemperantiâ perpetuam Eccleſiæ ſententiam impietatis damnat & ſacrilegij, ideo quod ipſe, ut dicit, duplicem agnoſcat Dei liberalitatem, nos autem ſimplicem duntaxat, in ea re magnam veritati injuriam facit. Nam duplicem Dei non liberalitatem (ea enim vox ab hoc argumento aliena & Scripturæ inuſitata eſt) ſed beneficentiam, noſtra quoque ſententia agnoſcit, & quidem majorem multo quàm iſta nuper nata Socini opinio. Prior eſt beneficentia, quòd cum Deus magno odio contra peccatum incitaretur poſſetque tam nobis parcere omnino nolle, quam peccatoribus Angelis parcere omnino noluit, tamen ut nobis parceret, non modò ſolutionem talem, quam admittere non tenebatur admiſerit, ſed ipſe quoque ultro eam repererit. Hoc certè beneficium multo eſt majus atque illuſtrius, quàm ſi Deus planè judicans nihil referre exemplum ſtatueretur aliquod nec ne, peccata noſtra reliquiſſet impunita, quod vult Socinus. Non ergo clementia Dei pœnæ ſolutione evertitur, cum talem ſolutionem admittere, multoque magis invenire, ex ſola clementia proceſſerit. Altera beneficentia eſt, quod Filium ſuum ſibi chariſſimum, imaginem ſui, & (ſi ita loqui licet) alterum ſe, morti dederit, non tantum ut

doctrinæ

doctrinæ veritati testimonium redderet, & sic ad resurrectionem perveniret (intra quæ sistit se Socinus) verùm vel imprimis ut eam solutionem sive satisfactionem perageret, pœnas peccatorum nostrorum ferendo. In quâ profectò parte fateri debet Socinus, multo se Christo minus debere velle quàm nos debeamus: imò & Dei charitatem à nobis majorem prædicari, vel hoc evincat, quod beneficia non ex solo impendio, sed præcipuè ex utilitate, quæ ex impendio ad beneficio affectum manat, par est æstimari. Nos autem præter utilitates quas nobiscum Socinus confitetur, unam eximiam, quam ille abnegat, grato animo agnoscimus. Neque dicimus à Deo impensum esse Filium, ut ipse Deus suum reciperet, ac sic Deum sordidum facimus, quod nobis exprobrat Socinus, sed ideo id factum à Deo dicimus, ut peccati meritum suumque adversus peccata odium palam testata faceret, & simul, quantum ejus nobis parcendo fieri poterat, rerum ordini, legisque suæ autoritati consuleret. Neque illud minus iniquum, &, ut ipsius voce utar, immane est, quod à nobis immanem Deum dicit statui. Nam finis iste satisfactionis superadditus nihilo graviores Christi perpessiones facit: quas sine ulla crudelitate ipsi à Deo inflictas Socinus cogitur fateri. imò quo fines sunt plures, eo à crudelitatis specie longius absceditur. Nam crudelis est qui frustra aut levi de causa aliquem torquet. Adde jam quod finis hic satisfactionis sive pœnæ ferendæ multo apertius, imo multo etiam certiore nexu cum morte Christi cohæret, quam isti fines quos agnoscit Socinus. Nam testimonium doctrinæ satis atque abunde præbere poterant miracula: gloria quoque cœlestis conferri Christo non interveniente morte facilè potuit. at pœnæ luendæ

mors,

mors, talis præsertim, propriè accommodata est, & pœna ipsa pariendæ liberationi.

Quamquam verò hactenus ostendimus Christi pœnâ Deo satisfactum, negare tamen nolumus vim satisfactionis esse etiam in ipsa Christi actione. Solet enim sæpe etiam actio grata admitti velut in pœnæ compensationem. *Beneficium superveniens*, inquit Seneca *injuriam apparere non patitur*: De benef. lib. VI, cap. V. quo loco ostendit reddere esse rem pro re dare, & solutione non idem solvi, sed tantundem. Quamvis autem beneficium accipere Deus ἀνενδεὴς non potest, ipsius tamen summa bonitas qualecunque obsequium quasi pro beneficio accipit. Sic Achabus pœnam temporalem lucrifecit Deum suppliciter venerando. Neque tantùm sua actio alicui ad impunitatem solet prodesse, sed & alterius, quicum ipse conjunctus est. Sic posteris Davidis propter ipsum Davidem pœna remissa est, 2. Reg. VIII. 19. non tantum ob promissiones Davidi factas, verùm etiam quia Davidis actiones Deo benignè eas æstimanti placuerant, 1. Reg. XI. 13. 2. Reg. VIII. 19. & XX. 6. Sic Æschylum narrat Ælianus à pœna liberatum, quia frater ipsius Amyntas pro patria fortiter fecisset. Sic apud Romanos Tito Quinctio accusato profuit patris Cincinnati memoria. Livius de Appio, *majorum merita in rempublicam commemorabat, quo pœnam deprecaretur*. *Plantio Laterano* (inquit Tacitus) *mors remittetur ob patrui egregium meritum*. Et in universum Sallustius: *si deliuere, vetus nobilitas, majorum facta fortia præsidio adsunt*. Cicero: *oportebit eum, qui sibi ut ignoscatur postulabit, majorum suorum beneficia, si qua extabunt, proferre*. Quintilianus: *Periclitantem commendant merita majorum*. Sicut autem opera temporaliter bona valent ad tempora-

lem impunitatem, ita Christi opus perfectè & spiritualiter bonum ad liberationem à pœna æterna valuit. Quo illud spectat. *Per obedientiam unius, justi constituuntur multi*, id est justificantur, habentur quasi insontes, Rom. v. 19. Et alterum: *Propter nomen ejus* (Christi scilicet, solius enim Christi, non autem Dei mentio præcesserat, fatente Socino, ac præterea hoc ipsum evincit similis sententia Act. x. 43.) *remittuntur nobis peccata*. 1. Joh. II. 12. Certum enim est hac phrasi *propter nomen alicujus*, denotari causam impulsivam: neque ullo Scripturæ loco diversum Socinus evicerit. Quod verò de satisfactione jam diximus, eam primò quidem pœnæ, deinde verò ipsi etiam actioni obsequiosæ tribui, idem de placatione Dei, de redemtione nostra, & de expiatione intelligi debet, ad quæ explicanda jam accingimur.

Contra Soc. lib. 2, cap. 25.

CAP. VII.

De placatione & reconciliatione per Christi mortem facta.

NE quis arbitretur de solâ voce disputationem institutam, satis cavit ipse Socinus, cùm passim profitetur, à se non vocem nudam satisfactionis, sed rem ipsam eâ voce expressam oppugnari. Itaque hæc omnia, Christus morte suâ nobis Deum reconciliavit, Christus nos è manibus justitiæ divinæ sanguinem suum redemtionis nostræ pretium illi dans liberavit, Christus scelera nostra suâ obedientiâ compensavit, Christus ut remissionem peccatorum nobis Deus largiretur dignè commeritus est, Christus vitæ jactura Dei iram nobis placavit, non minùs quàm ipsam satisfactionis vocem repudiat.

Lib. 2. cap. 26.

repudiat. Neq; tamen ſi de voce inſtituta eſſet diſputatio, æquum foret Eccleſiam Scripturas interpretandi libertate fraudari, in qua hoc quoque eſt comprehenſum, ea quæ aut Prophetæ Hebraicis, aut Apoſtoli Græcis vocibus, Hebraiſmum plerumque aut Syriaſmum redolentibus, elocuti ſunt, in alios ſermones quàm commodiſſimè transferre, aut quæ ad idem argumentum pertinentia diverſis locis tradidit Scriptura perſpicuo verborum compendio in ſummam redigere. Sic quod Scriptura dixit ob peccata morti traditum Chriſtum, & peccata, id eſt peccatorum pœnas tuliſſe, fuſumque ſanguinem ad remiſſionem peccatorum, Latinè & ſignificanter exprimitur ſatisfaciendi vocabulo. Nam ea dictio in jure & uſu communi ſignificat facti alicujus aut rei exhibitionem, qua non quidem ipſo facto, ſed accedente voluntatis actu liberatio ſequatur: ſoletque non tantùm in pecuniariis debitis, ſed & in delictis hoc ſenſu uſurpari: quod linguæ ex Romana depravatæ appellant, aliquem contentare. Ut autem appareat idem valentes locutiones, imò illas ipſas, quas rejicit Socinus, in ſacris literis reperiri, ad ea quæ ſupra in prima ſententiæ hujus explicatione ex ſacro codice deprompta ſunt, addemus alia quædam teſtimonia, eaque referemus ad claſſes quatuor. Prima claſſis erit earum locutionum, quæ iræ averſionem deſignant. Altera earum, quæ liberationem per redemtionem ſeu pretio dato factam indicant. Tertia earum, quæ ſubrogationem innuunt. Quarta earum, quæ morti Chriſti vim adſcribunt ſacri expiatorii.

Ad primam claſſem ut accingamur, notiſſimum eſt iram alicujus avertere, id dici Græcè ἱλάσκεσθαι, εἰρηνοποιεῖν, καταλλάσσειν, ἀποκαταλλάσσειν, Latinè placare, pacare, conciliare aut reconciliare, itē propitiare.

Tum actus ipse, tum id quo propriè actus peragitur, Græcis ἱλασμὸς, Latinis placamen dicitur. In Deo ira, ut suprà diximus, appellatur ἀνθρωποπαθῶς puniendi quasi affectus: quam Apostolus ait retegi sive revelari cœlitus in omnem impietatem atque injustitiam hominum, ut qui veritatem in injustitia detineant, hoc est, cognitis Dei mandatis reluctentur. Nemo autem excipitur, cùm omnes simus natura filij iræ, hoc est, iræ divinæ obnoxij. Hæc ira super quosdam manet, Joh. III. 36. Super quos non manet, ab iis avertitur. Hanc aversionem Christus sua morte impetrat, ideoque placamen rectissimè dicitur. Sic eum bis appellat Johannes Apostolus, cùm dixit: *Si quis peccarit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum illum innocentem: Et ipse est* ἱλασμὸς *pro peccatis nostris: neque verò pro nostris tantùm, sed & pro peccatis totius mundi*, Epist. I. cap. 2. vers. I. 2. Item: *In eo sita est dilectio, non quod nos Deum dilexerimus, sed quod ipse dilexerit nos, & Filium suum miserit* ἱλασμὸν *pro peccatis nostris*, cap. IV. vers. 10. Cum quo loco conferendus est iste Paulinus: *Commendat Deus suam charitatem, quod cùm peccatores adhuc essemus Christus pro nobis est mortuus*, Rom. V. 8. Uterque enim tam Paulus quàm Johannes eodem argumento probant, non priores nos dilexisse, sed dilectos à Deo: & quod Paulus dicit mortuum esse, hoc Johannes vocat placamen esse factum. Addendus præterea locus ille Pauli: *Justificamur gratis per redemtionem in Christo Jesu, quem Deus proposuit* ἱλαστήριον *per fidem in sanguine ipsius*. Rom. III. 24. 25. Factus est ergo Christus, ἱλασμὸς sive ἱλαστήριον in sanguine suo. quod quid est aliud quam id ipsum quod negat Socinus, placatum à Christo Deum? Nam quod ἱλασμὸν apud Iohannem expiationem

Lib. 2. cap. 10.

tionem interpretatur, expiationis autem voce peccati deſtructionem intelligit, id facit nulla de cauſſa, nullo munitus exemplo. ἱλάσκειν apud Græcos Scriptores omnes, poëtas, hiſtoricos alios, eſt placare, ſoletque conſtrui cum accuſativo deſignante perſonam, cujus ira avertitur. Nec aliter apud LXX. interpretes, & Luc. XVIII. 13. uſurpatur. Uno duntaxat loco, qui eſt Hebr. II. 17. dicitur Chriſtus ſummus ſacerdos conſtitutus εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ: ubi eſt enallage ex Hebraiſmo veniens ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας, cùm uſitatè dici debuerit ἱλάσκεσθαι Θεὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν. Significat ergo ibi expiationem, ſed eam quæ fit placando. Alioqui hic vocis uſus nihil haberet commune cum naturâ vocis ac perpetuâ ejuſdem ſignificatione. Quare talem expiationem, qualem Socinus comminiſcitur, id eſt peccati deſtructionem, quæ fit ſine placamento, iſta quidem vox ἱλάσκεσθαι & inde derivata ἱλασμὸς, denotare non poteſt. ἱλαστήριον autem apud Paulum interpretatur Socinus id, in quo ſe Deus placatum oſtendit. Non negamus poſſe hanc ſignificationem voci congruere, ac tali aliquâ ratione tegmen Arcæ apud ſcriptorem ad Hebræos vocari ἱλαστήριον. Sed cum ejus terminationis vocabula propriè vim quandam effectivam, impropriè verò declarativam indicent, à proprietate nos hîc diſcedere nulla ratio patitur. Apparet enim Chriſtum ita apud Paulum dici ἱλαστήριον, ut apud Johannem ἱλασμὸν. At ἱλασμὸς omnino ſignificat placamen, non placationis teſtimonium, quare Scripturâ Scripturam interpretante, vox quoque ἱλαστηρίου de Chriſto activè, non declarativè exponenda eſt. Accedit quod hoc ipſum oſtendit vox adjuncta *ſanguinis*, cui placandi vis tribuitur: quia χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις. Heb. IX. 22. Trita ſunt,

Lib. 2. cap. 6.

Contra Soc. lib. 2. cap. 2.

Sanguine PLACASTIS *ventos & virgine cæsa.*
Et similia apud Poëtas: de quibus infrà accuratius agendi erit locus.

Contra Soc. lib. 1. cap. 8. Similis placandi voci est vox καταλλάσσειν & ἀποκαταλλάσσειν, conciliare sive reconciliare, quam in hoc ipso argumento usurpat Paulus Rom. v. 10. & 11. & 2. Cor. v. 18. Eph 11. 16. & Col. 1. 20. Opponit Socinus scriptum esse, non Deum nobis conciliatum, sed nos Deo, idque iccirco quia non Deus nobis iratus, ideoque placandus, sed nos à Deo aversi fuerimus. Verum quod sibi sumit, eum reconciliari qui infesto sit animo, non autem ipsi alterum, id minime verum est. Nam reconciliandi vox, ut & pacandi vox, promiscuè utrivis parti, tum quæ infensa est, tum quæ neutiquam aut minùs infensa est, modò dativum, modò accusativum assignat. Idem ergo valet nos Deo conciliari & Deum nobis. Sophociles Aiace:

> Ἀλλ' οἴχεται πι πρὸς τὸ κέρδιστον τραπεὶς
> Γνώμης, θεοῖσιν ὡς καταλλαχθῇ χόλου.

Ubi Chorus id exprimit, quod ante Aiax dixerat.

> Ἀλλ' εἶμι πρός τε λουτρὰ καὶ παρακτίους
> Λειμῶνας, ὡς ἂν λύμαθ' ἁγνίσας ἐμὰ,
> Μῆνιν βαρεῖαν ἐξαλύσωμαι θεᾶς.

Videmus hîc manifestè καταλλάσσεσθαι Θεοῖς, Diis conciliari, idem esse quod iram ipsorum effugere. Et sanè de hac reconciliatione, hoc est, divinæ iræ aversione, aut certè etiã de hac agi nemo negabit, qui locos ipsos modò citatos diligẽtius inspexerit.

Nam Rom. v. Paulus suo more bis idem exprimens, quod ante dixerat, *pro impiis & pro peccatoribus mortuum esse Christum*. vers. 6. & 8. mox his verbis enuntiat, *cum hostes essemus reconciliatos nos Deo*

per

per mortem filij ipsius, verſ. 10. Eſſe autem hoc beneficium prius ipſa converſione,ex oppoſito membro apparet. Si hæc inquit, ita ſe habent,*multo magis nunc juſtificati per ipſum ab ira ſervabimur*. verſ. 9. item *multo magis reconciliati ſervabimur in vita ipſius*. v. 10. A majori procedit Apoſtolica argumentatio. Si tam bonus erga nos necdum converſos Deus fuit, quis futurus erga converſos? Non poteſt hic vox conciliationis in membro priore converſionem denotare. Singulare enim aliquid in Chriſto Apoſtolus notat, Tale autem non eſt, peccatores convertere. neque enim convertuntur unquam niſi peccatores: ſed rarum planèque ſingulare eſt pro peccatoribus mori, & conciliare per mortem peccatores. cum pauciſſimi ſemper fuerint, qui pro amicis viris bonis mortem oppeterent. verſ. 7. Deinde converſio rectius vitæ Chriſti glorioſæ, quam morti fertur accepta. at reconciliatio iſta morti tribuitur diſtinctæ atque diſcriminatæ à vitâ glorioſa, ut oſtendit dictionis τὸ ἀντίϑετον. Præterea ex poſteriore beneficio quale ſit prius datur intelligi. Poſterius quod converſis contingit, eſt pacem habere apud Deum. verſ. 1. *ſervari ab irâ Dei* verſ. 9. & 10. Hoc ipſum appellat Apoſtolus, accipere reconciliationem, verſ. 11. Quid hic eſt aliud accipere reconciliationem quam accipere remiſſionem peccatorum, ut ſcriptura loquitur Act. x. 43. & xxvi. 18. At converſionem accipere ignotum eſt loquendi genus. Si ergo in poſteriore membro accipere reconciliationem eſt accipere peccatorum reconciliationem, ipſoque effectu ab ira ſivè à pœna liberari, in priore quoque membro reconciliari ſignificationem habere debet ἀνάλογον: ut prius beneficium ſit jus ad rem, poſterius ejuſdem rei exhibitio. Adde his omnibus, quod non poſſit,

nisi incommodè aut ineptè etiam dici charitas Dei ex eo colligi, quia nos ab odio Dei discesserimus. Nā etiamsi de conversionis nostræ beneficio agere voluisset Apostolus, erat id aliâ planè voce exprimendū, quæ non nostram, sed Dei actionem significaret. Nostra verò interpretatione nihil planius, nihil Apostoli proposito convenientius. Quod autem Socinus objicit, satisfactionis mentionem non esse hîc appositam, imò charitatis laudem per eam imminui, vanum est. Non enim satisfactionis fit mentio quatenus pœna est, sed quatenus modus nos liberandi. Neque potest, ut supra probavimus, ullâ ratione manifestius ostendi Dei charitas adversum homines, quàm quod iratus, id est, pœnas expetens, nostræ tamen impunitati viam, Christo in id impenso, invenerit.

In loco 2, Cor. v. circa finem, ut in illo ad Romanos, duplicis invenitur reconciliationis mentio. Prior reconciliatio est qua Deus omnia sive mundum sibi reconciliavit per Christum, sive in Christo. vers. 18. & 19. Posterior est ad quam Apostoli, ut ministri reconciliationis, quibus impositus est reconciliationis sermo, homines adhortantur Dei ac Christi nomine, vers. 18. 19. 20. Prior ergo illa non potest esse ipsa conversio. est enim antecedens & materia præcipua ejus sermonis per quem fit conversio. Deinde Paulus ipse ostendit eam consistere in non imputatione peccatorum, id est in decreto non imputandi. Non imputare autem peccata & remittere idem valent. Rom. IV. 6. 7. 8. Quomodo autem hoc non imputandi decretum in Christo fundatum est? Dicet Paulus: *Eum enim qui peccatum non noverat pro nobis Deus peccatum fecit.* 2. Cor. VI. 21. Quod objicit Socinus, non imputationem peccatorum pugnare cum isto

isto reconciliandi modo per satisfactionem, caret ratione. Nam, ut supra explicatum est, præcedit satisfactio; sequitur deindè remissio sive non imputatio: ut jam taceam non absolutè dici, Deum non imputare peccata, sed non imputare ipsis, hoc est peccatoribus. Posse autē & huic peccatum remitti, sive non imputari peccatum, & alteri ob exemplum imputari, sive alterum eo nomine affligi atque puniri, tum ex multis, quæ suprà allegavimus, tum imprimis ex eo quod Davidi contigit, satis apparet. Neque verò quia non verbis ἀμέσως cohærent, *Non imputans peccata*. Et: *Eum qui non noverat peccatum, peccatum fecit*, ideo non ad eandem rem ista pertinent. Conjunguntur enim ista inter se per voculas συνδετικὰς καὶ & γάρ. Neque ullus novus, & ab hoc argumento alienus sermo intercedit: sed hoc dicitur, Deum beneficij à se præstiti legatos & ministros fecisse Apostolos: in hoc scilicet missos per orbem terrarum, ut ejus beneficij fidem hominibus prædicatione suâ insererent. Ei autem fidei faciendæ argumentum validissimum est, à traditione Christi in mortem. Minimè enim credibile est, voluisse Deum filium charissimum & innocentissimum tam graviter affligi, nisi egregio aliquo fine sibi proposito. Hic autem finis, proprius inquam & cum isto facto proximè cohærens, Scriptura ubique & ipsa ratione aliquatenus κατ᾽ ἐπαγωγὴν testante, alius esse vix potest, quàm impetrandum jus veniæ per antecedentem satisfactionem. Illud verò, *Rogamus pro Christo reconciliámini Deo*, quanquam ex vocis naturâ potest significare, aut odium in Deum abiicite, aut accipite remissionem peccatorum, (per pœnitentiam scilicet, ut ostenditur Mar. I. 4. Luc. III. 3. Act. III. 19. & V. 31.) ex rei tamen naturâ de qua agitur, posterio-

rem ſenſum rectiùs admittit. Neque enim ſolet infirmior rogari, ut potentiorem in gratiam recipiat: & illa Pauli verba exprimunt ipſum reconciliationis miniſterium, quam reconciliationem jamjam non imputatione peccatorum deſcripſerat. Sic Chriſtus ipſe miſſum ſe dixit κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, Luc. IV. 18. & Apoſtolis præcipit κηρύσσειν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, Luc. XXIV. 47. Sic ipſe Paulus dicit ſe καταγγέλλειν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, Act. XIII. 38.

Eph. II. 16. ſcribitur de Chriſto, ἵνα ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους (Judæos & Gentes) ἐν ἑνὶ σώματι τῷ Θεῷ Hîc dativus Θεῷ non poteſt regi niſi à verbo ἀποκαταλλάξῃ. Socini autem interpretatio, ut *Deo* hîc per ſe ſubſiſtat, aut reconciliare Deo ſit reconciliare ipſos inter ſe ut Deo ſerviant, diſtorta eſt, dura & ſine exemplo. Neque valet argumentum inde ductum, quod eo loco Paulus propriè agat de pace factâ inter Judæos & Gentes: neque enim ſequitur ab hoc argumento alienam eſſe mentionem pacis quæ utriſque cum Deo comparata eſt. Duo enim diverſa quæ junguntur, ita junguntur inter ſe, ut prius ac potius jungantur ipſi vinculo: neque enim junguntur inter ſe niſi per & propter vinculum. Amici ergo facti inter ſe Gentes & Judæi per amicitiam cum Deo. Ac mirum eſt hoc non agnoſcere Socinum, cùm dicat ipſe Col. I. 20. 21. 22. Apoſtolum inſtituto ſermone de parta inter creaturas concordia, ſtatim καὶ ἀμέσως ſubjicere mentionem reconciliationis ejus qua homines amici Deo ſunt facti, & quidem interjecta voce καὶ, quæ non ſolet res nullo modo cohærentes connectere. Unde manifeſtum eſt, eſſe hæc inter ſe conjuncta, ità ut rectè Paulus, iſto quo de agimus ad Epheſios loco, reconciliationem hominum

cum

cum hominibus ad reconciliationem hominum cum Deo, tanquam effectum ad causam suam, retulerit. Illud addendum est, nominari eo ipso in loco sanguinem Christi tanquam per quem effecta sit reconciliatio. At sanguini Christi passim Scriptura subjungit, tanquam effectum maximè proprium, peccatorum remissionem Matth. xxvi. 28. Eph. i. 7. Colos. i. 14. Hebr. ix. 22. Rom. iii. 24. 25. Rom. v. 9. 1. Joh. i. 7. 1. Pet. i. 2. Apoc. i. 5. per vim scilicet placatricem, 1. Joh. ii. 2. & iv. 10.

Isti ad Ephesios loco persimilis mihi videtur is cujus jam injecta est mentio, ad Col. i. 20. planè ut ad explicationem istius hunc potius adferendum existimem quàm illum Eph. i. 9. 10. Plurima enim congruunt. quod illic separatim dicitur *per sanguinem & per crucem*, hic dicitur conjunctim *per sanguinem crucis*. Ibi est ποιῶν εἰρήνην: hic εἰρηνοποιήσας. ibi, *ut reconciliaret ambos Deo*: hîc, *reconciliare omnia in seipsum*, hoc est, in Deum. Hoc interest, quod ibi duntaxat mentio fiat de hominibus inter se conciliatis, quia conciliati erant Deo, hic verò de hominibus conciliatis & inter se & cum Angelis, ideo quia homines conciliati erant Deo, Εἰς αὐτὸν, omnino est in sese, Deum scilicet, ut & Syrus interpretatur *leh*, hoc est sibi. Nam si hoc vellent istæ voces quod Socinus vult, in unum, scribendum fuerat εἰς τὸ αὐτὸ, aut saltem εἰς αὐτὸ, non εἰς αὐτὸν, aut εἰ'ς αὐτὸν, quod ad personam certam necessariò refertur. Neque novum est præpositionem IN cum accusativo poni vici dativi, cùm apud Hebræos freqentissima sit particularum *coph* & *lamet* permutatio. Quid quod ipso Socino fatente, usitata est apud Græcos phrasis καταλλάττεσθαι τινα πρὸς ἕτερον? Ait εἰς in Apostolico sermone poni vice

τὰ πρὸς negare nemo poterit, qui vel paucos locos diligenter inſpexerit, quales ſunt Matth. xv. 24. Act. xvi. 40. Eph. iii. 19. earundemque vocum commutatio in profanis quoque ſcriptoribus non rarò occurrit. Quare veriſimile non eſt, quod vult Socinus, hoc commate de ſola agi creaturarum inter ſe conciliatione: ſequenti autem commate de conciliatione hominum cum Deo. Contra enim quod univerſim dicitur verſ. 20. id 21. ad Coloſſenſes ſpeciatim applicatur: quod notat vox ὑ ὑμᾶς hoc eſt, *quin vos etiam*, ſive *vos quoque ipſos*. In hoc verò commate non id dicitur quod ait Socinus, reconciliationem factam nos inculpatos reddendo: ſed reconciliatos nos ut redderemur inculpati. Socinus ex fine modum fecit, ſanè prælicenter. Paſſim indicat Scriptura remitti nobis peccata, ut in poſterum ſanctè viuamus tanto beneficio obligati. Luc. I. 74 Et notandum in hoc quoque commate corporis Chriſti fieri mentionem, quod quidem pro nobis fractum eſt, in remiſſionem peccatorum, I Cor. xi. 24. Matth. xxvi. 28. & mortis, cui ſimiliter remiſſionem tanquam effectum paſſim tribui jam ante oſtendimus. Quod autem addit Apoſtolus, reconciliatos nos eſſe, cùm alienati, & inimici mente eſſemus, ſimile eſt ei quod alibi dixit, Chriſtum pro nobis, cùm peccatores & impij eſſemus, mortuum eſſe, Rom. v. 6. 8. Quare hic quoque de eodem agi beneficio eo juſtius creditur, quia initium, quo in hunc ſermonem Apoſtolus devenerat, hoc fuit, habere nos in Chriſto redemtionem, peccatorum ſcilicet remiſſionem. Et profectò non poteſt rectius intelligi, quantum nos Deus amaverit & Chriſtus, quantumque nos Deo & Chriſto debeamus, quam ſi conſideremus nobis ſub ira adhuc Dei conſtitutis,

&

& peccatorum reis, remiſſionem peccatorum primò impetratam, deinde & applicatam; quæ duo plerumque conjungit Scriptura. Quod autem alio loco dicit Socinus, oportuiſſe Deum nobis eſſe placatiſſimum minimeque iratum, antequam Chriſtus mitteretur, ad fœdus pangendum: id quàm ſit à vero alienum alibi ipſe videtur agnoviſſe, cùm Deum ſtatuit eo ipſo momento, cùm ad amicitiam redintegrandam nobis conditiones offer retfuiſſe animo non placato, ſed placabili. Et profectò hoc ipſa dictat ratio. In omnibus enim conditionatis conditionalia priora ſunt abſolutis. Neque verò conditio offerri, ſed & impleri debet, antequam ſequatur actus abſolutus. Quare pacem apud Deum habere nos dicit Scriptura, poſtquam per fidem ſumus juſtificati, Rom. v. 1. Antea ſumus iræ filij, Eph. II. 3. peccata enim noſtra cauſſa ſunt ſeparationis, hoc eſt, Deum à nobis averſum faciunt, Eſai. LIX. 2. Hæc ira excludit pacem ſive amicitiam: non autem qualemcunque dilectionem generaliter dictam: ut apparet Joh. III. 16. & 1. Joh. IV. 10. Et ſanè peccata remitti hominibus ante pœnitentiam, ne Socinus quidem ſentit. placatus autem actu, aut qua voce Socinus utitur, placatiſſimus, dici non poteſt qui adhuc imputat peccata. Quæ res ut clarius intelligatur, diſtinguenda ſunt omnino tria, ut ita dicam, momenta divinæ voluntatis. Primum eſt ante Chriſti mortem poſitam aut reipſa aut in Dei decreto & præſcientia. In hoc momento iratus peccatori eſt Deus, ſed ita ut non averſetur omnes iræ deponendæ vias ac rationes. Secundum momentum eſt poſita jam Chriſti morte: in quo Deus jam non conſtituit tantum, ſed & promittit iram ſe depoſiturum. Tertium eſt, cum homo vera fide in Chriſtum credit, & Chriſtus

Lib. 1. cap. 7.

Lib. 1. cap. 8.

Christus ex fœderis formula credentem Deo commendat. Hic jam Deus deponit iram, hominemque in gratiam recipit. Cum verò verba activa & passiva iisdem respondentia duplicem soleant habere significatum, aut ut intra vim atque efficaciam consistant, aut ut effectum simul includant, sequitur in primo momento neutrum horum locum habere. itaque ejus respectu Deum dici posse tantum placabilem: in secundo & tertio rectè dici eum placari, distinctis duobus quos jam indicavi sensibus. In priori sensu dicitur, *Deus mundum sibi in Christo conciliasse*. 2. Cor. v. 19. &, *nos Deo reconciliati cum hostes essemus*. Rom. v. 10. in posteriore illud, *conciliamini Deo*. 2. Cor. v. 20. &, *reconciliationem accepimus*. Rom. v. 2. Eademque vocum redemtionis & expiationis, & ejus locutionis, qua Christus interdum pro omnibus, interdum pro aliquibus mortuus dicitur, est ratio. Illud postremo notandum est, vocem reconciliationis non excludere satisfactionem sive præstationem omnem & impendium. Nam apud Livium est: *Ut eo munere reconciliaret sibi civium animos*: & alibi passim similia occurrunt: ut eo quidem nomine nihilo minus reconciliator noster Christus dici debeat: quod ipsum quoque monstrat Scriptura, cùm reconciliationi addit mentionem Sanguinis.

CAP. VIII.

De redemtione nostra per Christi mortem facta.

Contra Soc. lib. 2. cap. 1. 2. 3.

AD secundam testimoniorum classem, quæ de redemtione est ut veniamus, ante omnia ponendum est extra controversiam, redemtionem similesque

mileſque voces in Sacris literis aptari ad liberationem noſtram à pœna commerita, quod ita eſſe apparet Gal. III. 13. Rom. III. 24. & præcipuè Eph. I. 7. & Coloſſ. I. 14. neque diffitetur Socinus. Quin & illi loci, qui nos ab iniquitate & vana converſatione dicunt redemtos, ut Tit. II. 14. & I. Petri I. 18. eodem pertinent, cùm peccatum pro peccati pœna poni ſit receptiſſimum: idque in loco ad Titum addita vox καθαρίζειν, id eſt expiare, Cap. 10. quam infra explicabimus, & in Petri loco *agni*, hoc eſt victimæ mentio apertum faciunt. Hanc redemtionem morti Chriſti tanquam cauſſę adſcribi, cùm paſſim teſtetur Scriptura, ut Eph. I. 7. Rom. III. 24. Hebr. IX. 12. ne id quidem inficiari potuit Socinus. Sed quomodo cauſſa redemtionis ſit mors Chriſti, id eſt de quo quæritur. Nos enim ideo cauſſam redemtionis eſſe mortem Chriſti dicimus, quod ea Deum moverit, ut nos à pœnâ liberaret. idipſum verò negat Socinus. Quamquam verò ſi quid eſſet ambigui in his teſtimoniis, in quibus redemtionis ſit mentio, ſatis eſſet iis interpretandis alia ejuſdem argumenti loca afferre, qualia multa citavimus, quæ Chriſtum ob peccata noſtra mortuum, pœnas pro nobis tuliſſe, & ſic impetraſſe nobis peccatorum remisſionem, Deo ſcilicet per ipſius mortem placato, non obſcurè ſignificant, confidimus tamen eandem ſententiam ſatis apertè ex iis etiam locis, quæ redemtionis vocem ſimileſque alias uſurpant, poſſe comprobari. Duplex autem in Scriptura φράσις occurrit, altera quæ delictorum redemtionem nominat, altera quæ noſtram, diverſo loquendi genere, at ſignificatu eodem.

Prior illa φράσις Hebr. IX. 15. ubi Chriſti mors dicitur peracta εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν παραβάσεων. Hoc autem loquendi genere ἀπολυτροῦν τὰς παραβάσεις, aut Latinè,

tinè, culpas, delicta, crimina redimere, non tantùm significari caussam moventem ad liberandum, sed talem etiam, quæ compensationem aut satisfactionem includat, tam manifestum est, ut fateri id quoque debuerit Socinus. Cùm hæc ergo istius locutionis usitatissima sit significatio, non licet inde nobis recedere, nisi duo probentur, interdum, etsi minùs frequenter, aliud ea locutione significari, & caussam hîc esse justam cur infrequentior significatio frequentiori præferri debeat. Horum neutrum à Socino probatur. Nullum enim adfert locum aut sacri aut profani scriptoris, ubi ἀπολυτρῦν τὰς παραβάσεις, redimere peccata, culpas, offensas, aliud quippiam ab eo quod diximus, designet. In gnoma Salomonis Prov. xv. 16. est vox Hebræa *kipper*, quæ voci Græcæ ἀπολυτρῦν propriè non respondet: quod ipsum quoque Socinus agnoscit, cùm ait expiationem potius quàm redemtionem ea voce designari. Addi potest, nativam maximè significationem ejus vocis esse, obtegere, atque inde ad alia similitudine quadam produci. Neque verò sequitur, si vox *kipper*, quæ apud Hebræos, ut multæ aliæ, ob primitivarum vocum in ea lingua penuriam, est πολύσημος, ita ut cùm alia, tum ἀπολυτρῦν quoque possit significare, ideo & vicissim Græcum ἀπολυτρῦν omnes habere significationes quas habet *kipper* cum vocis ἀπολυτρῦν simplex sit usus apud Græcos origini suæ respondens, alias autem significationes vocis *kipper* aliæ Græcorum voces exprimant. Apud Danielem IV. est vox Hebræa *peruk* quæ voci Græcæ ἀπολυτρῦν minimè ἰσοδυναμεῖ: sed & propriè & frequenter significat conterere, frangere, avellere: & propter hoc postremum, etiam liberare. Quamquam etiamsi redimere hoc loco cum veteribus interpretemur, nihil nos coget hanc vocem

sumere

ſumere extra eam quam defendimus ſignificationem. Movetur enim Deus pœnitentiæ fructibus ut inhibeat pœnas temporales, ut antea quoque notatum eſt.

Altera verò locutio, quæ perſonam redemtam indicat, ſæpiſſime in Sacris literis noſtro argumento accommodata invenitur, ut Rom. III. 24. Eph. I. 7. & alibi. In Græco eſt verbum λυτροῦν & ἀπολυτροῦν, & hinc verbale λύτρωσις & ἀπολύτρωσις. Quæritur, hic actus Chriſto propriè, an impropriè tribuatur. Redemtionem, hoc eſt, ἀπολύτρωσιν (nam alioqui vox redimendi Latinis eſt πολύσημος) propriam definit Socinus, liberationem captivi è manibus detinentis pretio detinenti dato. nimis anguſtè. Nam vocis & natura & uſus non ad captivitatem ſolam reſtringitur, ſed ad omne genus incommodi, ut & liberationis vocabulum. Rectius ergo definias: ἀπολύτρωσις, ſive redemtio, eſt liberatio alicuius ab incommodo, λύτρῳ intercedente. Sic Maro redemtionis vocem propriè uſurpavit, cùm dixit.

Si fratrem Pollux alternâ morte redemit.

Liberator Caſtor à morte perpetua λύτρῳ intercedente morte fratris alterna. Impropriè verò ἀπολύτρωσις & redemtio qualemcunque liberationem ſignificat, etiam cui λύτρον non intercedit. Sed, ut Socinus fatetur & jura nos docent, non eſt niſi gravibus de cauſis recedendum à verborum proprietate. In dubiò ergo ἀπολύτρωσις intelligenda eſt fieri λύτρῳ intercedente. Sed nunc ne dubitandi quidem eſt locus, cùm Scriptura ipſum λύτρον apertè nominet. *Venit enim filius hominis dare animam ſuam λύτρον pro multis*, Matth. xx. 28. Marc. x. 45. cum quibus locis illi conjungendi ſunt, qui per mortem, aut in ſanguine factam teſtantur redemtionem, ut Hebr. IX. 12. Hi loci cum validè Socino refraga- Lib. 2. cap. 2.

 rentur

Lib. 2. cap. 8. rentur, nihil aliud comminiſci potuit, quàm diciret λύτρον ſive pretium hîc dici impropriè. Propriè autem dictum λύτρον ſeu pretium definit, id quod à detinente accipitur. Hîc primum id quod modò diximus repetendum eſt, non debere deſeri proprietatem, niſi res urgeat, at cauſſas comminiſcendæ improprietatis Socinus ſi quas attulit, eas à nobis cap. 4. 5. & 6. ſolutas confidimus. Nam Moſis cum Chriſto inſtituta collatio, reſponſione vix indiget, cùm omnis ſimilitudo certos habeat terminos, quos extra protendi nequeat. Comparantur illi, qua liberatores, non ob liberandi modum. Neque magis ex eo ſequitur, Chriſtum ſatisfaciendo nos non liberaſſe, quia Moſes id non fecerit; quam Chriſtum nos liberaſſe per hoſtium mortem, quia id fecerit Moſes. Quod ſi ad modum quoque liberandi comparatio pertineret, ea ut rectius procederet, dicendum eſſet, Chriſtum nos liberaſſe miraculis, (ut Moſes) non autem ſua morte ſuoque ſanguine, quod Moſi nec adſcribitur, nec adſcribi poteſt. Sed præcipuum eſt, quod vox λύτρου de cujus vi hic agimus, liberationi per Chriſtum partæ nuſquam additur. Quid quod ne ex Socini quidem ſententia modus liberandi idem eſt? Nam Moſes, Joſue & alij liberarunt, non aliquid faciendo circa liberandos, (quod Chriſto Socinus tribuit) ſed amovendo eos qui libertati obſtabant, hoſtes ſcilicet. Retinenda eſt ergo ἡ κυριολογία: definitione tamen Socini nonnihil correcta: ut propriè λύτρον ſit res aut factum, quo movetur quiſpiam, ut aliquem incommodo alioqui affecturus, eo liberari patiatur. Quod λύτρον definimus, factum aut rem, in eo nobis cum Socino non diſconvenit, qui fatetur propriè dici λύτρον ſive pretium, non pecuniam modò, ſed omne id quo alteri ſatisfit. Sed

immeritò

immeritò ille λύτρον ad solam captivitatem restringit, cùm & servituti, & exsilio, & morti, & omni incommodo, à quo liberari possumus, ea vox conveniat. Nam & origo, λύω scilicet, ad ea quoque pertinet, & communis usus non refragatur. Illud quoque non probamus, quod λύτρον propriè dictum omnino velit ab aliquo accipi. Nam si vox accipiendi rigidè sumatur, ut in definitionibus fieri solet, aptari factis non potest, sed rebus solis. At factis quoque potest satisfieri & liberatio impetrari. Atque hoc præcipuè apparet in ea liberatione, quæ fit per pœnæ translationem. Pœnam enim proprie non accipi à quopiam, ex iis apparet quæ suprà dicta sunt, ubi ostendimus in pœna neminem esse propriè & naturaliter creditorem. Præterea acceptionis vox propriè sumta, si non dominij translationem, certe utilitatem aliquam accipientis indicat. At in pœna non spectatur propria utilitas punientis, sed bonum commune & ordo rerum. Acceptor ergo hic nullus est, nisi libeat admodum impropriè acceptorem dicere judicem, tanquam juris & æqui ac boni communis curatorem. λύτρον nihilominus propriè locum habet & in pœnâ. Ita Zaleuci oculus λύτρον fuit oculi filij. & in decimatione qui puniuntur λύτρον sunt totius legionis. Latini veteres, quorũ lingua tota Græcæ erat depravatio, litera una interposita, λύτρον lustrum dixere, & λυτρῶν lustrare. Lustrare ergo urbẽ est eam à pœna liberare per lustrũ, hoc est, per pœnã succedaneã quod & piaculum dicitur. Sic ex fatua Gentiũ opinione, Decii lustrarunt Romanum exercitum; Thebas olim Menœceus, de quo mater apud Papinium,

Lustra lemne *feris ego te, puer inclyte, Thebis,*
Devotumque caput, vilis, ceu mater alebam?

Ad quem locum Luctatius, aut quisquis ille est

ſcholiaſtes vetus: *Luſtrare civitatem humana hoſtia Gallicus mos eſt.* Luſtrare dixit, quod Cæſar dixerat placare Deorum immortalium numen. Eſt ergo idem in pœnis placamen & luſtrum, Græcè ἱλασμὸς & λύτρον: quæ ut Pagani in re falſo credita, ita in re verè credita Apoſtoli ſenſu eodem uſurpant. Itaque in Epiſtola ad Hebræos pro eodem ponuntur λύτρωσις & καθαρισμὸς, ut apparet cap. IX. verſ. 12. 14. 15. 22. 23. Neque verò ex eo tantùm infertur, λύτρον in hoc argumento ſumendum propriè, quia nulla efficax ratio nos cogit ad improprietatem deſcendere, ſed hinc etiam multo magis, quod neque ex profano, neque ex ſacro ſcriptore locus ullus profertur, in quo λύτρου ſignificatio extra deſcriptionem à nobis poſitam porrigatur. E Græco locum nullum profert Socinus, ex Hebræo unum duntaxat. Prov. VIII. 8. in quo eſt *kipper*. Sed præterquam quod latius poteſt patere *kipper* quàm λύτρον. quia λύτρον eſt à λύειν, quod liberare ſignificat, cùm *kipper*, ut ſuprà diximus, verbum ſit πολύσημον, non poteſt ullo argumento probari iſto in loco voce *kipper* aliud deſignari quàm id quod nociturum movere poteſt ne noceat, ſive ille potentiam & affectum nocendi tantùm habeat, ſive inſuper jus etiam & poteſtatem. Simile enim eſt Salomonis iſtud: *kipper*, aut ſi ita placet, λύτρον *viri ſunt divitiæ ejus*; iſti ſententiæ apud Jobum II. 4. *quicquid habet aliquis, id pro vitâ ſuâ daturus eſt*. Eſt enim hic inter cætera divitiarum uſus, quod multorum iram aut juſtam aut injuſtam poſſunt placare, atque ita noxam imminentem avertere: juxta illud.

Munera crede mihi PLACANT *homineſq; Deoſque.*

Ac planè eſt in iſta gnoma commodorum, quæ ſecum fert utraque fortuna, elegans comparatio:

Dives

Dives habet quo placet iratum: Pauper iræ alienæ minus eſt obnoxius. Quod ſi maxime verum eſſet, λύτρον accipi poſſe pro qualicunque impendio, etiam quo ad liberandum nemo moveatur, (quod nullo exemplo probatum eſt) tamen vox ἀντιλύτρου qua Paulus utitur 1. Tim. II. 6. ſignificantior eſt, quàm ut tam frigidam interpretationem admittat. Vox enim ἀντὶ, in compoſitione aut contrarietatem aut commutationẽ ſignificat. Hîc contrarietas locũ non habet: ſignificatur ergo compenſatio. Neq; alia forma græcè dicuntur ἀντίψυχοι, qui prò altero morti ſe devovent, ut ipſum liberent. Sic ἀντίλυτρον eſt tale λύτρον, in quo liberator ſimile quiddam ſubit ei malo, quod ei imminebat qui liberatur: eſtque egregia ejus vocis quaſi περίφρασις. Gal. III. 13. *Chriſtus ἐξηγόρασεν, redemit nos ab execratione factus pro nobis execratio*: de cujus loci ſenſu ſupra egimus. Ad hæc accedit, quod ſanguinẽ Chriſti Petrus auro & argento comparat, tanquam majus quiddam eo ipſo quà pretium eſt, 1. Petri 1. 18. 19. Solent autem aurum & argentum eſſe vere pretium, non figuratè, quare & ſanguis æque aut multò etjam magis vere ſit pretium, neceſſe eſt. Eſt autem pretium id cujus impendio res aut jus aliquod acquiritur: eaque eſt pretii natura, ut ſui valore aut æſtimatione alterum moveat ad concedendã rem, aut jus aliquod, puta impunitatem. Addi his poſſunt illi loci, qui oſtendunt à Chriſto datam carnem ſuam, aut ſeipſum, pro vita mundi, & ut nos liberaret, Joh. VI. 51. Tit. II. 14. Eſt enim hæc phraſis, dare aliquid propter aliquid, vero pretio accommodatiſſima.

Socinus hæc, aliaque loca plura, in quibus mors aut ſanguis Chriſti pretium liberationis noſtræ vocantur, aliter eludere non poteſt, quam ut dicat,

esse quidem effectum mortis Christi liberationem nostram à pœnis (de liberatione enim à servitute peccati hîc agendi nõ est locus)sed quo ad nos,non quo ad Deum:id est non Deum per eam adduci ut nos liberet, sed nos ut ad liberationẽ perveniamus, Sed hoc effugiũ tum ea quæ diximus, tũ alia multa ei prẹcludunt. Primum enim vox λύτρου multoq;magis ἀντιλύτρου, ejus sunt naturæ, ut rem denotent, cujus prior sit effectus circa liberatorẽ quam circa liberatum. Deinde quamquã emere interdum sumitur pro acquirere simpliciter, ut vendere pro mancipare, tamen addita voci emtionis vox pretii(ut 1. Cor. VI. 20. & VII. 23.)propiorem similitudinẽ requirit. Estenim pretii maximè propriũ ut ab aliquo tanti æstimetur, quanti res. Præterea Apostolus ἀπολύτρωσιν exponit per ἱλαστήριον, Ro. III. 24. 25. Est autẽ ἱλάσκειν actus, qui versatur circa liberatorem prius, quàm circa liberandum. Et alibi Hebr. nempe IX. 12. & seq. λύτρωσις exponitur per καθαρισμὸν, id est expiationem, de cujus vocis vi postea agemus. His adde, quod cum effectus alicui rei tribuitur admodum frequenter, atque ita ut nusquam inveniatur tributus rebus aliis (quemadmodum effectus redemtionis ad mortem & sanguinem Christi refertur Gal. III. 13. Matth. XX. 28. Marc. X. 45. Tit. II. 14 Hebr. IX. 15. Apoc. V. 9. & XX. 28. Rom. III. 24: Eph. I. 7.) tum necesse est finem proprium magis & propinquũ quàm communẽ & remotum intelligi. At circa nos effectus liberationis & multis gradibus est remotus à morte Christi & adeò non proprius, ut aliis rebus, quibus adscribi non solet, multò magis conveniat. Quidquid enim Socinus de nexu liberationis nostræ cũ morte Christi loquitur, ita summatim explicari potest. Liberatio(ut ipse sentit)ex sanctimoniâ vitẹ sequitur:

sancti-

sanctimonia ex spe premij: spes primò ac potissimũ ex resurrectione nascitur: morti autem tribuitur, aut qua via est ad resurrectionem, aut qua resurrectioni conjuncta ac comparata spem eandẽ confirmat. Unde sequitur, fatente etiam Socino, multò Lib. 2. cap. 3. magis liberari nos resurrectione Christi quàm morte. imò, si verum agnoscimus, mors isti effectui non nisi per accidens cohæret: quia resurrectio fidem non facit, nisi quà est pars gloriæ Christi: at gloria summa Christo etiam non mortuo potuit contingere, quod autem Christus patiendo exemplum nobis quod sequeremur præbuit, id ad remissionem peccatorum, quæ Christo non contigit, aptari omnino non potest. Quo ergo illa toties repetita mortis mentio in hoc redemtionis negotio; Duo adfert Socinus, primum quia in morte est impendium aliquod, quod non est in resurrectione, ideoq; mortis mentio redemtioni est aptior: deinde quia charitas Dei & Christi in morte magis indicatur. Ad primum quod attinet, eodem relabimur. Nam si ex morte Christi per se liberationis nostræ effectus non est consecutus (quæ est ipsius Socini claris Lib. 3. cap. 3. verbis edita professio) nihil opus erat Christum & Apostolos aut redemtionis aut pretii meminisse, præsertim toties: cùm liberatio aliis verbis commodius posset explicari. Altera verò illa consideratio, ut ad illas pertineat sententias, quæ charitatem Dei commemorant, ad alias certè quæ non hoc agunt, & ad ipsam redemtionis vocem explicandam parum commodè adfertur. Omitto jam, quod ne ostenditur quidem charitas ea re, quod boni nostri non tam caussa fuerit, quàm nuda occasio. Putat se Socinus nostram sententiam premere cùm dicit, ita de redemtione per Christi mortem factâ agere Scripturam, ut quiddam apertum

ante oculos ponat, non autem ut occultam quandam indicet virtutem, qualem esse eam putat, quam nos ex Scripturâ deducimus; sed hoc cùm dicit nos non vulnerat, & in se potius telum subministrat. Ea enim quæ sunt Dei, quis novit, nisi spiritus Dei, & cui ille voluerit revelare? 1. Corinth. 11.10.11. At mortem Christi in hoc à Deo procurari, ut de ipso pœnæ peccatorum nostrorum exigerentur, & ipse λύτρον nostrum fieret, dixerat multò ante Esajas, dixerat Christus ipse, nec aliud adumbrarant sancti ritus in prisco fœdere: ita ut qui ad ista attenderet, non posset Dei circa hoc negotium voluntatem ac decretum ignorare, ut jam taceam ipsam quodammodò naturam loqui, mortem esse peccati stipendium. Hac Dei voluntate ex oraculis cognitâ, colligitur deinde ingens Dei erga nos charitas, ut Joh. indicat 1. Epist. IV. 10. & Paulus Rom. V. 8. Nec aliud est quod voce μαρτυρίκ indicatur 1. Tim. 11.6. ut ex his quæ antecedunt vers. 4. promptum est cognoscere. Et hæc quidem sine ullo quærendi labore ipsa verba Sacræ Scripturæ simpliciter intellecta secum ferunt: cùm istam liberationis ex morte consequentiam, quam per tot gradus, ac tam variè deducit Socinus, adeò ex ipsis Scripturæ verbis nemo possit colligere, ut ne ex Socino quidem facilè possit intelligi, quem esse in istis locutionibus proprium Scripturæ sensum velit.

Probata ergo est à nobis vera redemtio, sicuti modò probata est vera placatio. Utrovis autem horum probato, probatum est id quod intenditur, nos scilicet liberatos pœnâ Christi, quam ob peccata nostra pependerit: non quod omnis redemtio, aut reconciliatio talis sit, sed quod subjecta materia aliam non admittat. Inane ergo est, & abs re alienum

num, quod aliquoties dicit Socinus, tum placari aliquem posse, etsi nihil præstetur, tum redimi aliquem verè posse, qui nihil debeat, ac proinde citra solutionem. Nos enim de ea agimus placatione & redemtione, quam rei alicujus præstatione, morte scilicet fieri scriptura indicat, & de redemtione ea, qua nos à pœna commerita liberari eadem Scriptura testatur. Talis autem præstatio, quæ debitorem pœnæ à pœna liberet, & rectè & propriè satisfactio appellatur. quod videns Socinus, ut satisfactionem tolleret, placationem quoque & veram redemtionem sustulit.

Libet hîc obiter in alia quædam animadvertere, quę nôn quidem dum argumentum tractat redemtionis, ad hoc tamen argumentum pertinentia, alibi disseruit. Μεσίτου vocem in Sacris literis nihil aliud vult significare quàm Dei interpretem. Mihi aliud plane persuadent loci duo: alter i. Tim. II. 5. ubi unus dicitur Μεσίτης Dei & hominum, Jesus Christus, qui se dederit ἀντίλυτρον pro omnibus. Alter verò Hebr. IX. 15. ubi novi fœderis μεσίτης dicitur, Christus, ut morte intercedente ad redemtionē transgressionum, vocati vitam æternam adipiscerentur, quibus meritò addatur tertius Hebr. XII. 24. de quo infrà agetur. Apparet hic τὸ μεσίτευμα statûi in redemtione aut etiam in ista. Neque vox repugnat Nam ad μεσίτου officium non minus pertinet hominum vice apud Deum fungi, quam Dei vice apud homines. Neque apud ineruditos tantum, sed & apud eos, qui elegantius loquuntur, μεσίτης dicitur is, qui placat aliquem. Unde Suidas eam vocem voce εἰρηνοποιοῦ interpretatus est. Lib. I. cap. 7.

Alibi dicit Socinus, personæ dignitatem nihil facere ad pœnę æstimationem, atque adeò divinam Christi naturam & summam ipsiùs perfectionem Lib. 2. cap. 4.

 ad

ad pœnæ valorem nihil afferre ponderis. Nos verò aliter credimus: nempe pœnam hanc inde fuisse æstimandam, quod is qui pœnam ferebat, erat Deus, etsi eam non ferebat quà Deus. Huc enim spectat illa locutio, quà Deus dicitur acquisivisse Ecclesiam PROPRIO sanguine Act. xx. 28. Quomodo & alibi Dominus gloriæ crucifixus dicitur. 1. Cor. 11. 8. Personæ quoque totius, hoc est Christi dignitas, non parum ad hanc æstimationem contribuit. ideo ἐμφατικῶς in Scripturâ dicitur sanguis Domini 1. Cor. xi. 27. sanguis Christi Hebr. ix. 14. sanguis Jesu Christi filij Dei 1. Joh. 1. 7. Venit in eandem æstimationem & perfectissima Christi innocentia ac sanctitas. Hinc pretiosus dicitur sanguis, utpote agni inculpati, 1. Petri 1. 19. allusione facta ad morem, non Hebræis tantùm, sed & gentibus receptum, ut sacris adhiberentur pecudes candore omnique corporis formâ præstantes, quæ quod à toto grege eximerentur, inde vocabulo nato in sacris, sed mox ad profana translato, eximiæ dicebantur. Eodem & ista pertinent: *Justificabit servus meus justus multos*, Esai. LIII. 11. *Eum qui peccatum non novit, fecit peccatum*, 2. Cor. v. 21. Quod autem Socinus argumentatur, quia divinitas ipsa non patiatur, ideo hanc in pœnę considerationem non venire, perinde est ac si dicas, nihil referre privatum an Regem, item ignotum, an patrem verberes, quia verbera in corpus dirigantur, non in dignitatem aut cognationem; cui crasso errori jam dudum occurrit Aristoteles. Commune etiam judicium à Socino dissentit. Nam populi, quorum instituta maximè laudantur, pœnas æstimarunt ex personarum dignitate, & attributis aliis. Quare ex Romanorum legibus, quas constat æquitatis esse plenissimas, pœnæ variantur pro condi-

tione personarum, atq; ea vera æqualitas creditur, si inæquales inæqualia patiantur. L. Moris §. istæ. L. in servorum. & L. Aut facta §. persona. L. Capitalium §. ult. D. de pœnis. L. 1. §. ult. & L. Qui cædem. D. Ad L. Corneliam de sicariis. L. ult. §. 1. D. de incendio. L. 3. D. de Privil. vet. L. ult. D. de sepul. viol. L. 1. & ult. D. de furib. balneariis. Neque aliter statuisse gentes alias sapientiæ nomine celebratas, ab his qui de Republica scripserunt, abunde demonstratum est, Probantque id ipsum juris Romani interpretes.

Cap. IX.

Quid sit Christum pro nobis esse mortuum?

IN tertia Classe posuimus ea testimonia, quæ subrogationem indicant, ut cùm Christus dicitur pro omnibus mortem gustasse, Hebr. II. 9. mortuus pro populo, Joh. XI. 50. passus pro nobis, 1. Pet. II. 21. pro nobis impiis & peccatoribus mortuus, Rom. V. 7. 8. unus pro omnibus mortuus, 2. Cor. V. 14. Receptum est in omni lingua, ut cùm aliquis aliquid fecit aut passus est vice ac loco alterius, id pro illo passus aut fecisse dicatur. Sic apud Terentium est: *Pro illo te ducam: Ego pro te molam.* Apud Virgilium: *meliorem animam pro morte Daretis Persolvo*: Item, *Unum pro multis dabitur caput*, Neque hæc phrasis personis tantum accommodatur, sed & rebus. dicitur enim hoc pro illo dari, poni, haberi, quod ejus vice ac loco datur, ponitur, aut habetur. Declinat hanc interpretationem Socinus ambiguitate voculæ *pro*, quæ sæpe utilitatem duntaxat alterius significat: quod de Latina voce verum est, ut & de Græca ὑπὲρ. sed vocula ἀντὶ, quæ reperitur

Contra Soc lib. 2. cap. 8

apud

apud Matth. xx. 28. & Marci x. 45. hanc significationem planè repudiat: & commutationem requirit. Sic dicitur reddi κακὸν ἀντὶ κακοῦ 1. Pet. III. 9. Rom: XII. 17. ὀφθαλμὸς ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, ὀδοὺς ἀντὶ ὀδόντος, Matth. v. 38. Sic dari ὄφις ἀντὶ ἰχθύος Luc. XI. 11. τὰ πρωτοτόκια ἀντὶ βρώσεως μιᾶς Hebr. XII 16. κόμη ἀντὶ περιβολαίου 1. Cor. 1. 15. Quoties verò personis applicatur ea particula, significat alterum successisse in alterius locum. Sic Archelaus in Judæa regnasse dicitur ἀντὶ Ἡρώδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, hoc est, ipsi in regnum successisse, Matt. II. 22. Sic Petrus jubetur dare staterem pro se & Christo, Matth. XVII. 27. quia ipse unus in ea actione duorum vicem sustinebat. Neque aliter apud profanos scriptores εἷς ἀντὶ πολλῶν, & similia. Constrictus hîc Socinus, negare non audet, illo ἀντὶ πολλῶν commutationem quandam indicari: sed miserè effugium quærit. Cùm de redemtione agitur, inquit, locus est isti præpositioni ἀντὶ, etiamsi captivus nihil pro redemtione debeat. Verum hoc est, sed præter rem. Non enim ex voce ἀντὶ directè inferimus solutionem: sed inde colligimus vice nostra Christum mortuum, hoc est, nisi Christus esset mortuus, nos fuisse morituros, & quia Christus mortuus est, nos non morituros morte æternâ. Omninò enim vox ἀντὶ juncta personæ, & verbo δοῦναι, requirit ut persona in genitivo indicata idē in genere aut specie datura fuerit, quod nunc alius dedit. Neque refert, jurene, ut in nexo ob debitum, an injuria, ut in capto à prędonibus. Hoc verò posito, futurum scilicet ut nos morte afficeremur, ni mortuus esset Christus, solutio deinde rectè colligitur ex ipsa rei naturâ. Aut enim injuria eramus morte afficiendi, aut jure. non injuria, mortem enim commeriti eramus, jure igitur. Si jure, eramus igitur mortis debi-

debitores. Ab hoc debito liberationem nobis Chriſtus impetravit aliquid dando. Dare autem aliquid, ut per id ipſum alter à debito liberetur, eſt ſolvere aut ſatisfacere. Commutationem ergo illa locutio δοῦναι ἀντὶ πολλῶν veram indicat, ut ſemper: non metaphoricam, quam Socinus ſine exemplo comminiſcitur.

Ad alteram verò præpoſitionem ὑπὲρ quod attinet, primùm notandum eſt illam quoque non quidem ſemper, at ſæpe idem valere quod ἀντί. Optat Paulus ἀνάθεμα eſſe ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν, hoc eſt, vice Judæorum, quos alioqui perſeverantes in incredulitate ſciebat futuros ἀνάθεμα, Rom. IX. 3. Apoſtoli ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύουσι, hoc eſt, legati ſunt ipſius Chriſti vice, 2. Cor. V. 20. Quare cum ἀντὶ neceſſariò commutationem deſignet, ὑπὲρ autem pro eodem poni nonnunquam ſoleat, quid vetat vocem notationis dubiæ ex certâ interpretari, præſertim cum eodem de argumento agitur? Imprimis verò eam interpretationem videtur requirere locus ille 2. Cor. V. 14. *Si unus pro omnibus mortuus, omnes ergo mortui.* Deinde verò etiamſi non vox per ſe ambigua ὑπὲρ iis in locis eſſet uſurpata, ſed apertè eſſet dictum, Chriſtum bono noſtro mortuum, hoc ipſo tamen commutatio illa non excluderetur, imò collatis aliis locis includeretur potius. Nam & qui in hoc moritur, ut eo ipſo alterum à morte liberet, ejus bono moritur. Neque poteſt hic ſenſus reiici, quia alicubi Chriſti factum nobis in exemplum proponitur. Nam ad exemplum ſufficit generalem quandam eſſe ſimilitudinem, etſi differentia ſit in modo ſpeciali, cujus tamen mentio fit interdum rei certius denotandæ gratia. Quod manifeſtò liquet ex Petri adhortatione. 1. Petr. II. 19. & ſeq. Vult nos patientes eſſe in tolerandis

affli-

afflictionibus, quas insontes patimur. Adfert Christi exemplum: qui inquit & ipse passus est. Satis hoc erat ad comparationem, sed addidit, ὑπὲρ ἡμῶν quod ad comparationem non pertinet, sed rem ipsam, hoc est, Christi passionem clarè designat. Commune ergo est patientia: modus ille differt. Alioqui frustra Paulus quæreret, an Paulus pro fidelibus esset crucifixus, 1. Cor. 1. 13. Poterat enim & ipse pro Ecclesia, hoc est, in usum Ecclesiæ crucifigi, sicut pati se dixit pro Ecclesia Col. 1.24. & postea magno Ecclesiæ bono ipse gladio percussus est, Petrus, aliique Apostoli crucifixi. Sed eò modo, quo Christus crucifigi, pœnas vice nostrâ ferendo, nec Paulus poterat, nec alius quisquam. Vox ergo illa *pro* peculiare hic aliquid denotat, quod Apostolis communicari nō potest. Posset autem, si mortis Christi utilitas gradu tantū à morte Apostolorum, non etiam fine proprio segregaretur. Sic in epistolâ ad Hebr. 11.10. exemplum in eo est, quod Christus per passiones ad gloriā pervenit: modus specialis in eo, quod Christus passus est ὑπὲρ παντὸς v.9. ut autē illis in locis patientia, ita aliis in locis charitas nobis commendatur eodē Christi exemplo: modus autē specialis factū Christi apertius designat. Quanquā si eos locos penitius expendere libeat, videbimus, non tam actum mortis, quàm periculum mortis illic respici. Nam τιθέναι ψυχὴν, quo solus Johannes utitur x. 11.15. & 1. Joh. III 16. ut & Joh. XIII. 37. & 38. item Joh. XV. 13. non est ibi propriè amittere vitam, sed eam quasi oppignerare, hoc est, mortis periculum subire. Atque ideo illis locis, etiam id quod nobis præscribitur, non solam utilitatem alienam, sed & commutationem qnandam continet, eo nimirum sensu, quem Horatius illis versibus expressit,

Paratus

Paratus omne Cæsaris periculum
Subire, Mæcenas, tuo.

In Cajaphæ autem dicto, Joh. x. 50. non tantùm quâ ignaro vaticinium excidit, ſed & ex ipſius ſententia vera quædam ſubſtitutio indicabatur. Fingebat enim ille inevitabile excidium Judæorum ſi Chriſtus vivere permitteretur: & contrà, ſi Chriſtus occideretur, incolumitatem certam ob hoc ipſum obtinendam. verè ergò mortem Chriſti excidio alioquin imminenti ſubſtituere voluit. Atque ita idem in genere Chriſto voluit accidere, cum eo quod alioqui populo erat eventurum; & mortem Chriſti liberationis populi cauſſam propinquam & per ſe idoneam credidit. Quod perinde eſt ac ſi dicas: loco populi alioqui (hoc eſt, ſub contraria conditione) perituri, perire Chriſtum voluit. Notandum hîc obiter, Cajapham mortis Chriſti effectum primum non circa Judæos poſuiſſe, quorum liberationi conſulebat, ſed circa rectores Romanos, quorum iram volebat effugere: ita ut ſi verum eſt quod urget Socinus, eam ſumendam verborum Cajaphæ interpretationem, quæ ſimul & Spiritus ſancti & ipſius menti reſpondeat, omnino illud mori pro populo, incolumitatem ab altero impetrandam ſignificet: ille autem alter ex mente Spiritus Sancti nemo eſſe poteſt, niſi Deus: unde ſequitur actum hunc Chriſti prius circa Deum quam circa homines verſari, quod pręfractè abnuit Socinus. Ea autem quæ de commutationis ſignificatione in particula *pro* à nobis hactenus dicta ſunt ex ſacrificii expiatorij naturâ multum illuſtrantur. Nam in iis dari ſanguinem pro anima Scriptura & communis Gentium opinio teſtatur, quod jam nunc apertum fiet.

CAP. X.

De expiatione facta per mortem Christi.

Lib. II. à cap. 9. ad cap. 23.

RESTAT quippe classis ultima testimoniorum, quæ Christi mortem sacrum expiatorium esse significant: quæ quia Socini artificio plurimis nebulis involuta sunt, postremo loco reservavimus, ut ex his quæ antè dicta sunt, aliquid lucis acciperent. Constat nobis & Socino de voce, Christi mortem fuisse sacrificium expiatorium sive victimam pro peccato, id ipsum clarè testante divinâ ad Hebræos Epistolâ, imprimis cap. IX. Sed de ejus vocis vi propriâ aliter Socinus, aliter sentit Christi Ecclesia. Dissensus breviter ac perspicuè sic explicabitur, si dicamus, juxta Socinum expiationis effectum primò ac proprie versari circa peccata futura; quia fidem ingenerando mors Christi nos à peccatis abstrahat: quo ad peccata verò præterita non nisi secundariò, & eatenus quoque omnem hanc actionem circa nos versari, non circa Deum, hoc est, non Deum moveri ad remittendum, sed nos parari ad accipiendam remissionem, per vitæ scilicet emendationem: juxta sensum verò Ecclesiæ, qui Scripturis congruit, expiationis effectum propriè versari circa peccata præterita, & actionem primam esse circa Deum, qui ad remittendum moveatur. Actionem primam esse circa Deum, non circa homines, probatur ex natura sacerdotij. Sacerdos enim ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν, Hebr. V. 1. non autem ὑπὲρ Θεοῦ τὰ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, quod est Prophetæ. Cùm autem sacrificium, præsertim expiatorium, sit actus sacerdotis qua talis, (statuitur enim in id Pontifex, ut offerat θυσίας

ſertim expiatorium, ſit actus Sacerdotis quà talis, (ſtatuitur enim in id Pontifex ut offerat, θυσίας ὑπὲρ ἁμαρτιῶν, Hebr. x. 1. viii. 3.) ſequitur ſacrificium eſſe eorum, quæ fiunt pro homine apud Deum. Accedat illud ad Hebræos xii.24. ubi ſanguis Chriſti purgatorius dicitur melius loqui, quam ſanguis Abel. Sanguis Abel clamabat ad Deum pro vindicta. Sanguis Chriſti clamat ad Deum pro remiſſione.

Sed tota res manifeſtior fiet collatione ſacrificiorum legis veteris cum hoc ſacrificio, cujus collationis auctor eſt nobis ſcriptor Epiſtolæ ad Hebræos, & alibi Prophetæ atque Apoſtoli. Lex vetus dupliciter ſpectatur: aut carnaliter, aut ſpiritualiter. Carnaliter qua inſtrumentum fuit πολιτείας Judaicæ. Spiritualiter, qua σκιὰν εἶχε τῶν μελλόντων. Hebr. x. 1. Quod ad priorem conſiderationem attinet, ſacrificia Legis expiatoria ſanctificabant ad carnis puritatẽ, Hebr. ix. 13. quod quale ſit explicabimus. Lex Dei hanc habuit ſanctionẽ: *Exſecrabilis eſt quiſquis non manſerit in omnibus verbis legis*, Deut. xxvii. 26. Gal. iii. 10. Reus ergo pœnæ erat quiſquis vel minimum à lege deflexiſſet, ut oſtendit Jac. ii. 10. Pœna hæc juxta carnalem ſenſum erat mors violenta: quod ex contrario liquet, quia legẽ implenti vita promittitur. Levit. xviii. 5. Gal. iii. 12. Sicut autem in omni republicâ rectè inſtitutâ Rex pœnas exigit per judices ſuos, & hi ſi ceſſent, per ſe ipſum: ita & in Hebraica republica, quam θεοκρατίαν rectè dixit Joſephus (quia Deus erat Rex ejus, Jud. viii. 23. 1. Samuel. viii. 7.) Deus ordinariè pœnas legis per judices exigebat: ita tamen ut ipſemet exigeret pœnas eaſdem, ſi judices in officio ceſſarent. Populus, inquit, obruunto eum lapidibus, aut ego opponens iratam faciem viro illi, exſcindã illum, Levit. xx. 3. Neque hoc tantum commina- Contra Soc. Lib. 2. cap. 9.

tus est, sed & præstitit sæpe, ut multis exemplis veteris Testamenti apparet. Sed quia legislatori licet suam legem, præsertim pœnalem, nonnihil relaxare, Deus Rex Hebræorum in quibusdam delictis victimas expiatorias admisit vice ipsius peccatoris, & per illas ac non aliter peccatorem à mortis pœna liberare voluit. Temere jurans mortem merebatur ex lege Exod. xx. 7. sed per victimam expiari poterat. Levit. v. 5. *Expiabit eum sacerdos*, inquit lex, *& remittetur ei*, Levit. v. 6.13 Sic qui fidem depositi aut societatis fefellisset, aut alium dolo decepisset, aut furatus esset quippiam, reus erat, inquit lex Levit. v. 23. Ex edicto nimirum, quod exstat Exodi xx. 15. xvi. 17. Sed idem reus præter damni restitutionem, ad quam tenebatur læso, victima data expiabatur, & remittebatur ei quod fecerat. Levit. v. 26. Et passim conjunguntur ista, expiatio & remissio, Num. xv. 28. Levit. iv. 20. v. 13. 18. 26. In quibusdam ergo delictis quod ad pœnam carnalem attinebat, admittebatur placamen, redemtio, satisfactio, compensatio denique mortis bestiæ cum morte hominis alioqui debita. In universum autem pro delictis omnibus lex talem relaxationem pœnæ carnalis non admittebat. quo respiciens Paulus, dixit per Jesum remissionem peccatorum (spiritualem scilicet) annuntiari: & credentem justificari in ipso ab omnibus à quibus Judæi in lege Mosis justificari (etiam carnaliter) non potuerant. Act. xiii. 38. quod ita explicat scriptor sanè vetustus responsionum ad Orthodoxos, quæ Justino solent adscribi: τῶν δὲ ἄλλων πλασμάτων γεγονημένων εἰς βλάβην πολιτείας (gravem scilicet & minus tolerabilem) ἢ ζωῆς ἀνθρώπων, τῶν τοιούτων πλασμάτων οὐ δίδωσι (ὁ νόμος scilicet) συγχώρησιν, οὔτε διὰ τοῦ βαπτίσματος, οὔτε διὰ τῆς τῶν ἀλόγων θυσίας, ἀλλὰ δίκην τε καὶ

ἀξίαν

ἀξίαν ἀμοιβὴν δίδωσι τοῖς πλαίσασι διὰ τοῦ ἴσου τῆς ἀντιπλήξεως. ψυχὴν, φησὶν, ἀντὶ ψυχῆς, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος. οὕτω δὲ τὸ ἴσον τῆς ἀνταποδόσεως ἐστὶν ἀπρεπὲς, ἐκεῖ τὸν διὰ πυρὸς, ἢ λίθου, ἢ ξίφους θάνατον ἀνταποδίδωσι τοῖς πλαίσασι· τὴν μὲν γὰρ θυγατέρα τοῦ ἱερέως πορνεύουσαν διὰ πυρὸς ἀναλίσκει. τὴν δὲ τοῦ λαϊκοῦ ἀνδρὸς, διὰ λίθου. τὴν δὲ ὕπανδρον, διὰ ξίφους. καὶ οὐδαμοῦ ἰσχὺς τῷ νόμῳ ἐκ φιλανθρωπίας διὰ βαπτισμῶν τε καὶ θυσιῶν σῶσαι τῶν τοιούτων τινά. Neq; malè observarunt Hebræorum magistri ad Psalm. LI. 18. Davidem pro homicidio atque adulterio victimam non polliceri, quia lex nullam pro istis delictis expiationem prodiderat. Quod autem suprà diximus, in expiatione mortem pecudis morti hominis subrogari, id ipsum manifestum quoque est ex eo, quod Deut. XXI. constituitur, ut homicidâ non reperto populus expietur pecude cæsa: ubi & expiandi vox explicatur: *Expia populum tuum Deus, & ne imputes sanguinem innocentem.* v. 8. Alioqui verò non poterat terra expiari à sanguine effuso, nisi per sanguinem effusoris, ut ait lex Num. XXXV. 37. Huic loco addatur alter Levit. XVII. 11. *Anima cujusque carnis in sanguine; ego verò destinavi vobis eum in altari, ad expiationem faciendam pro animis vestris. Nam sanguis est qui pro animâ expiationem facit.* Item tertius Levit. X. 17. ubi victima dicitur reorum iniquitates portare, cujus phraseos vim alibi explicavimus. Lib. 2. cap. 10. Hanc subrogationem Socinus non vult agnoscere, neque fateri per victimas ullo modo Deum motum, ne peccata puniret. Idq; ut probet, duo hæc adfert: non potuisse errata hominum in bestiis puniri, quia nulla inter homines & bestias sit speciei communio, neq; Deo dari quicquam posse, qui est omnium Dominus: quorum prius falsum est, nam quemadmodum differentia individualis (ut loquuntur) non impedit, quo minus alter

 possit

poſſit luere pœnas peccati alieni, modò ipſa mali inflictio per ſe injuſta non ſit (ut ſuprà oſtenſum eſt) ita nec ſpeciei diverſitas impediet, quo minus beſtia, quæ alioqui etiam juſtè poterat occîdi, impendatur exemplo, ut in ipſius morte appareat, quid homo ſit commeritus. Neque conjunguntur homo & beſtia ſolo genere animantis, verùm eâ quoque relatione, quę eſt inter poſſeſſorem & rem poſſeſſam. Eſt enim beſtia in univerſum ſub humano dominio: & ſpecialiter expiandus de ſuo dare victimam jubebatur, Levit. v. 6. 7. Alterum verò nihil ad rem pertinet. Neque enim ſequitur, Si Deo nihil accedit per ſacrificium, ideo Deum ſacrificio non moveri. Hoc ipſo enim δ'αειςεῖται Θεός, quod homo re ſibi conceſſa in honorem divini numinis ſemet ipſe defraudat. ſolere autem ſatisfieri ut per pœnam, ita per aliquam actionem gratam ac placentem, alibi, commonſtratum eſt. In victimis ſanè non rem ſolam ſpectari, ſed & offerentis animum, cùm Sacra Scriptura indicat, tùm Gentes ipſæ crediderunt. *Ne in victimis quidem*, inquit Seneca, *licet opimæ ſint auroque præfulgeant, Deorum eſt honos, ſed pia ac recta voluntate venerantium.* Unde & de Chriſti morte agens Scriptura, modò charitatis, modò obedientiæ facit mentionem. Ex his quæ diximus, perſpicuum jam eſt, quomodo victimæ pro peccato in veteri fœdere peccata expiarint, nimirum Deum movendo, ut pœnam carnalem remitteret, idque per ſatisfactionem quandam. quod autem typi præſtiterunt carnaliter, hoc ὁ ἀντίτυπος Chriſtus præſtat ſpiritualiter, & quod typi in quibuſdam duntaxat delictis, id Chriſtus in omnibus, Deum ſcilicet movendo, ut ſpiritualem pœnam remittat, idque per ſatisfactionem perfectiſſimam. Plus enim non minus ſemper eſt in re typo deſi-

designata, quàm in typo; ut ratio monstrat. Commune est sacrificio expiatorio legali & sacrificio Christi illud, quod sine sanguinis effusione non fit remissio, Hebr. ix. 22. Hanc impetrationem remissionis per sanguinem ibidem divinus scriptor appellat modò ἁγιασμὸν 13. modò καθαρισμὸν vers. 14. & 22. & 23. Sed in veteri lege victimæ erant pecudes, vers. 12. in hoc nostro Christus ipse non sacerdos tantùm, sed & victima. vers. 14. & 24. legalis illa expiatio hujus cœlestis sive spiritualis ὑπόδειγμα 23. ἀντίτυπον 24. quomodo? quia illa præstabat carni munditiem, 14. id est reatus ablationem: non autem spiritui sive conscientiæ 9. hæc autem ipsi conscientiæ 14. Quia quod in veteri lege erat mors temporalis, hoc in novo fœdere est mors æterna. Hebr. x. 29. ac proinde illic liberatio erat temporalis, hîc vero αἰώνιος λύτρωσις. Heb 9. 21. Quare sicut eodem loco ab effectu legalis victimæ ad effectum hujus per spiritũ oblatæ argumentum producitur, *Quanto magis*, &c. vers. 14. sic & nobis licet hunc in modum certissimè argumentari: Victima legalis reatum carnalem sustulit, Deum movendo ad remissionem, ergo multò magis reatũ spiritualem, Deum itidem ad remissionem movendo tollit oblata per spiritum victima.

Eodem respiciunt loci, in quibus Christus agnus dicitur. Neque multum ad rem faceret, etiamsi non soliti essent in lege agni pro peccato immolari. Nam etiam sic licuisset viris sanctis pro pecude pecudem alteram nominare, ut simul & in generali pecudis significatione comparatio consisteret, & tamen agno potius, quàm ariete aut caprâ nominato innocentia victimæ exprimeretur. Ideo enim & Petrus addidit ἀμώμου καὶ ἀσπίλου. 1. Pet. 1. 19, potuitque simul & quodam verborum

compendio respici ad vaticinium Esaiæ LIII. 7. in cujus interpretatione Græca erat vox ἀμνῦ, ut apparet Act. VIII. 32. Verum insuper liquet agnum in contaminationibus expiandis fuisse usurpatum. Levit. XIV. 12. Num. VI. 12. quæ quidē contaminationes in lege veteri peccato eousque ęquabantur, ut & peccati nomen acciperent. Unde & agnus ille in reatū sive delictū offerri utrobiq; dicitur & altero loco disertè additur, *quia peccavit circa cadaver*. Rom. VI. 11. Effectus quoq; idem aliquatenus. Nam contaminati non admittebantur ad societatem πολιτείας Judaicæ, nisi per talem expiationem. Quin & Paschalis victima (quam plerumque agnum fuisse constat, Exod. XII. 5.) in prima institutione aliquid habuit expiatorij. Ait enim Deus se respicientem ad ejus sanguinem aversurum ab Hebræis id exitium quod alioqui cum Ægyptiis (quorum imitatione se contaminaverant) habituri erant commune Exod. XII. 13. Hebr. XI. 28. Sed & pro peccato, puta, temerarij juramenti, agnam offerri solitam ostendit lex, Levit. V. 4. 6. Agnus autem cum dicitur Christus sacrificium notari non tantum Petrus ostendit, redemtos nos dicens agni sanguine, 1. Pet. 1. 18. 19. sed & Johannes in Apocalypsi multis locis, atque inter cæteros ubi mactatum eum dicit Apoc. V. 6. 9. 12. XIII. 8. Sacrificium autem aliud quàm pro peccato intelligi non potest, quia Petro teste, fuit redemtorium. Tale est solum sacrificium pro peccato. Unde plus quàm manifestum est, cùm dixit Baptista Christum esse agnum, qui auferret Mundi peccata Joh. 1. 29. de peccatis ibi præteritis agi non de futuris; & de auferendo reatu per remissionis impetrationem apud Deum, non autem per fidei ingenerationem. Neque verum est, quod dicit Socinus, solum sacerdotem

Contra Soc. lib. 2 cap. 9.

Contra Soc. lib. 2. cap. 17.

& cap. 9. lib. 2.

dotem summum Christi, solamque anniversariam expiationem aut certe sola quæ pro populo fierent sacra sacrificij ipsius figuram gessisse. quamquam enim in summo sacerdote, & illo solenni sacro figura quædam fuit excellentior, quam propterea singulari cura Spiritus Sanctus in epistolâ ad Hebræos persequitur, negari tamen non potest, quin & sacerdotes alij, & sacra alia expiatoria obscurius eodem respexerint. Monstrat hoc eadem illa epistola cap. IX. vers. 13. ubi omnis carnalis per victimas purificatio cum spirituali per Christum purgatione confertur, multoque magis vers. 22. & sequentibus, ubi cum dictum esset universaliter, omnia ferme in lege sanguine purgari, neque aliter quàm fuso sanguine contingere peccatorum remissionem, subjungitur deinde ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τούτοις καθαρίζεσθαι. Sic & cap. X. vers. 11. quotidiana sacrificia cum Christi sacrificio comparantur: cujus loci sententiam evertit Socinus, *quotidie* exponens *quotannis*, nullo exemplo. Lib. 2. cap. 16.
Nam quod locum Hebr. VII. 27. adfert huic interpretationi firmandæ, frustra est, cùm falsò sumat sacerdotem in solo anniversario sacrificio pro se offerre debuisse. Contra enim offerre pro se debuit, quoties peccati sibi erat conscius. Levit. IV. 3. Paschale quoque sacrificium sacrificij à Christo peracti figuram fuisse, ostendit. Joh. XIX. 36. & Paulus I. Corinth. V. 7.

Quamquam autem hæc sufficere poterant, libet tamen ex communi Gentium notitiâ, aut potius ex vetustissima traditione per omnes terras diffusa, sacri expiatorii naturam paulo uberius explicare. Quin ante legem Mosis sub statu legis naturalis qui dicitur, sacrificia fuerint, dubitari non potest, quorum ritus à Deo traditos hi, qui diluvio super-

fuere, per terras omnes diſperſi ad poſteros tranſmiſerunt: manſitque aliquamdiu non tantum apud Semi, ſed & apud Japheti, (fortè & Chami) poſteros incorrupta religio, donec plurium ideoque falſorum Deorum cultus in ejus locum ſuccreſceret. ſed tunc quoque Deo mutato manſere ritus & cæremoniæ à pio uſu ad impium tranſlatæ, magnum adverſus ipſos teſtimonium acceptæ veritatis, ſed per injuſtitiam detentæ; ut inquit Apoſtolus Rom. 1. 18. Perſuaſiſſimum ergo habebant Gentes iſtæ, delictis hominum offendi & iraſci Deos. Ex hac ira ſequi ſolere magnas calamitates, quà privatas, quà publicas. Videatur egregius Plutarchi libellus περὶ τῶν ὑπὸ θεῖου βραδέως τιμωρουμένων, in quo ſi pro Diis Deum reſcribas, plurima invenies digna, quæ à Chriſtiano dicantur. Ira iſta colligebatur ex cauſſis aut effectis. Ex cauſſis, ſi qua facinora ad notitiam perveniſſent. Ex effectis, portentis, prodigiis, ſignis cœleſtibus. Videatur Cicero de Haruſpicum reſponſis. Lucanus 1. Pharſaliæ, hiſtorici Græci, Romanique paſſim. Iram tamen hanc ſperabant averti poſſe quibuſdam victimis. His dicebatur placari numen, reus ipſe, aut homo, aut populus purgari, ſive antiquo verbo februari, peccatum ipſum piari atque luſtrari.

Quare eadem ſacrificia dicebantur ἱλαστικὰ, ἁγνιστικὰ, καθαρτικά; Latinè placamina, februa, piamina. Vox ἱλάσκεσθαι ad victimas ab Homero, aliiſque ſæpiſſimè aptatur. Ἁγνίζειν τὴν πόλιν καθαρμοῖς eſt apud Plutarchum in Romulo. hoc ἁγνίζειν ἁγίζειν quoque & ἁγιάζειν dicitur. Apud Herodotum lib. 1. Phryx Adraſtus homicidio pollutus καθαρσίου ἐδέετο, opus habuit ſacro expiatorio: Crœſus ipſum ἐκάθηρε, expiavit. Similem autem dicit eſſe κάθαρσιν, expiandi rationem, apud Lydos & Græcos. Apud Hermogenem

genem eſt, μηδὲ καθηρέμενος ἀπὸ τῶν ἀσεβημάτων. Plato 2. de Rep. pro eodem ponit λύσεις & καθαρμοὺς ἀδικημάτων. Plutarchus in Romanis καθάρσια interpretatur ἀποτρόπαια, hoc eſt averrunca, iram divinam avertentia. Placandi voce apud Virgilium alioſque in ſacris nihil frequentius; cujus vim Horatius ita expreſſit,

Mactata veniet mitior hoſtia.

Livius ſæpe: *Pacem Deos expoſcere.* Plinius pecori gratiam eſſe ait in Deorum placamentis. Ovidius Faſtorũ primo per victimas ait homini Deos CONCILIARI: quam vocem cum placandi voce idem valere ſupra oſtendimus. Purgare & purificare ex Græco ἁγνίζειν tranſlatum inde ſumitur, quod reatus immunditia quædam videtur. Purificandi vox eſt apud Suetonium & Plinium. Purgare mœnia luſtro, dixit Lucanus: ſed receptius eſt luſtrare. de cujus origine ſupra diximus. Sic exercitum ſuo vetaurilibus luſtrare eſt apud Livium. Ovidius per expurgare expoſuit XIII. Met.

——Ego luſtror ab illis,
Expurgante nefas novies mihi carmine dicto.

Servius apud Virgilium, *Luſtramurque Jovi*, 3. Æn. exponit, purgamur, piamur. Seneca in Troadibus, luſtrale ſacrum, explicat ipſe, quo piantur rates. Et Papinius Menœcea dixit, caput luſtrale, quod ſic exponit,

Terrigenam cuncto patriæ PRO SANGUINE *poſcunt:*

Item:

——Date gaudia Thebis
Quæ pepigi, & toto quæ SANGUINE *prodigus* EMI.

Luſtrale ergo ſacrum, eſt quod ſanguinem emit, hoc eſt, redimit ſanguine. quod pertinet ad ea cõprobanda, quę de redemtione ſuperius à nobis ſunt diſputata. Notandumque imprimis, ſæpiſſime,

cum

cum de ſacris expiatoriis agitur ſanguinis fieri mentionem, quia ex vetuſtiſſima Dei lege Noacho datâ, Gen. IX. 4. atque inde ad populos omnes propagata, ſanguis eſt vice animæ, ac propterea animæ nomine appellatur. Hinc illud Virgilij:

Sanguine quærendi reditus, animaque litandum:

Quæ verba explicans ex Trebatio Macrobius eas hoſtias ait animales fuiſſe appellatas. Piari propriè dicuntur ipſa peccata, hoc eſt, lui: ſive ſolvendo pœnam debitam, ſive aliud quod pœnæ debitæ in locum ſuccedit. Vt ecce apud Virgilium:

——*Et culpam miſerorum morte piabunt:*

Hoc eſt, efficient ut luantur. Plinius: *Luxum populi expiare ſolent bella.* Cicero: *Tua ſcelera Dii immortales in noſtros milites expiaverunt.* Apud eundem ſæpe eſt ſcelera ſupplicio expiare: & apud Salluſtium, cædem cæde, ſanguinem ſanguine expiare. imò & ſupplicii vox primùm in ſacris fuit, unde ad pœnas tranſlata eſt. Sed in ſacrificiis piare, eſt luere per ſucceſſionem rei alterius in locum pœnæ debitæ. Hinc Plautus:

Contra Soc. Lib. 2. cap. 13.

Men' piaculum oportet fieri propter ſtultitiã tuam,
Vt meum tergum ſtultitiæ tuæ ſubdas ſuccedaneum.

Hinc autor diſtichorum, quæ Catonis nomen præferunt, ait:

Cùm ſis ipſe nocens, moritur cur victima PRO TE?

Ubi, pro te, eſt tuo loco. Atque ibidem eos, qui victimas offerunt, ait morte alterius ſuam ſalutem ſperare. Hinc piacula propriè ipſa ſacrificia: *Ea prima piacula ſunto*, Virg. VI. *Teque piacula nulla reſolvent.* Horatius: quæ & piamina Ovidio:

Februa Romani dixere piamina Patres:

Cujus vocis vim ipſe mox exprimit, *quo crimina noſtra piantur:* Et piamenta Plinio. Impropriè piacula crimi-

crimina, propter quæ piacula debentur, ut rectè Servius ad illud Virgilij,

Distulit in seram commissa piacula mortem.

Quanquam autem, ut diximus, piare propriè est luere, ideoque de ipsa pœna aut peccato, id est reatu & debito, propriè dicatur, cœpit tamen sumi pro significationis propinquæ vocibus, placare & lustrare. Sic Cereris numen expiandum, dixit Cicero. Sic Livius: *Ut cædes manifesta aliquo piaculo lueretur, imperatum est patri, ut filium expiaret*, id est, lustraret. Sic Seneca in Troadibus dixit, piare rates, id est, classem lustrare. Prodigia quoque piare, dixit Tacitus, pro facinoribus ob quæ orta ira prodigiis indicabatur. Locus est ubi de Judæis agit: *Evenerant prodigia, quæ neque hostiis, neque votis piare, fas habet gens superstitioni obnoxia, religionibus adversa.* Ubi obiter notari potest, quod suprà diximus, non esse ad quamvis iram divinam placandam in lege Judęorum piamenta prodita. Ex his manifestò apparet, sacra lustralia, sive piamenta, pertinuisse ad placandum numen, & sic impetrandam impunitatem ante commissorum. quod Plinius ita exprimit. *Vetus priscis temporibus opinio obtinuit februa esse omnia, quibus malefactorum* CONSCIENTIÆ PURGARENTUR, DELERENTURQUE PECCATA. Neque verò omittendus est insignis de expiatoriis sacrificiis Porphyrij locus: Πάντες γὰρ ἐν τούτῳ ὡμολόγησαν οἱ θεόλογοι, ὡς οὔτε ἀπτέον ἐν ταῖς ἀποτροπαίοις θυσίαις τῶν θυομένων καθαρσίοις τε χρηστέον, μὴ γὰρ ἴοι τις εἰς ἄστυ, μὴ δ' εἰς οἶκον ἴδιον, μὴ πρότερον ἐσθῆτα καὶ σῶμα ποταμοῖς ἢ πηγῇ ἀποκαθήρας, φασίν. Quod ait convenire Theologis, iis qui attigerint victimas expiatorias lavanda esse vestimenta, planè cum Lege per Mosen Hebræis tradita congruit, ut apparet Levit. XVI. 26. & 28. Quia verò Gentes istæ

non

non ignorabant naturæ ductu, quo maius esset quod daretur Deo, eo facilius posse veniam impetrari, præsertim si ἀντιλύτρου cum eo quod redimeretur, aliqua esset æqualitas, ideo à pecudum mactatione in piaculis faciendis ventum est ad mactationem hominum. Causam explicat Cæsar de Gallis agens: *Pro vita hominum nisi vita hominis reddatur, non posse Deorum immortalium numen* PLACARI *arbitrantur*; Primi omnium hoc factitasse reperiuntur Cananæi, hoc est Phœnices. Nam de his in Sacris literis legimus, solitos eos Molochum placare liberorum suorum mactatione. is Molochus fuit Saturnus, ut Hebræorum magistri rectè explicant. Phœnicum historiam à Sanchuniathone conscriptam plenam fuisse ejusmodi sacrificiorũ narrationibus, narrat is, qui apud interpretem Philonem Byblium legit, Porphyrius. Pars horum fuerunt Tyrij, apud quos antiquitus usitatum, ut ingenuus puer Saturno immolaretur. narrat Curtius lib. 3. Idem rectè notat, Carthaginienses, colonos Tyriorum, id sacrum à conditoribus accepisse: de quibus est illud Ennij,

Ille suos Divis mos sacrificare puellos.

Narrat idem de Pœnis Diodorus, & Justinus his verbis: *Homines ut victimas immolabant, & impuberes aris admovebant* PACEM *Deorum* SANGUINE *eorum exposcentes*. lib. XVIII. Silius Italicus solitos eos dicit, *Poscere cæde Deos* VENIAM. Lactantius ex Pescennio Festo narrat, Carthaginienses, IRATUM sibi DEUM putantes, ut PIACULUM SOLVERENT, immolasse ducentos nobilium filios. Meminit & Minutius Felix: & Tertullianus Apologetico, qui Saturnum propterea appellatum ait tumulum filiorum, & Plutarchus libello de superstitione. In Ægypto quoque homines, & quidem

formæ

formę exquiſitę ſacrificatos fuiſſe antiquitus, ſcripſit Manethos, addiditque, ſervatum morem ad Amoſis tempora. qui pro hominibus cæreas imagines ſubſtituerit. Et de Heliopoli traditum, diligenter ibi inquiſitum, an mundi eſſent, qui mactandi deſtinabantur. In Cypro ſimiliter homo mactatus ad Diphili Regis tempora qui bovis immolationem ſubrogavit. Idem factum olim in Rhodo, Chio, Tenedo, Salamine: item Laodiceæ: & apud Arabas Dumathios. Perſæ vivos defodiebant. De Albanis hoc ſpecialiter proditum, ſolere ab ipſis immolari eum, quem crederent ſanctimoniâ maximè pollere. Jones, teſte Pauſaniâ, virginem & puerum immolabant. ut iratam Dianam placarent. De Blemyis, Maſſagetis, Tauris, Neuris & in univerſum de Scythis, ſimilia legimus: quæ pro Aſiâ Africâque poſſunt ſufficere. quibus addi poteſt, eundem ritum repertum tum in veteri Indiâ, (de qua idem jam olim Mela tradiderat) tum in Americano orbe ab his, qui illas oras notitiæ hominum reddiderunt. In Canariis quoque inſulis non diu eſſe, cùm id fieri eſt deſitum. Ad Europam ut veniamus, olim in Cretâ Saturno pueros, Lacedæmone hominem Marti immolatum, Jſter, & Apollodorus tradiderunt. Quin Græcis communiter omnibus morem fuiſſe eundem Phylarchus tradidit, Plinio aſſentiente, exſtantque exempla etiam belli Perſici temporibus. Romæ etiam quotannis mactati Græcus & Græca, Gallus & Galla: Latiaris quoque Juppiter humanâ victimâ colebatur: nec minus Diana Aricina. olimque uſitatiſſima fuiſſe per Italiam & Siciliam id genus ſacrificia, narrat Plinius: neque Romæ abrogata ante annum urbis Sexcenteſimum quinquageſimum ſeptimum. Nec aliam habent originem

ginem Deciorum devotiones, quibus antiqui, ut Cicero ait de natura Deorum tertio, PLACATOS Deos censebant: Livius vocat Decios piacula omnis Deorum IRÆ: item piacula LUENDIS periculis publicis. Lucanus: LUSTRALES bellis animas. Nec omittendus insignis Juvenalis locus:

Plebeiæ Deciorum animæ plebeia fuerunt
Nomina: PRO *totis legionibus hi tamen, &* PRO
Omnibus auxilijs, atque omni plebe Latinâ
SUFFICIUNT DIS *infernis, Terræque parenti:*
PLURIS *enim Decij, quàm qui servantur ab illis.*

Quo in loco primum is conspicitur usus particulæ *pro*, quem nos suprà frequentem admodum esse indicavimus, & hujus argumenti quasi proprium, ut idem sit quod, loco alterius. Apparet deinde, creditum à Romanis, sacrificij æstimationem ab ejus, qui mactatur, dignitate augeri. Postremò ex collatione autorum manifestum fit, ista ἰσοδυναμεῖν: Deum placari aliqua victima: Deorum iram expiari: aut animam cujuspiam Diis sufficere pro aliorum animis. Gallorum mox ex Cæsare notissimus, de quo supra attigimus: quem mansisse ait Plinius ad Tiberii principatum. De iisdem Cicero: *Galli humanis hostiis Deos* PLACANT. Placare Deos, dixit Cicero, ut & Cæsar: Luctatius, lustrare civitatem. Idem Cæsar interpretatur, pro vita vitam reddere. Sic Thraces Zamolxin, sic Germani Mercurium, Deosque alios colebant: de quibus ita Lucanus:

Et quibus immitis PLACATUR *sanguine diro*
Teutates.

In Britannia quoque celebrata hujus generis sacra, Tacitus & Plinius prodiderunt. Procopius ad sua,

hoc

hoc est, ad Justiniani usque tempora idem factitatum scribit in Thule insula. Alias verò per gentes non exolevisse eum morem ante Adriani imperium, Porphyrius scriptum reliquit. De Massiliensibus specialiter memoriæ est proditum, quoties pestilentia laborarent, solere pauperem ali publicis sumptibus, qui verbenis ornatus & sacris indutus vestibus, per urbem duceretur cum execrationibus, ut in ipsum omnia civitatis mala reciderent: & sic Diis immortalibus immolaretur. Queis omnibus in unum collectis, videbimus haud immerito de his sacris Plinium exclamasse: *Adeo ista* TOTI *Mundo consensere quamquam discordi & sibi ignoto.* Et hæc quidem de humanis victimis obiter dicta sunto: in quibus non ideo tantùm peccarunt Gentes, quod Diis falsis sacra fecerunt, verum etiam, quod divinum numen ista ratione colendi mandatū nullum habebant, quale Abrahamus habuit. Cæterùm mos ille gentium in expiandis peccatis hominum aut pecudum mactatione, non parum adfert lucis ad intelligendam ipsam sacrificii expiatorij naturam, & vocabula propria ejus argumenti. Eoque minus sperni potest hic labor, quod dicat Socinus, Baptistam, cum Christum agnum Dei appellavit, ad sacrificia in universum respexisse, quibus non solum apud Hebræos, sed & apud Gentes peccata expiare credebantur. Neque verò dubitandum est cùm in hoc ipso sacrificii expiatorii argumento voces Græcas καθαρίζειν & ἁγιάζειν sæpissime usurpat divinus scriptor ad Hebræos, quin eo sensu usurpaverit, quem Græca lingua receperat. Lib. 2. cap. 9.

Unde jam promtum est intelligere, quid illud significet, quod Christus sacrificium pro peccato sive expiatorium dicitur. Nam cum tres interpretationes afferat Socinus: primam, quod Christi

Lib. 2. cap. 16. & 17. mors fidem nobis ingenerando nos à peccatis in posterum retrahat: alteram, quod mors ipsa antecedens sit quiddam ad peccatorum remissionem Lib. 2. cap. 20. consequendam: tertiam, quod ipsi remissioni aut decreto de ea facto testimonium quasi præbeat: ex his tribus sola secunda huc pertinet: non quod non alia quoque illa Christus fecerit, & quidem multò quàm Socinus opinatur efficacius, sed quia ista ad sacrificium pro peccato non pertinent. Similitudinem enim legalium sacrificiorum pro peccatis (quibus conjungi possunt similia sacrificia Gentium non secundum rem, sed secundum opinionem considerata) & sacrificij à Christo peracti fatetur Socinus consistere in ipsa expiatione. At sacrificia illa Lib. 2. cap. 10. non abstrahebant à peccato præsertim fidem alicujus rei faciendo: neque etiam remissioni peractæ, aut certò decretæ testimonium præbebant, sed, ut ipse Socinus agnoscit, erant aliquod antecedens requisitum ad remissionem. quod ostendunt illa legis verba: *Expiabit & remittetur*. In hoc ergo versatur comparatio, planéque necesse est idem significare expiationẽ cum sacrificiis legalibus, & cum Christo applicatur, quia utranque deducit scriptor ad Hebræos ex eodem decreto, nempe ut sine sanguinis effusione remissio non fiat, sed expiatio fiat in sanguine, Hebr. IX. 22. Non obstat, quod dicitur ad Hebr. X. 4. fieri non posse, ut sanguis taurorum & hircorum tollat peccata. repetendum enim est ex superiori κατὰ τὴν συνείδησιν, ut manifestò apparet, si cum hoc loco similes conferas cap. IX. vers. 9. & 14. Sanguis pecudum tollebat peccata, id est reatum temporalem, non autem tollebat reatum spiritualem. ut suprà ostensum est. Neque in Apocalypsi illud λούσαντι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν I. 5. sine contr. Soc. lib. 2. cap. 37. insigni detorsione interpreteris, qui lotos nos declaravit,

claravit, aut 1. Joh. 1. 7. ubi est, Sanguis Christi καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, exponere licet, mundos nos esse declarat. Repugnat enim manifestè & verborum proprietas, & perpetuus Scripturæ usus in hoc argumento. Immunditiæ nomine significari passim reatum, fatetur Socinus. Hinc καθαρίζειν & ἁγιάζειν, est eum reatum tollere, sive efficere remissionem, ut ipse scriptor ad Hebræos exponit vocem καθαρίζειν IX. 22. Christus per se ipsum fecit hunc καθαρισμὸν Hebr. 1. 3. Christus καθαρίζει conscientiam ab operibus mortuis Hebr. IX. 14. hoc est, ipso Socino interprete, à reatu & pœnâ, pœnæque timore conscientiam liberat. In veteri quoque Testamento *Kipper* eundem habet sensum. Psal. L. 19. Quod autem his in locis est καθαρίζειν, hoc ipsum simili ratione dicitur ῥαντίζειν X. 22. & λούειν, hoc est lavare, vers. eodem: quo respicit etiam vaticinium Zach. XIII. 1. Cur ab hoc sensu discedatur duobus illis locis Apostoli Johannis, ratio planè nulla est. Non enim, si Jesus testis fidelis dicitur Apoc. 1. 5. ideo *lavare* illud ad testimonium referri debet. Non enim cohærent ἀμέσως, illud, μάρτυς ὁ πιστὸς, & λούσειν, sed intercedit mentio primogenituræ mortuorum, regni, deinde charitatis: ut vel cęco appareat, multa officia ac beneficia Christi ad illustrandam ipsius dignitatem unà conjungi. In Epistola autem Johannis omnino absurdum est καθαρίζειν de declaratione mundationis, non de ipsa mundatione interpretari, cùm paullò post jungantur ἀφιέναι & καθαρίζειν. v. 9. Argumentatur Apostolus à conjunctis: Si in lucę ambuletis, habetis mundationem, hoc est, remissionem per sanguinem Christi: quia nemini in luce ambulanti imputantur peccata. Baptistæ verò prædicatio, Christum agnum nominantis qui mundi peccata tollat, cum sacrificia expiatoria

Lib. 2. cap. 15.

Contra Soc. lib. 2. c. 13.

Lib. 2. cap. 9. respiciat tum Hebręorum, tum Gentium, agnoscente Socino, planè non permittit nos, Tollere peccata, aliter interpretari, quàm reatum tollere. Hoc enim faciebant expiatoria sacrificia, non autem abstrahebant à peccando. Neque aliud est εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας Hebr. IX. 26. quam πρὸς τὸ καθαρίζεσθαι ἡμᾶς, πρὸς τὸ γίνεσθαι ἡμῖν ἄφεσιν, ut ex vers. 22. apparet. Illa autem ἀθέτησις ἁμαρτίας facta est διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ d. vers. 26.

Quamquam verò Socinus quosdam locos vero sensui conatur eripere, tamen, multis aliis convictus, agnoscit indicari in Christi sacrificio expiationem factam, quæ antecedat remissionem peccatorum, tanquam requisitum aliquod. Attamen negat, Deum isto sacrificio moveri ut remittat, sed nobis fidem quandam ait ingenerari, qua perducti ad emendationem vitæ, porrò remissionem peccatorum consequamur: in quo primum parùm meminit ejus quod dixerat, figurâ cum figurato congruere debere in eo in quo fit collatio. Neque ejus quod ostendit Scriptura, illud πάντα καθαρίζεται ἐν αἵματι, eodem modo ad legalia sacrificia, & ad Christum pertinere, Heb. IX. 22. Sacrificia autem legalia planè talem fidem non ingenerabant. Neq; tolerabilis est illa vocis expositio, expiare, esse aliquid facere, quod ad remissionem requiratur. Contrà enim voces istæ omnes, καθαρίζειν, ἁγιάζειν & similes quibus utuntur Apostoli, suapte natura & usu perpetuo non solum ordinis antecessum, sed & efficaciam quandam designant. Alia quoque evertendæ huic à Socino repertę interpretationi certissima argumenta nobis Scriptura suppeditat. Dicit enim opus fuisse novo sacerdote ex ordine Melchisedech, Hebr. VII. 11. At fidem in Deum prædicare, imo & prædicationē hanc morte confirmare

potue-

potuerant etiam Levitici ſacerdotes. Quare ſi nihil præterea efficit Chriſti Sacerdotium (quod vult Socinus) ſequitur eo opus non fuiſſe. Præterea hoc ipſum, Chriſtum eſſe mortuũ pro peccatis noſtris, ad ſalutem creditur, 1. Cor. xv. 2. 3. Non ergo Chriſti expiatio ad hoc primò comparata eſt, ut ad credendum adducat aliquem, cùm ipſa ſit inter credenda. quod enim ad fidem duntaxat alicujus rei faciendam inſervit, id à re credenda diverſum ſit, neceſſe eſt. Præterea poſt inſitam demum fidem expiatio Chriſti in nobis effectum habet. Chriſtus enim Pontifex eſt conſtitutus ad expianda peccata populi ſui, id eſt credentium, Hebr. 11. 17. Non poteſt ergo, expiare, eſſe ad fidem perducere. Contr. Soc. lib. 4. c. 10.

Negat Socinus placari Deum ſacris expiatoriis. At contrarium teſtantur ſcriptores ſupra à nobis allegati, qui placandi vocem ad exprimenda ea ſacra uſurpant: unde & illa nata eſt phraſis in dicto loco ad Hebræos poſita, ἱλάσκεσθαι ἁμαρτίας, placare peccata, id eſt, placando Deum peccata expiare. Satisfactionem nullam Socinus in ſacris expiatoriis agnoſcit. Atqui vox ipſa piandi ſive expiandi nihil aliud propriè ſignificat quàm luere; paſſimque autores à nobis citati, eum expiare volunt ἀντιφερίζειν dicunt dare ſanguinem pro ſanguine, vitam pro vita, animam pro anima: ſanguine aliquid emere, morte alterius ſalutem conſequi. Neque voces Hebrææ hinc diſſident. Nam *caphar* vel *kipper* nõ modò eſt tegere, ſed & redimere, Exodi xxi. 30. Pſal. xlix. 8. & placare Gen. xxxii. 20. atque inde porrò expiare. *chitta* eſt luere Gen. xxxi. 39, unde & hoc cœpit ad expiationem ſignificandam uſurpari. Tribuitur autem expiatio primò victimis; ut apparet Hebr. ix. 13. & 23. deinde ſacerdoti propter victimas quas exhibet, ut ſæpe in Levitico: poſtremò Contra Soc. lib. 11. c. 2.

etiam Deo istam luitionē admittenti. Sicut autem redimendi vox impropriè pro quavis liberatione cœpit usurpari, ita & expiatio dici cœpit ob similem effectum, etiam ubi luitio nulla intercedit. Ps. LI. 9. Christo autem expiatio tribuitur ut victimæ, ideoque additur vox sanguinis: sanguis autem in victimis, ut supra probatum, datur vice animæ peccatoris. Unde non potest hîc non propriè sumi vox expiationis. His adde, quod si verum esset, quod vult Socinus, expiationem multò magis fieri per resurrectionem ac ascensionem in cœlos, quàm per mortem & fusionem sanguinis, (quia illa aptiora sint persuadendæ nobis fidei, quàm mors ipsa) saltem aliquo Scripturæ loco istis actibus expiatio tribueretur: quod nusquam fit.

Lib. 2. cap. 20. Falsum est quod ait Socinus, patefactioni divinæ voluntatis expiationem aut καθαρισμὸν tribui: neque hoc evincunt loca allegata. Nam Hebr. 1. 3. Christus omnia verbo suo portare dicitur, quia illius imperio omnia parent: sicut vox ῥῆμα eodem sensu invenitur cap. XI. vers. 3. & Lucæ. v. 5. capite verò x. vers. 26. & 29. non pro eodem ponuntur cognitio veritatis & sanctificatio per sanguinē, sed plura beneficia conjunguntur, ut eo spectabilius sit crimen hominis ingrati. Adjicitur quidem aliquando sanguini fœderis mentio: sed sæpius multò τῆς θυσίας. quare ea sumenda est interpretatio, quæ ista conjungat. Hoc autem fiet, si fœderis illam spectemus partem, qua Christus stipulatus est, si mortem subiret, fore ut remitterentur peccata in se credentibus, Deus autem idipsum promisit, ut apparet Esaiæ LIII. 10.

Lib. 2. cap. 13. & passim.

Quod verò Christus dicitur in cœlo offerre sanguinem, hoc est, Patri mortem suam ostendere, & quasi ejus Deum ἀναμιμνήσκειν quod insuper interpellare

pellare pro nobis legitur, hæc expiationem in cruce peractam non tollunt. Expiatio enim in cruce peracta, Deum movet ad remittendum & jus nobis acquirit, sed sub certâ conditione & modo: in quibus comprehenditur ex parte Christi interpellatio, ex parte nostra fides vera, ut explicatum est, cùm de satisfactione ageretur. Pugnat autem cum Scri- Lib. 2. cap. 13. & c. 15.
pturâ Socinus manifestè, cùm expiationem negat esse factam antequam Christus cœlum ingrederetur. Passim enim Scriptura τὴν ἀπολύτρωσιν, τὸν καθα- Contra Soc.
ρισμὸν τὸν ἁγιασμὸν, τὴν ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας tribuit mor- lib. 2. c. 21.
ti, eaque ipsa jam peracta indicat: Oblatio verò in cœlo quidem facta est, sed ita ut nec morti in terris peractæ eum titulum denegare debuerit Socinus contra clara verba Pauli Eph. v. 2. ubi Christus se dicitur tradidisse pro nobis προσφορὰν. Solam verborum seriem inspexisse, ipsius interpretationem abunde refutasse est. Ibidem meritò conjunguntur προσφορὰ & θυσία. Peragi autem θυσίαν tunc cum morti datur hostia, omnes Græcorum, omnes Latinorum libri indicant. unde evenit, ut mactare tum sacrificare significet, tum etiam à sacrificiis ad alia porrectâ significatione quovis modo interficere. Hinc Ammonius θύειν καὶ σφάττειν distinguit, ut appellationes generis & speciei. θύεσθαι μὲν γάρ ἐστιν ἐπὶ τιμῇ θεοῦ, σφάττεσθαι δὲ τὸ δι᾽ ἥντιναοῦν αἰτίαν φονεύσασθαι. Et Plutarchus Gallis & Scythis ait creditum, θεοὺς εἶναι χαίροντας ἀνθρώπων ΣΦΑΤΤΟΜΕΝΩΝ αἵμασι καὶ ταύτην τελειοτάτην ΘΥΣΙΑΝ. Est ergo θυσία ἐν τῷ σφάττεσθαι, in mactatione sacrificium. Neque aliter in hoc argumento loquitur Scriptura. Jussus Abraham offerre filium, Genes. XXII. 2. parat eum occidere, vers. 10. atque adeo, quia mactationem etsi non manu, animo jam peregerat, obtulisse filium dicitur Hebr. XI. 17. Est & ubi θύειν simpli-

 citer

citer & extra ſacrificium mactare ſignificat, ut Johan. x. 10. Et Johanni Chriſtus dicitur ἀμνίον ἐσφαγισμένον, agnus ille mactatus ſive occiſus Apocal. v. 6. 12. XXIII. 8. quod Paulus ſic enuntiat, πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστὸς. 1. Corinth. v. 7. non ſolebat autem Paſcha in adytum inferri, eſt ergo ἐτύθη idem quod ἐσφαγίσθη, ut πάσχα idem quod ἀρνίον. Et apparuit Chriſtus in cœlo apud Patrem διὰ τῆς θυσίας Hebr. IX. 26. præceſſit ergo ſacrificium, ſecuta eſt apparitio. Sic alibi in eadem epiſtola dicitur Chriſtus in ſanctuarium cœleſte intraſſe per ſanguinē ſuum αἰωνίαν λύτρωσιν εὑρόμενος, id eſt, *reperta æterna redemtione* Hebr. IX. 12. & ſediſſe ad dextram divini ſolij καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, *facta peccatorum noſtrorum expiatione.* Hebr. I. 3. quibus in locis voces anteacti temporis oſtendunt, factam redemtionem aut expiationem, priuſquam Chriſtus cœleſtem regiam intraret. Quanquam ergo Chriſtus ejuſmodi eſt Pontifex, qui non in terra manere, ut ſacerdotes Levitici, Hebr. VIII. 4. ſed cœlum penetrans ipſo cœlo celſior debuit evadere, Hebr. IV. 14. VII. 26. quippe cujus ſacerdotium debuit eſſe æternum & ἀπαράβατον VII. 24. verus tamen ſacerdos fuit & vera victima, jam tum cum in terris morti ſe traderet. Ideoque dicitur veniſſe in mundum, Hebr. x. 5. (hoc eſt in orbem terrarum, ipſa Scriptura interprete, Joh. XVIII. 37. 1. Tim. I. 15.) ut voluntatem Dei faceret, verſ. 7. & 9. hoc eſt, ut corpus ſuum à Deo aptatum, id eſt ſanctificatum verſ. 6. offerret Deo verſ. 10. pro peccatis. verſ. 8. & 12. Quo loco obſervandum ſimul eſt, ſanctificatos nos dici oblatione ἐφάπαξ: cum interpellet Chriſtus toties, quoties opus eſt nobis: ita ut hic non interpellatio, ſed mactatio ſit intelligenda. Eſt ergo duplex, ut legalium quarundam victimarum,

Contra Soc. Lib. 2. cap. 23.

ita

ita Christi oblatio: prior mactationis, altera ostensionis. Legalium victimarum prior peracta in templo, altera in ipso penetrali: Christi prior in terris, posterior in cœlo: prior tamen illa non sacrificij præparatio, sed sacrificium, posterior non tam sacrificium, quam sacrificij facti commemoratio. Quare cum apparitio & interpellatio non sint actus propriè sacerdotales, nisi quatenus peracti sacrificij virtute nituntur, sacrificium illud qui tollit, ne sacerdotium quidem Christo verum reliquit, contra manifestam Scripturæ autoritatem, quæ distinctam à Prophetica & Regia Pontificiam dignitatem Christo assignat: non figuratè dictam, sed maximè veram, quippe cum sacerdotium ipsius Levitico sacerdotio, quod verum fuit sacerdotium, opponatur, ut ejusdem generis species perfectior alteri speciei minus perfectæ. neque rectè inferri potuerit, necesse fuisse ut haberet quod offerret Christus, Hebr. VIII. 3. nisi ex veritate ejus in quod constitutus erat sacerdotii. d. vers. 3. Sed profecto minime mirum est, si qui Christo gloriam naturalem, hoc est veri nominis Deitatem, sustulerunt, iidem & officia ipsius imminuunt, & beneficia ipsius præcipua recusant agnoscere. Tibi Domine Jesu ut vero Deo, ut vero redemtori, ut verò sacerdoti, ut veræ pro peccatis victimæ, cum Patre & Spiritu, uno tecum Deo, sit honos & gloria.

FINIS.

Sequuntur

TESTIMONIA VETERVM.

TESTIMONIA VETERUM.

IRenæus *Lib.* V. *cap.* I. Neque enim carnem ac ſanguinem, quibus nos redemit, verè habuiſſet, niſi veterem Adami fictionem in ſeſe inſtauraſſet.

Quem locum ex Ireneo Græcè citat Theodoretus Dialog. II. *cap.* XXVI. Οὐδὲ γὰρ ἦν ἀληθῶς σάρκα καὶ αἷμα ἐσχηκὼς, δι᾽ ὧν ἡμᾶς ἐξηγορασάμενος.

Tertullianus adverſus Judæos cap. XIII. Chriſtum oportebat pro omnibus Gentibus fieri ſacrificium, qui tanquam ovis ad victimam ductus eſt, & velut agnus coram tondente ſe ſine voce, ſic non aperuit os ſuum.

Origines in Leviticum homil. III. *pene initio.* Siquis bene meminerit eorum quæ dicta ſunt, poteſt nobis dicere, quia Sacrificium quod pontificem pro peccato diximus obtuliſſe, figuram Chriſti tenere poſuimus, & conveniens non videbitur vero Chriſto, qui peccatum neſcit, ut pro peccato dicatur obtuliſſe ſacrificium, licet per myſterium res agatur, & idem ipſe pontifex, idem ponatur & hoſtia. Vide ergo ſi & ad hoc poſſumus hoc modo occurrere, quia Chriſtus peccatum quidem non fecit, peccatum tamen pro nobis factus eſt, dum qui erat in forma Dei, in forma ſervi eſſe dignatur, dum qui immortalis eſt, moritur, & impaſſibilis, patitur, & inviſibilis videtur, & quia nobis hominibus vel mors vel reliqua omnis fragilitas in carne ex peccati condicione ſuperducta eſt: ipſe etiam qui in

ſimilitudinem hominum factus eſt,& habitu repertus ut homo,ſine dubio pro peccato quod ex nobis ſuſceperat, quia peccata noſtra portavit, vitulum immaculatum, hoc eſt, carnem incontaminatam obtulit hoſtiam Deo.

Origines homil. I V. *in Numeros.* Si non fuiſſet peccatum, non neceſſe fuerat filium Dei agnum fieri, nec opus fuerat eum in carne poſitum jugulari ſed manſiſſet hoc, quod in principio erat, Deus verbum. Verùm quoniam introiit peccatum in hunc mundum, peccati autem neceſſitas propitiationem requirit, & propitiatio non fit niſi per hoſtiam, neceſſarium fuit provideri hoſtiam pro peccato.

In Matth.cap. X V I.*Tract.* I I. Homo quidem non poteſt dare aliquam commutationem pro animâ ſuâ. Deus autem pro animabus omnium dedit commutationem pretioſum ſanguinem filij ſui. Nec enim empti ſumus corruptibili argento vel auro, ſed pretioſo ſanguine agni immaculati.

In epiſt. ad Rom.lib. I I. *cap.* 2. Fatemini ſine dubio verum eſſe quod ſcriptum eſt in Epiſt. Petri: Quia redemti ſumus non corruptibili pretio argēti & auri, ſed precioſo ſanguine unigeniti. Si ergo precio emti ſumus, ut etiam Paulus adſtipulatur. ab aliquo ſine dubio emti ſumus, cujus eramus ſervi, qui & precium popoſcit quod voluit, ut de poteſtate dimittat quos tenebat. Tenebat autem nos diabolus, cui diſtricti fueramus peccatis noſtris. Popoſcit ergo precium noſtrum ſanguinem Chriſti. Verum donec Jeſu ſanguis daretur, qui tam precioſus fuit, ut ſolus pro omnium redemtione ſufficeret, neceſſarium fuit eos, qui inſtruebantur in lege, unumquemque pro ſe velut ad imitationem quandam futuræ redemtionis ſanguinem ſuum

um dare: & propterea nos pro quibus completum est pretium sanguinis Christi,non necesse habemus pro nobis ipsis precium, id est, sanguinem circumcisionis offerre.

Cyprian. epist. VIII. *ad Clem. & plebem.* Orabat ille pro nobis cum peccator ipse non esset, sed nostra peccata portaret.

Idem epist. LXIII. *ad Cæcilium parag.* 9. Nos omnes portabat Christus, qui & peccata nostra portabat.

Idem lib. ad Demetrianum parag. 22. Hanc gratiam Christus impertit, hoc munus misericordiæ suæ tribuit, subigendo mortem trophæo crucis, redimendo credentem pretio sanguinis sui, reconciliando hominem Deo Patri, vivificando mortalem regeneratione cœlesti.

Idem, sive alius potius scriptor libri de cardinalibus Christi operibus ad Cornelium Papam, serm. VII, *qui est de ratione circumcisionis.* Tantæ dignitatis illa una redemtoris nostri fuit oblatio, ut una ad tollenda mundi peccata sufficeret, qui tanta autoritate in sancta introivit in sanguine proprio,ut deinceps nulla supplicantium postulatio sanguine indigeret alieno.

Idem serm. XVI. *qui est de ascensione Christi:* Qui pro nobis triginta argenteis appretiatus, intelligi voluit, quanta fuerit in pretio quod pro eo datum est, & in eo quod ipse dedit, pro mundo dissimilitudo, cùm ipse exiguo argento emtus & venditus, tanto pretio damnatos redimeret: ut dubium esse non possit, quin pretii magnitudo superaret negotium: nec æquari posset damnum, quod omnino damnatio justa meruerat, obedientiæ Christi, quæ gratis usque ad mortem progressa est, & ultrò solvit quod non debebat.

Lactantius

Lactantius de beneficiis Christi.

Quisquis ades mediique subis in limina templi,
Siste parum, insontemque tuo pro crimine passum
Respice me, &c. Et mox:
Te propter vitamque tuam sum virginis alvum
Ingressus: sum factus homo atque horrentia passus
Funera, &c.

Eusebius Cæsariensi. lib. x *de demonst. Euangel. in præfat.* Ἔδει γὰρ τὸν ἀμνὸν Θεοῦ ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως ἀναληφθέντα, ὑπὲρ τῶν λοιπῶν συγγενῶν ἀμνῶν καὶ ὑπὲρ πάσης τῆς ἀνθρωπίνης ἀγέλης θυσίαν τῷ Θεῷ προσαχθῆναι. Ἐπειδὰν γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἡ ἀνάστασις, ἡ ἐκ νεκρῶν.

Idem lib. x. *cap.* I. Καὶ καθ' ὃ πάσχοντος ἑνὸς μέλους συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, οὕτω τῶν πολλῶν μελῶν πασχόντων καὶ ἁμαρτανόντων, καὶ αὐτὸς κατὰ τοὺς τῆς συμπαθείας λόγους. ἐπειδήπερ εὐδόκησε Θεοῦ λόγος ὤν, μορφὴν δούλου λαβεῖν, καὶ τῷ κοινῷ πάντων ἡμῶν σκηνώματι συναφθῆναι. τοὺς τῶν πασχόντων μελῶν πόνους εἰς ἑαυτὸν ἀναλαμβάνει, καὶ τὰς ἡμετέρας νόσους ἰδιοποιεῖται καὶ πάντων ἡμῶν ὑπεραλγεῖ καὶ ὑπερπονεῖ, κατὰ τοὺς τῆς φιλανθρωπίας νόμους. οὐ μόνον δὲ ταῦτα πράξας ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν κολασθεὶς καὶ τιμωρίαν ὑποσχών, ἣν αὐτὸς μὲν οὐκ ὤφειλεν, ἀλλ' ἡμεῖς τοῦ πλήθους ἕνεκεν τῶν πεπλημμελημένων, ἡμῖν αἴτιος τῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἀφέσεως κατέστη, ἅτε τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδεξάμενος θάνατον, μάστιγάς τε καὶ ὕβρεις καὶ ἀτιμίας ἡμῖν ἐποφειλομένας εἰς ἑαυτὸν μεταθείς, καὶ τὴν ἡμῖν προστετιμημένην κατάραν ἐφ' ἑαυτὸν ἑλκύσας, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. Καὶ τί γὰρ ἄλλο, ἢ ἀντίψυχον; διὸ φησὶν ἐξ ἡμετέρου προσώπου τὸ λόγιον, τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν, καὶ κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν.

Eusebius de demonstratione Euangelica lib. I. *cap.* X. Καὶ ἐπεῖδεν ὁ θεὸς ἐπὶ Ἄβελ καὶ ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ. ἐπὶ δὲ Κάϊν καὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ οὐ προσέσχεν. ἔνθα δὴ ἐπιστήσεις, ὡς μᾶλλον ὁ ζωοθυτήσας ἀπόδεκτος εἴρηται παρὰ τὸν ἀπὸ γῆς

προ-

προσαγαγόντα τῷ θεῷ τὴν θυσίαν. καὶ νῶε δὲ εὐθὺς ἀπὸ πάντων τῶν κτηνῶν τῶν καθαρῶν, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν πετεινῶν τῶν καθαρῶν ἀνήνεγκεν ὁλοκαρπώσεις ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ὠσφράνθη κύριος ὀσμὴν εὐωδίας. ἀλλὰ καὶ ἀβραὰμ θύσας ἀναγέγραπται. ὥστε, κατὰ τὴν τῆς θείας γραφῆς μαρτυρίαν, πρώτην ἁπάντων τὴν διὰ ζώων θυσίαν ἐπινενοῆσθαι τοῖς πάλαι θεοφιλέσι. Τοῦτον δὲ τὸν λογισμὸν ἡγοῦμαι εἶναι οὐ τὸν τυχόντα, οὐδ᾽ ἀνθρωπίνως κεκινημένον, κατὰ θείαν δ᾽ ἐπίνοιαν ὑποβεβλημένον. ἐπειδὴ γὰρ ἑώρων, ἅτε τὸν τρόπον εὐσεβεῖς καὶ θεῷ προσῳκειωμένοι, θείῳ τε πνεύματι τὰς ψυχὰς πεφωτισμένοι, μεγάλης αὐτοῖς θεραπείας δεῖν εἰς ἀποκάθαρσιν τῶν θνητῶν πλημμελημάτων λύτρον τε αὐτῶν σωτηρίας τῷ καὶ ζωῆς καὶ ψυχῆς χορηγῷ προσοφείλεσθαι ἡγοῦντο. ἔπειτα μηδὲν κρεῖττον καὶ τιμιώτερον τῆς οἰκείας ψυχῆς καθιεροῦν ἔχοντες, ἀντὶ ταύτης τέως τὴν διὰ τῶν ἀλόγων ζώων προσῆγον θυσίαν, τῆς σφῶν ψυχῆς ἀντίψυχα προσκομίζοντες. οὐδὲν κατὰ τοῦτο πλημμελεῖν οὐδ᾽ ἀδικεῖν ἡγούμενοι, ὅτι μηδὲ τῇ τῶν ἀνθρώπων λογικῇ καὶ νοερᾷ δυνάμει παραπλησίαν εἶναι τὴν ψυχὴν τῶν ἀλόγων ἐπαιδεύοντο, οὐδ᾽ ἄλλο τι εἶναι αὐτὴν ἢ τὸ αἷμα αὐτῶν μεμαθηκότες, καὶ τὴν ἐν τῷ αἵματι ζωτικὴν δύναμιν. ὃ καὶ παρέχειν αὐτοὺς, ὥσπερ ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς ἀναφέροντας τῷ θεῷ. τοῦτο δὲ αὐτὸ μωσῆς λευκότατά που διασαφεῖ, λέγων, ψυχὴ πάσης σαρκὸς αἷμα αὐτοῦ ἐστιν. καὶ ἐγὼ δέδωκα ἡμῖν τὸ αἷμα ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ἐξιλάσκεσθαι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν. τὸ γὰρ αἷμα αὐτῶν ἀντὶ ψυχῆς ἐξιλάσεται. διὰ τοῦτο εἴρηκα τοῖς υἱοῖς ἰσραὴλ, πᾶσα ψυχὴ ἐξ ὑμῶν οὐ φάγεται αἷμα. πρόσεχε οὖν ἐπιμελῶς ἐν τούτοις, ὅπως εἴρηται τὸ, ἐγὼ δέδωκα ὑμῖν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξιλάσκεσθαι περὶ τῶν ψυχῶν ὑμῶν. τὸ γὰρ αἷμα ἀντὶ τῆς ψυχῆς ἐξιλάσεται. σαφῶς γὰρ ἀντὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς τὸ τῶν σφαγιαζομένων ζώων αἷμα φησὶν ἐξιλάσκεσθαι. τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ὁ περὶ τῶν θυσιῶν νόμος ὑποβάλλει νοεῖν τῷ τεθεωρημένως σκοποῦντι. πάντα γοῦν τὸν θύοντα τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν προστάττει τῇ κεφαλῇ τοῦ θυομένου, προσκομίζειν δὲ τὸ ζῶον τῷ ἱερεῖ τῆς κεφαλῆς ἐχόμενον, ὡσανεὶ ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τὸ ἱερεῖον προσφέροντα. λέγει δ᾽ οὖν ἐφ᾽ ἑκάστῳ. προσάξει αὐτὸ ἔ-

ναντι

ναντι κυρίου, καὶ ἐπιθήσει τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ δώρου. καὶ οὕτως ἐφ' ἑκάστου τετήρηται θύματος, οὐδεμιᾶς τυσίας ἄλλως ἀναφερομένης. δὶ ἂν ὁ λόγος ὅτι δὴ ἀντίψυχα τῆς αὐτῶν ψυχῆς προσήγετο τὰ ζωοθυτούμενα.

Antonius Eremita epist. II. In quo & creaturarum Genitor viſceribus motus pro plaga noſtra, quæ ſanari non poterat, niſi per ſolam ipſius bonitatem, miſit Unigenitum nobis, ut per ſervitutem noſtram, ſervitutis aſſumeret formam, traderetque ſe pro peccatis noſtris. Et peccata quidem noſtra humiliaverunt eum, ſed livore ejus nos omnes ſanati ſumus.

Macarius epiſcopus Hieroſolymitanus lib. II. *act. concil. Nicæni.* Sed venit ipſe ſalvator omnium, & à nobis debita ſupplicia in ſua carne nomine noſtro ſuſcepit.

Athanaſius de incarnatione Verbi Dei. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ὀφειλόμενον παρὰ πάντων ἔδει λοιπὸν ἀποδοθῆναι· ὠφείλετο γὰρ πάντας ὡς προεῖπον ἀποθανεῖν, δι' ὃ μάλιστα καὶ ἐπεδήμησεν, τούτου ἕνεκεν μετὰ τὰς περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ, ἐκ τῶν ἔργων ἀποδείξεις, ἤδη λοιπὸν καὶ ὑπὲρ πάντων τὴν θυσίαν ἀνέφερεν, ἀντὶ πάντων τὸν ἑαυτοῦ ναὸν εἰς θάνατον παραδιδούς, ἵνα ὐκ, μὲν πάντας, ἀνυπευθύνους καὶ ἐλευθέρους τῆς ἀρχαίας παραβάσεως ποιήσῃ. δείξῃ δὲ ἑαυτὸν καὶ θανάτου κρείττονα, ἀπαρχὴν τῆς τῶν ὅλων ἀναστάσεως τὸ ἴδιον σῶμα ἄφθαρτον ἐπιδεικνύμενος.

Et mox. Θανάτου γὰρ ἦν χρεία. καὶ θάνατον ὑπὲρ πάντων ἔδει γενέσθαι. ἵνα τὸ παρὰ πάντων ὀφειλόμενον γένηται. ὅθεν ὡς προεῖπον, ὁ λόγος ἐπεὶ οὐχ οἷόν τε ἦν αὐτὸν ἀποθανεῖν (ἀθάνατος γὰρ ἦν) ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα τὸ δυνάμενον ἀποθανεῖν, ἵνα ὡς ἴδιον ἀντὶ πάντων αὐτὸ προσενέγκῃ. καὶ ὡς αὐτὸς ὑπὲρ πάντων πάσχων διὰ τὴν πρὸς αὐτὸ ἐπίβασιν, καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον. καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους ὅσοι φόβῳ θανάτου ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. ἀμέλει τοῦ κοινοῦ πάντων σωτῆρος ἀποθανόντος ὑπὲρ ἡμῶν, οὐκέτι νῦν ὥσπερ

πάλαι

πάλαι κατὰ τὴν τοῦ νόμου ἀπειλὴν θανάτῳ ἀποθνήσκομεν οἱ ἐν Χριστῷ πιστοί.

Idem ibidem. Καὶ τῷ τοιούτῳ τοῦ θανάτου τρόπῳ ἡ σωτηρία πᾶσι γέγονε, καὶ ἡ κτίσις πᾶσα λελύτρωται. οὗτος ἐστιν ἡ πάντων ζωὴ καὶ ὡς πρόβατον ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας ἀντίψυχον τὸ ἑαυτοῦ σῶμα εἰς θάνατον παραδοὺς.

Idem in pass. & cruc Domini. Ἀλλ᾽ ὁρῶν τὸ μὲν τῆς κακίας ἀφόρητον, καὶ τὸ θνητὸν γένος οὐχ ἱκανὸν ἀντιστῆναι πρὸς τὸν θάνατον, οὐδὲ τὴν τιμωρίαν τῶν κακῶν δυνατὸν ἀποδοῦναι. ὑπερῆρε γὰρ πᾶσαν τιμωρίαν ἡ τῆς κακίας ὑπερβολή. ὁρῶν δὲ καὶ τὴν τοῦ πατρὸς ἀγαθότητα, ὁρῶν καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἱκανότητα καὶ δύναμιν. Χριστὸς γὰρ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία κεκίνηται τῇ φιλανθρωπίᾳ, καὶ οἰκτείρας τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν, ἐνεδύσατο ταύτην. αὐτὸς γὰρ, ὡς ὁ προφήτης φησὶ, τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἦρε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασε. καὶ ἐλεήσας τὸ θνητὸν ἡμῶν, περιεβάλετο τοῦτο. λέγει γὰρ ὁ Παῦλος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. ἰδὼν δὲ καὶ τὸ πρὸς τὴν ἀπόδοσιν ἡμῶν τῆς τιμωρίας ἀδύνατον, ἀνεδέξατο ταύτην αὐτός. Χριστὸς γὰρ γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα, καὶ οὕτω δὴ τὰ ἀνθρώπινα, περιβαλλόμενος καὶ ἀμφιασάμενος, δι᾽ ἑαυτοῦ τὰ ἡμῶν προσήγαγε τῷ πατρὶ, ἵνα ὡς αὐτὸς πάσχων ἀβλαβῆ τὸν ἄνθρωπον πάσχοντα κατασκευάσῃ, καὶ μικρὰ μεγάλοις ἀντικαταλλάξηται.

Hilarius Pictaviensis in cap. XIV. *Matth. cap.* XIV. Dominus solus passurus pro omnibus omnium peccata solvebat.

Hymno de Epiphania.

Jesus refulsit omnium
Pius redemtor gentium, &c.
Felix Johannes mergere
Illum tremiscit flumine,
Potest suo qui sanguine
Peccata mundi tergere:

Optatus Milevitanus De schismate Donatistarum adversus Parmenianum lib. III. cum dicitis, redimite

dimite animas vestras: unde illas emistis, ut vendatis? quis est nescio qui angelus, qui nundinas facit animarum, quas ante ejus adventum diabolus possidebat? Has sanguine suo Christus Salvator noster redemit, Apostolo dicẽte; Empti estis pretio magno Constat enim sanguine Christi omnes redemptos.

Victor Antiochenus ad cap. XV. *Marci.* Et cur, inquis, universorum Dominus & opifex nostri causa homo effectus, tantam ignominiam, tantaque supplicia pertulit? Nobis ille assimulatus est, nostrasque in se miserias, & cruces suscepit, quo naturam nostram per peccatum collapsam erigeret, & in pristinum dignitatis gradum denuo revocaret. Commoda itaque, quæ per illius cruciatus in nos defluxerunt, sunt permulta: Ipse enim nostra pro nobis debita luit, ipse peccata nostra tulit, ipse nostri causa & doluit, & gemuit.

Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi XIII. Ἔλυσε δὲ πάντας τοὺς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατεχομένους, καὶ κόσμον ὅλον ἀνθρώπων ἐλυτρώσατο. καὶ μὴ θαυμάσῃς εἰ κόσμος ὅλος ἐλυτρώθη. οὐ γὰρ ἦν ἄνθρωπος ψιλὸς, ἀλλὰ υἱὸς θεοῦ μονογενὴς, ὁ ὑπεραποθνήσκων. καὶ τοίγε ἴσχυσεν ἑνὸς ἀνδρὸς τοῦ Ἀδὰμ ἡ ἁμαρτία θάνατον ἐνέγκαι τῷ κόσμῳ. εἰ δὲ τῷ παραπτώματι τοῦ ἑνὸς θάνατος ἐβασίλευσεν εἰς τὸν κόσμον, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ ἑνὸς ἡ ζωὴ βασιλεύσει; καὶ εἰ τότε διὰ τὸ ξύλον τῆς βρώσεως ἐξεβλήθησαν ἐκ παραδείσου. ἆρα, διὰ τὸ ξύλον Ἰησοῦ νῦν εὐκολώτερον οἱ πιστεύοντες, εἰς παράδεισον οὐκ εἰσελεύσονται; εἰ ὁ πρωτόπλαστος ἀπὸ γῆς ἤνεγκεν οἰκουμενικὸν θάνατον, ὁ πλάσας αὐτὸν ἀπὸ γῆς, ἆρα οὐ φέρει ζωὴν αἰώνιον αὐτὸς ὢν ἡ ζωή; εἰ Φινεὲς ζηλώσας τὸν αἰσχροποιὸν, κατέπαυσε τοῦ θεοῦ τὴν ὀργήν. Ἰησοῦς οὐκ ἄλλον ἀνελὼν, ἀλλ' ἑαυτὸν ἀνάλυτρον παραδοὺς, ἆρα τὴν ὀργὴν οὐ λύει τὴν κατ' ἀνθρώπων;

Basilius homiliâ in Psalm XLVIII. Εὑρέθη ἓν, ὁμοῦ πάντων ἀντάξιον, ὃ ἐδόθη εἰς τιμὴν λυτρώσεως τῆς ψυχῆς ἡμῶν, τὸ ἅγιον καὶ πολύτιμον αἷμα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Gregor.

Gregor. Nazianz. Oratione XLII. *quæ secunda est in Pascha.* Τὸ μέγα καὶ ἄθυτον (ἵν' οὕτως εἴπω) ὅσον ἐπὶ τῇ πρώτῃ φύσει ταῖς νομικαῖς θυσίαις ἐγκαταμέμικται, καὶ οὐ μικροῦ μέρους τῆς οἰκουμένης, οὐδὲ πρὸς ὀλίγον, ἀλλὰ παντὸς τοῦ κόσμου καὶ διαιωνίζον καθάρσιον.

Idem ibidem. Ῥανίδες αἵματος ὀλίγαι κόσμον ὅλον ἀναπλάττουσι, καὶ γίνονται καθάπερ ὀπὸς γάλακτι πᾶσιν ἀνθρώποις εἰς ἓν ἡμᾶς συνδέουσαι καὶ συνάγουσαι.

Et eadem. Ἔστι τοίνυν ἐξετάσαι πρᾶγμα καὶ δόγμα, τοῖς μὲν πολλοῖς παρορώμενον, ἐμοὶ δὲ καὶ λίαν ἐξετασόμενον. τίνι γὰρ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν αἷμα, καὶ περὶ τίνος ἐχέθη, τὸ μέγα καὶ περιβόητον τοῦ θεοῦ καὶ ἀρχιερέως, καὶ τύματος. κατειχόμεθα μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πεπραμένοι ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἀντιλαβόντες τῆς κακίας τὴν ἡδονήν. εἰ δὲ τὸ λύτρον οὐκ ἄλλου τινὸς, ἢ τοῦ κατέχοντος γίνεται, ζητῶ τίνι τοῦτο εἰσηνέχτη καὶ δι' ἥν τινα τὴν αἰτίαν. εἰ μὲν τῷ πονηρῷ, φεῦ τῆς ὕβρεως, εἰ μὴ παρὰ τοῦ θεοῦ, μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν θεὸν αὐτὸν λύτρον ὁ λῃστὴς λαμβάνει, καὶ μισθὸν οὕτως ὑπερφυῆ, τῆς ἑαυτοῦ τυραννίδος, δι' ὃν καὶ ἡμῶν φείδεσθαι δίκαιον ἦν. εἰ δὲ τῷ πατρὶ, πρῶτον μὲν πῶς; οὐχ ὑπ' ἐκείνου γὰρ ἐκρατούμεθα. δεύτερον δὲ, τίς ὁ λόγος μονογενοῦς αἷμα τέρπειν πατέρα, ὃς οὐδὲ τὸν Ἰσαὰκ ἐδέξατο παρὰ τοῦ πατρὸς προσφερόμενον, ἀλλ' ἀντηλλάξατο τὴν τυσίαν, κριὸν ἀντιδοὺς τοῦ λογικοῦ τύματος. ἢ δῆλον, ὅτι λαμβάνει μὲν ὁ πατὴρ οὐκ αἰτήσας, οὐδὲ δεηθεὶς. ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκονομίαν, καὶ τὸ χρῆναι ἁγιασθῆναι τῷ ἀντρωπίνῳ τοῦ θεοῦ τὸν ἄνθροπον. ἵν' αὐτὸς ἡμᾶς ἐξέληται, τοῦ τυράννου βίᾳ κρατήσας, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐπαναγάγῃ, διὰ τοῦ υἱοῦ μεσιτεύσαντος, καὶ εἰς τιμὴν τοῦ πατρὸς τοῦτο οἰκονομήσαντος, ᾧ τὰ πάντα παραχωρῶν φαίνεται.

Gregorius Nyssenus ad Olympium Monachum de perfecti nominis formâ. Ἀπολύτρωσιν δὲ εἶναι τὸν Χριστὸν ματόντες, τὸν ἑαυτὸν δόντα λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν. τοῦτο διὰ τῆς τοιαύτης φωνῆς παιδευόμεθα, τὸ ματεῖν ὅτι καθάπερ τιμήν τινα τῆς ἑκάστου ψυχῆς παρασχόμενος ἡμῖν, τὴν ἀθανασίαν κτῆμα ἴδιον τοὺς ἐν θανάτῳ παρ' αὐτοῦ διὰ τῆς ζωῆς ἐξαγορασθέντας ἐποίησεν.

Ambrosius lib. de Tobia cap. x. Ecce venit hujus mundi princepis & in me suum nihil invenit. Nihil debebat, sed solvebat pro omnibus, sicut ipse testatur dicens, Quæ non rapui, tunc exsolvebam.

Idem lib. de Joseph Patriarcha cap. IV. Venditus est Joseph in Ægypto, quia Christus venturus erat ad eos quibus dictum est, Peccatis vestris venditi estis. Et ideo suo sanguine redemit, quos propria peccata vendiderant. Sed venditus Christus conditionis susceptione, non culpæ, peccatiq; pretio non tenetur, quia peccatum ipse non fecit. Pretio igitur nostro debitum, non suo ære contraxit: chirographum sustulit, fœneratorem removit, exuit debitorem, unus exsolvit, quod ab omnibus debebatur.

Ambrosius de Esau sive de Fuga seculi c. VII. Deus ideo suscepit carnem, ut maledictum carnis peccatricis aboleret: & factus est pro nobis maledictum, ut benedictio absorberet maledictionem, integritas peccatum, indulgentia sententiam, vita mortẽ. Suscepit enim mortem, ut impleretur sententia, satisfieret judicato per maledictum carnis peccatricis usq; ad mortem. Nihil ergò factum est contra sententiam Dei, cum sit divinæ conditio impleta sententiæ. Maledictum enim usque ad mortem, post mortem autem gratia.

Idem lib. IX. *epist.* LXXI. Veniens Dominus Jesus, peccatũ omnibus, quod nemo poterat evitare, donavit, & chirographum nostrum sui sanguinis effusione delevit. Hoc est quod ait: Superabundavit peccatum per legem: superabundavit autem gratia per Jesum. Quia postquam totus mundus subditus factus est, totius mundi peccatum abstulit.

Lib. I. *epist.* II. Vide ne ista sit hostia salutaris, quam verbum Deus in se ipso obtulit, atque in suo immolavit corpore. *Et paullò post:* Quod verò ad altare

altare effundit ſanguinem,intelligere licet ablutionem mundi, remiſſionem omnium peccatorum. Etenim ſanguinem illum ad altare quaſi hoſtiam effundit ad multorum exhaurienda peccata. Agnus enim hoſtia eſt, ſed agnus non irrationabilis naturæ, ſed divinæ potentiæ: de quo dictum eſt. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Non ſolum enim mundavit ſanguine delicta univerſorum, ſed etiam divina poteſtate donavit.

Idem ſuper Lucam lib. VII. *cap.*XII. Adverſarius tanquam captiva mancipia viliori precio æſtimationis addicit. At verò Dominus tanquam ſpecioſa ſervitia, quæ ad imaginem & ſimilitudinem ſui fecit, idoneus operis æſtimator, magno pretio nos redemit: ſicut Apoſtolus dixit. Emti enim eſtis precio magno. Et bene magno, quod non æſtimatur ære, ſed ſanguine. Quia pro nobis mortuus eſt Chriſtus, qui pretioſo nos ſanguine liberavit &c. Et bene precioſo, quia immaculati corporis ſanguis eſt, quia ſanguis eſt filij Dei, qui non ſolum de maledicto legis, ſed etiam de impietatis morte perpetua nos redemit.

*Idem lib.*X. *ſuper Lucam in illud cap.*XXII. *Peccavi quod tradiderim ſanguinem innoxium*: Pretium ſanguinis eſt pretium dominicæ paſſionis. ergo pretio ſanguinis emitur mundus à Chriſto.

Lib. III. *de virginitate ſub finem*: Eramus oppignerati malo creditori peccatis: contraximus chirographum culpæ, pœnam ſanguinis debebamus. Venit Dominus Jeſus, ſuum pro nobis ſanguinem obtulit. *Et mox:* Ergo & tu dignum tegere tali pretio, ne veniat Chriſtus, qui te mundavit, qui te redemit; & ſi te in peccato invenerit, dicat tibi. Quæ utilitas in ſanguine meo? Quid profeci tibi dum deſcendo in corruptionem?

Lib. I. *de apologia David cap.* XIII. Præclarè Apostolus ait, Quia donavit nobis peccata Dominus Jesus, delens chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum, inquit de medio tulit affigens illud cruci. Delevit sanguine suo atramentum Hevæ, delevit hæreditatis obnoxiæ obligationem.

In epist. ad Hebr. cap. IX. Sed ilius fuit tota veteris testamenti corporalis mundatio: nunc autem spiritualis est mundatio sanguinis Christi. Ideo dicit: Hic est sanguis novi testamenti in remissionem peccatorum. In illis quidem in superficie aspergebatur, & iterum diluebatur aspersus: neque enim cruentatus semper deambulabat populus. In anima verò non ita est, sed ipsius essentiæ commiscetur sanguis, fontem illum faciens mundum & inenarrabilem pulchritudinem producens. Propter hoc agni occisio fuit & sanguis ejus super liminaribus liberandorum illitus est. Propter hoc etiam omnia sacrificia veteris testamenti leguntur, ut hoc unum sacrificium designarent; per quod vera est remissio peccatorum & mundatio animæ in æternum.

Idem, seu potius Scriptor comment. in Epist. Pauli Ambrosio tributorum in I. *ad Corinth. cap.* VI. Quia caro pretio emti sumus, propensius Domino nostro servire debemus, ne offensus à qua nos redemit, morti nos reddat. Quam enim carissimo pretio nos emit, ut sanguinem suum daret pro nobis.

Idem in ejusdem epist. cap. XI. Nos calicem mysticum sanguinis ad tuitionem corporis & animæ nostræ percipimus, quia sanguis Domini sanguinem nostrum redemit, id est totum hominem salvum fecit. Caro enim salvatoris pro salute corporis, sanguis vero pro animâ nostrâ effusus.

Idem

Idem in epist. ad Corinth. II. *cap.* V. Quoniam oblatus est pro peccatis, non immerito peccatum factus dicitur, quia & hostia in lege, quæ pro peccatis offerebatur, peccatum nuncupabatur, ut nos essemus justitia Dei in ipso, qui peccatum nesciebat dicente Jesaia, Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus, quasi peccator occisus est, ut peccatores justificarentur apud Deum in Christo.

Epiphanius Heresi LV. Πρῶτον μὲν ἑαυτὸν προσενέγκας, ἵνα λύσῃ θυσίαν παλαιᾶς διαθήκης, τὴν ἐντελεστέραν ζῶσαν ὑπὲρ παντὸς κόσμου ἱερουργήσας, αὐτὸς ἱερεῖον αὐτὸς ἱερεὺς, αὐτὸς θυσιαστήριον, αὐτὸς θεὸς, αὐτὸς ἄνθρωπος, αὐτὸς βασιλεὺς αὐτὸς ἀρχιερεὺς, αὐτὸς πρόβατον, αὐτὸς ἀρνίον, τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενος, ἵνα ἡμῖν ζωὴ κατὰ πάντα τρόπον γένηται, καὶ τῆς ἱερωσύνης αὐτοῦ τὸ ἀμετάστατον ἑδραίωμα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀπεργάσηται.

Andreas Cæsareensis ad cap. I. *Apoc.* Illum; inquit, decet honor, gloria, & imperium, qui ardenti charitate incensus, suâ morte genus nostrum à mortis vinculis liberavit, sanguinisque vivifici, & aquæ effusione à peccatorum sordibus nos abluit, ac in regium sacerdotium cooptavit.

Prudentius in Rom. Mart. ——*Hæc illa crux*
est omnium nostrum salus.
Romanus inquit, hominis hæc redemtio est.

Chrysostomus procemio Comment. in Esaiam. Quam multæ est Deus erga nos clementiæ? Filio non pepercit, ut parceret servo: unigenitum tradidit, ut redimeret servos planè ingratos, sanguinem filij sui luit in pretium.

Hieronymus lib. I. *adversus Pelagianos.* Cumque ait, voluerit intrare, offerat vitulum pro peccato & arietem in holocaustum, duosque hircos accipiat ab universo populo: unum ex eis offerat pro

peccato ſuo, & unum pro peccato populi & arietem in holocauſtum. Alter hircorum cuncta peccata ſuſcipit populi, in typum Domini ſalvatoris, & effert in ſolitudinem: & ſic placatur Deus omni multitudini.

Idem in Eſai. cap. LIII. Deſpectus erat & ignobilis, quando pendebat in cruce, & factus pro nobis maledictum, peccata noſtra portabat, & loquebatur patri, Deus meus, quare me dereliquiſti?

Auguſtinus de Trinitate lib. XIII. *cap.* XIV, Quæ eſt juſtitia qua victus eſt Diabolus? Quæ niſi juſtitia Jeſu Chriſti? Et quomodo victus eſt? Quia cum in eo nihil morte dignum inveniret, occîdit. Hoc eſt quod juſtificari dicimur in Chriſti ſanguine. Sic quippe in remiſſionem peccatorum noſtrorum, innocens ſanguis ille effuſus eſt.

Et mox: Pergit inde ad paſſionem, ut pro debitoribus nobis, quod ipſe non debebat, exſolveret. *Et cap. proximo*: Tunc ſanguis ille; quoniam ejus erat qui nullum habuit omnino peccatum, ad remiſſionem noſtrorum fuſus eſt peccatorum, ut quia eos diabolus merito tenebat, quos peccati reos conditione mortis obſtrinxit, hos per eum merito dimitteret, quem nullius peccati reum immerito pœna mortis affecit. Hac juſtitia victus & hoc vinculo vinctus eſt fortis, ut vaſa ejus eriperentur, quæ apud eum, cum ipſo & angelis ejus fuerant vaſa iræ & in vaſa miſericordiæ verterentur.

Idem in Joannem tract. XLI. Non reconciliamur, niſi ablato peccato, quod eſt medium ſeparans: ſed mediator eſt reconcilians. Ut ergo tollatur maceria ſeparans, venit ille mediator, & factus eſt ſacrificium ſacerdos ipſe.

Lib. VII. *de Civitat. Dei cap.* XXXI. Deus miſit nobis

nobis verbum ſuum, qui eſt ejus unicus filius, quo pro nobis in aſſumta carne nato atque paſſo, quanti Deus hominem penderet noſceremus, atque illo ſacrificio ſingulari à peccatis omnibus mundaremur, ejuſque ſpiritu in cordibus noſtris dilectione diffuſa, omnibus difficultatibus ſuperatis in æternam requiem veniremus.

Enarratione in Pſal. xcv. Tenebantur homines captivi ſub diabolo, & dæmonibus ſerviebant; ſed redemti ſunt à captivitate. Vendere enim ſe potuerunt, ſed redimere non potuerunt. Venit Redemtor, & dedit pretium, fudit ſanguinem ſuum, & emit orbem terrarum. Quæritis quid emerit? Videte quid dederit, & invenite quid emerit. Sanguis Chriſti pretium eſt. Tanti quid valet? Quid niſi totus orbis? Quid, niſi omnes gentes? Valde ingrati ſunt pretio ſuo, aut multum ſuberbi ſunt qui dicunt, aut illud tam parvum eſſe, ut ſolos Afros emerit; aut ſe tam magnos eſſe, pro quibus ſolis illud ſit datũ Non ergo exultent, non ſuperbiant, pro toto dedit, quantũ dedit. Novit quid emerit, quia novit quanti emerit, & quanti dederit.

In Pſal. cxxix. Sacerdos noſter à nobis accepit, quod pro nobis offerret. Accepit enim à nobis carnem, in ipſa carne victima factus eſt, holocauſtum factus eſt, ſacrificium factus eſt.

Lib. IV. *contra di[illegible] Pelagianorum epiſt. cap.* IV. Sed Pelagiani quomodo dicunt ſolam mortem ad nos tranſiiſſe per Adam? Si enim propterea morimur, quia ille mortuus eſt, ille autem mortuus eſt, quia peccavit, pœnam dicunt tranſire ſine culpa, & innocentes parvulos injuſto judicio puniri trahendo mortem ſine meritis mortis. Quod de uno ſolo mediatore Dei & hominum homine Chriſto Jeſu Catholica fides novit, qui pro nobis mortem, hoc

eſt peccati pœnam ſine peccato ſubire dignatus eſt. Sicut enim ſolus ideo factus eſt hominis filius, ut nos per illum Dei filij fieremus: ita ſolus pro nobis ſuſcepit ſine malis meritis pœnam, ut nos per illum ſine bonis meritis conſequeremur gratiam. Quia ſicut nobis non debebatur aliquid boni, ita nec illi aliquid mali.

Lib. XIV. *contra Fauſtum Manich. cap.* IV. Suſcepit Chriſtus ſine reatu ſupplicium noſtrum, ut inde ſolveret reatum noſtrum, & finiret etiam ſupplicium noſtrum.

Idem ſermone octavo de Tempore: Duplex principaliter cauſſa eſt, ob quam Dei filius factus eſt filius hominis. Una eſt, ut ſecundum hominem, omnia patiendo pro nobis, à peccatorum nos vinculis liberaret. Sic enim Eſaias Propheta prædixerat: Hic peccata noſtra portavit, &c. Altera verò cauſſa eſt dominicæ paſſionis, ut nos, quos ſanguine ſuo redemit, à vitiis atque criminibus, non ſolum doctrinæ auxilio & gratiæ; ſed etiam exemplo ſuo ad ſtudium ſanctitatis accenderet.

De Temp. ſerm. CI. Mors niſi à morte ſuperari non poterat: ideo mortem, Chriſtus ſuſtinuit, ut injuſta mors juſtam vinceret mortem, & liberaret reos juſtè, dum pro eis occidebatur injuſtè.

Et ſerm. CXLI. Dominus noſter Jeſus Chriſtus communicando nobiſcum ſine culpâ pœnam, & culpam ſolvit & pœnam.

De ſerm. Domini in Luc. ſerm. XXXVII. Culpa eſt quod injuſtus es: pœna eſt, quia mortalis es. Ille ut eſſet proximus, ſuſcepit pœnam tuam: non ſuſcepit culpam tuam: & ſi ſuſcepit delendam ſuſcepit. non faciendam. *Et mox.*

Suſcipiendo pœnam & non ſuſcipiendo culpam & culpam delevit & pœnam.

Cyril-

Cyrillus in Leviticum lib. x. Tunc clamavit omnis populus, ut Barrabam dimitteret, Jesum vero morti traderet. Ecce habes hircum qui dimissus est in eremum vivus peccata populi secum ferens, clamantis & dicentis, crucifige crucifige. Iste est ergo hircus vivus dimissus in eremum, & ille est hircus qui Domino oblatus est hostia ad repropitianda peccata, & veram propitiationem in se credentibus populis fecit.

Idem contra Julianum lib. I X. Vide igitur sacramentum & quomodo in duobus hircis bene delinietur. Caper enim, hoc est hircus, pro peccatis sacerdotis & populorum occidebatur, secundum quod in lege jubebatur. Quoniam autem pro peccatis nostris immolatus est Christus, hirco assimilatur. Nam sic dicit Propheta Jesaias, omnes sicut oves erravimus, homo via sua erravit, & Dominus tradidit ipsum pro peccatis nostris. Nam duo hirci assumuntur. non quod duo Christi, hoc est duo filij secundum aliquos, sed magis quod oportebat videri etiam occidendum pro nobis & morientem quidem secundum carnem, viventem autem secundum spiritum.

Idem in Johann. lib. II. *cap.* I. Unus pro omnibus agnus occîditur, ut omne genus hominum Deo patri offerat. Unus pro omnibus, ut omnes lucrifaciat, ut omnes non ulterius sibi ipsis, sed Christo, qui pro omnibus mortuus est, & pro omnibus resurrexit, vivant. Nam quoniam in peccato eramus, atque idcirco morti atque interitui debebamur, filium suum pater in redemtionem pro nobis dedit. Unum pro omnibus, quoniam & omnes sunt in ipso, & omnibus ipse melior est.

Idem Homil. Ephesi in Nestorium dicta, Revera (impij hi hęretici) perditionis sunt filij, & semē ini-

quum qui Dominum, à quo sunt emti, negent. Empti enim sumus pretio, non quidem corruptibili, puta auro & argento, sed pretioso sanguine, tanquam agni immaculati & incontaminati, Christi. Quomodo fuisset autem sanguis vulgaris hominis similis nobis orbis redemtio?

Exegesi ad Valerianum de Verbi incarnatione: quæ extat concil. Eph. T. VI. cap. 17. Qui corporis expers erat ut Deus, corpus sibi aptatum fatetur, quo eo pro nobis oblato, suo nos omnes livore, juxta Prophetæ vocem, sanaret. Quo pacto autem unus pro omnibus mortuus justum pro omnibus pretium exsolvere potuit, si perpessionem illam puri cujuspiam hominis fuisse dicamus? Quod si verò Verbum secundùm humanam naturam passum propriæ carnis perpessiones, quasi proprias in se transtulit, sibique vindicavit, tunc demum unius mortem secundum carnem omnium hominum vitę præponderasse rectissimè asserimus.

Theodoretus Quæst. 9. in Num. Μόνος γὰρ ὁ δεσπότης Χριστὸς καὶ ὡς ἄνθρωπος τὸ ἄμωμον ἔχει· καὶ τοῦτο προορῶν ὁ προφήτης Ἡσαΐας βοᾷ· ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. τούτου χάριν καὶ τὰς τῶν ἄλλων ἁμαρτίας ἀνέλαβεν, οἰκείας οὐκ ἔχων. οὗτος γάρ φησι τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ὑμῶν ὀδυνᾶται. καὶ ὁ μέγας Ἰωάννης. Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου. διὰ τοῦτο καὶ ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος, ὡς ἀδίκως ὑπομείνας τὸν θάνατον.

Idem Serm. x *de Providentia sic Dominum inducit loquentem.* Ἀποδέδωκα γὰρ ὑπὲρ τῆς φύσεως τὸ χρέος. οὐκ ὀφείλων γὰρ θάνατον, θάνατον ὑπέμεινα, καὶ μὴ ὑποκείμενος θανάτῳ ὑπεδεξάμην τὸν θάνατον καὶ ἀναίτιος ὢν, ἐνεγράφην τοῖς ὑπαιτίοις. καὶ ὀφλημάτων ὑπάρχων ἐλεύθερος, κατὰ τῶν ὀφειλόντων ἐτάγην. ἀπέδωκα τοίνυν τὸ τῆς φύσεως ὄφλημα καὶ θάνατον ἄδικον ὑπομείνας, καταλύω τὸν δίκαιον. καὶ τοὺς ἐνδίκως κατεχομένους, ἀδίκως καταχεθεὶς, τῆς εἱρκτῆς ἀπολύω.

λύω. βλέπε τὸ γραμματεῖον τῆς φύσεως ἀπηλειμμένον ὦ πικρὲ
θάνατε. βλέπε αὐτὸ τῷ σταυρῷ προσηλωμένον, καὶ τῶν γραμμά-
των τῆς ἁμαρτίας ἀπηλλαγμένον. βλέπε αὐτὸ πονηρίας ὑπο-
γραφὴν οὐ δεδεγμένον. ἀντέδοσαν τοίνυν οἱ τοῦδε τοῦ σώματος
ὀφθαλμοὶ, ὑπὲρ τῶν κακῶς θεασαμένων ὀμμάτων. αἱ τοῦδε ἀ-
κοαὶ, ὑπὲρ τῶν ἀκοῶν τὸν μολυσμὸν δεξαμένων. ἡ γλῶττα, ὡσαύ-
τως, αἱ χεῖρες, καὶ τὰ λοιπὰ μέρη, ὑπὲρ τῶν τὴν ῥυπαρὰν ἁμαρτίαν
διαπραξαμένων μελῶν τοῦ δὲ χρέους ἐκτεθέντος, προσήκει
τοὺς τούτου χάριν καθειργμένους τῆς εἱρκτῆς ἀπαλλαγῆναι, καὶ
τὴν προτέραν ἀπολαβεῖν ἐλευθερίαν, καὶ εἰς τὸ πατρῷον χωρίον
ἐπανελθεῖν.

Proclus Constantinopolitanus homil. de Christi nativitate. Πολλὰ ὤφειλεν ἐξ ἁμαρτιῶν ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις, καὶ
ἠπόρει πρὸς τὸ χρέος. Διὰ γὰρ τοῦ Ἀδὰμ πάντες τὴν ἁμαρ-
τίαν ἐχειρογράφησαν. δούλους ἡμᾶς κατεῖχεν ὁ διάβολος. τὰς
ὠνὰς ἡμῶν προέφερε γραφῇ κεχρημένος τῷ πολυπαθεῖ ἡμῶν
σώματι. εἱστήκει ὁ κακὸς τῶν παθῶν πλαστόγραφος, ἀπειλῶν
ἡμῖν τὸ χρέος, καὶ ἀπαιτῶν ἡμᾶς τὴν δίκην. ἔδει τοίνυν
δυοῖν θάτερον ἢ πᾶσιν ἐπαχθῆναι τὸν ἐκ τῆς καταδίκης θάνα-
τον, ἐπειδὴ καὶ πάντες ἥμαρτον, ἢ τοιοῦτον δοθῆναι πρὸς ἀντί-
δοσιν τίμημα, ᾧ πᾶν ὑπῆρχε δικαίωμα πρὸς παραίτησιν. ἄν-
θρωπος μὲν οὖν σῶσαι οὐκ ἠδύνατο. ὑπέκειτο γὰρ τῷ χρέει
τῆς ἁμαρτίας. Ἄγγελος ἐξαγοράσαι τὴν ἀνθρωπότητα οὐκ
ἴσχυεν. ἠπόρει γὰρ τοιούτου λύτρου. λοιπὸν οὖν ὁ ἀναμάρτητος θε-
ὸς ὑπὲρ τῶν ἡμαρτηκότων ἀποθανεῖν ὤφειλεν. Αὕτη γὰρ ἐλείπετο-
μόνη τοῦ κακοῦ ἡ λύσις. Τί οὖν; αὐτὸς ὁ πᾶσαν φύσιν ἐκ μὴ ὄντων
εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, ᾧ μηδὲν πρὸς παροχὴν ἄπορον,
ἐξεῦρε τοῖς κατακρίτοις ζωὴν ἀσφαλεστάτην, καὶ τῷ θανάτῳ
λύσιν εὐπρεπεστάτην, καὶ γίνεται ἄνθρωπος ἐκ παρθένου, ὡς
οἶδεν αὐτός. λόγος γὰρ ἑρμηνεῦσαι τὸ θαῦμα οὐ δύναται. καὶ
ἀποθνήσκει ᾧ ἐγένετο. καὶ λυτροῦται ᾧ ὑπῆρχε, κατὰ τὸν λέγοντα
Παῦλον, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐ-
τοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων. ὢ τῶν μεγάλων πραγμάτων!
ἄλλοις ἐπραγματεύσατο τὸ ἀθάνατον. αὐτὸς γὰρ ὑπῆρχεν ἀ-
θάνατος.

Leo de pass. serm. XII. Quam sibi in hujus sacramenti præsidio spem relinquunt, qui in salvatoris nostri corpore negant humanæ substantiæ veritatem? Dicant quo sacrificio reconciliati, quo sanguine sint redemti? Quis est qui tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam in odorem suavitatis? Aut quod unquam sacrificium sacratius fuit, quam quod pontifex verus altari crucis per immolationem suæ carnis imposuit? Quamvis enim in conspectu Domini multorum sanctorum preciosa fuerit mors, nullius tamen insontis occisio, propiciatio fuit mundi. Acceperunt justi, non dederunt coronas, & de fidelium fortitudine exempla nata sunt patientiæ, non dona justitiæ. Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum suo funere solvit, cum inter filios hominum solus Dominus noster Jesus Christus extiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes etiam sunt suscitati.

Claudianus Mamertus de statu animæ lib. II. Pictavus Hilarius inter complura præcelsarum disputationum suarum, quiddam secius sentiens duo hæc veris adversa disseruit. Unum quod nihil incorporeum creatum dixit. Aliud, nihil doloris Christum in passione sensisse. Cujus si vera passio non fuit, redemtio quoque nostra vera esse non potuit.

Anastasius Sinaita, episc. Antiochenus de rectis fidei Catholicæ dogmatibus lib. IV. *de passione & impassibili Deitate Christi.* Effusus est sanguis ejus, qui multis redimendis sufficeret: forsan melius fuerit dicere omnibus; sunt siquidem & omnes multi.

Procopius Gazæus in Exodi cap. XXIV. Cùm Christus natura sit conjunctus Patri, si ejus participes facti fuerimus per Spiritum, connectemur, per ipsum

ipsum quoque Patri, in divinæ naturæ societatem venientes. Nec aliter illi contenderunt in montem, quam prius exercitati sanguine Christi, qui dedit semetipsum pretium redemptionis pro nobis, offerens carnem suam, ut irreprehensibile sacrificium Deo & Patri.

Gregorius M. lib. III. *Moral. cap.* XIII. Alius ad paradisum conditus divinæ potentiæ similitudinem superbè rapere voluit: sed tamen culpas hujus superbiæ sine culpa mediator exsolvit. Hinc est quod patri quidam sapiens dicit: Cum sis justus, justè omnia disponis: eum quoque qui non debet puniri, condemnas. Sed pensandum est, quomodo justus sit, & omnia justè disponat, si eum qui non debet puniri, condemnat. Mediator enim noster puniri pro se ipso non debuit, quia nullum culpæ contagium perpetravit. Sed si ipse indebitam mortem non susciperet, nunquam nos à debita morte liberaret. Pater ergo cum justus sit, justum puniens omnia justè disponit: quia per hoc cuncta justificat, quod eum qui sine peccato est pro peccatoribus damnat.

Isychius in Levitici cap. XVI. Lex filios Israël reos maledicto & morti constituit, ut propterea necessariam haberent expiationem, & pro eis quidem principaliter unigeniti immolatur sacrificium. Immolatur autem & pro omnibus hominibus, ita ut Caiphas diceret: Opportet ut unus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Quodque dictum erat confirmans, simulq; & corrigens Euangelista Johannes, addidit: Hoc autem à semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit, quia moriturus esset Jesus pro gente, & non solum pro gente, sed ut filios Dei qui dispersi erant in unum colligeret: gentes videlicet.

Et

Et paulo post: Pro ſenſibili Iſraël Jeſus immolatus, & pro omni humano genere ad expiationem immunditiarum noſtrarum obtulit.

Antiochus in Exomologeſi Verbum tuum nullà prorſus aſpergine peccati decoloratum, quem per tuæ viſcera miſericordiæ miſiſti, ſuum ut plaſma revocaret in viam, caro factus, noſtri cauſſa paſſus eſt crucifigi, & abolevit quod adverſum nos erat chirographum, peccatorum noſtrorum factus propitiatio.

Sophronius Hieroſolymitanus epiſt. ad Sergium Conſtantinopolitanum Patriarcham. Pro hominibus Chriſtus mori dignatus eſt, & pro eorum redemptione ſuum divinum ſanguinem fudit, & munus præ omni dignitate divinius ſuam animam poſuit.

Elias Cretenſis ad orat. I. *Nazianzeni.* Chriſtus dictus eſt redemtio, ut nos, peccato venditos, in libertatem aſſerens, & quia pro totius orbis expiatione tanquam redemptionis pretium ſeipſum dedit.

Nicephorus Conſtantinopolitanus epiſt. ad Leonem III. *quæ extat apud Baronium tom,* IX. *annal. pag.* 587. *edit Mor.* II. Credo eum crucifixum eſſe, non in quâ ſplendet cum patre ſubſtantia, etſi Dominum gloriæ crucifixum fuiſſe dicitur, in ſermone retributionis, ſed in terrenâ noſtrâ naturâ, in quâ terreſtrem noſtram maſſam ſuſcepit, & maledictum pro nobis factus eſt, ut benedictionis, quæ ab eo eſt, ſocios nos efficeret, & malefactorum ſecundum carnem ſuſtinuit mortem pati, ut mortis aculeum mortem ſuſtinendo condemnaret in carne ſua, & deſtrueret hunc, qui habebat mortis imperium, hoc eſt, diabolum.

Marcus Eremita lib. de his qui putant ſe operibus juſti-

justificari cap. XX. Χριστὸς δεσπότης κατ᾽ οὐσίαν καὶ δεσπότης κατ᾽ οἰκονομίαν, ὅτι καὶ μὴ ὄντας ἐποίησε, καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ θανόντας, διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος ἐξηγόρασε, καὶ τοῖς οὕτω πιστεύουσι τὸν χάριν ἐδωρήσατο.

Theodorus Abucara Episcopus Carum disp. XV. *cap.* V. Deus justo judicio suo à nobis omnia exigebat, quæ in lege scripta sunt: quæ, cum solvendo non essemus, idcirco pro nobis Dominus noster illa persolvit: & maledictionem condemnationemque, cui obnoxij eramus assumsit, ultroque in se recepit: quæ pati debueramus, illa ipse pertulit.

Idem ibidem. Jam mihi quinam sint hostes illi quinque edissere, à quibus nos Christus liberavit. A. Mors, diabolus, legis maledictio, atque condemnatio, peccatum, & infernus. B. Quod ad mortem quidem attinet, eam Christi obedientia destructam esse dixisti: sic etiam quonam modo nos à diaboli servitute liberarit: eloquere jam quî nos à legis maledictione redemerit, factus pro nobis maledictio? *Et post pauca.* A. Justo suo judicio Deus à nobis omnia illa exigebat, quæ in lege scripta sunt, quæ cùm solvendo non essemus, idcirco pro nobis Christus Dominus noster illa persolvit, & maledictionem, condemnationemque, cui obnoxij eramus, assumpsit, ultroque in se recepit & quæ pati debueramus, illa ipse pertulit, flagellatus, sputis conspersus, percussus, colaphis cæsus, crucifixus & pro nobis mortuus est.

Theophylactus in cap. I. *ad Hebr. verba illa: Per seipsum faciens purgationem peccatorum nostrorum.* Cum locutus esset de majestate divinitatis Verbi, deinceps de cura ipsius, quam in homines per carnem gerit, differit, quod multò majus est, quàm quod omnia ferat Duo autem hic ponit, tum quod mun-

mundarit nos à peccatis, tum quod per seipsum hoc fecerit. Nam per crucem & mortem, quam ipse sustinuit purgavit nos, non solùm, quod mortuus sit pro peccato nostro, cum ipse omni peccato vacaret, quodq; pœnas luerit, quas ipse tamen nobis non debebat, ac solverit naturam quæ simpliciter ob Adami peccatum ac transgressionem condemnata erat, &c.

Ad cap. 9. Eam ob rem mortuus est Christus, ut nos mundaret, ac in testamento reliquit nobis condonationem noxæ, ac usum paternorum bonorum, Mediator factus Patris nostri. Pater enim noluit nobis dimittere hæreditatem, sed irascebatur ut filijs reiicientibus ipsum & abalenatis. Christus itaque Mediator factus reconciliavit nobis ipsum. Quomodo? Quod nos oportebat pati, (mori enim debuissemus) hoc ipse pro nobis sustinuit, nosque dignos testamento reddidit.

Anselmus de concept. Virginis & pecc. Orig. cap. XXI. Dicit aliquis, Si non habent singuli peccatum Adæ, quomodo asseris nullum salvari sine satisfactione peccati Adæ? Nam qualiter justus Deus exigit ab illis satisfactionem quod non habent? Ad quod dico, Deus non exigit ab ullo peccatore plus quam debet: sed quoniam nullus potest reddere quantum debet, solus Christus reddidit pro omnibus qui salvantur, plusquam debetur.

Bernardus epist CXC. *ad Innocentium*. Homo qui debuit, homo qui solvit. Nam si unus, inquit, pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: ut videlicet satisfactio unius omnibus imputetur, sicut omnium peccata unus ille portavit, nec alter jam inveniatur, qui forefecit alter qui satisfecit: quia caput & corpus unus est Christus. Satisfecit ergo caput pro membris, Christus pro visceribus suis.

Arnoldus

Arnoldus Carnotensis opusc. de septem verbis novissimis à Christo in cruce prolatis, Tract. I. Deseritur cum derelictis, & pro natura quam assumserat tributum solvit, & evecturus secum genus suum ultra hujus seculi pelagus, piratis, rapacibus naulum carnis suę protulit, inviscatisque dentibus eorum illusit voracibus, & tam se quam prædam suam abstraxit & evexit. Pro debitoribus debitorem se objecit, & quod ex se non debebat, ultrò debere non abnuit, ideoque totius debiti summam ab eo qui pro omnibus se tradebat, exactor exegit.

Nicetas Choniates in annalibus, in Joanne Commeno. Τὸ τῆς ἡμετέρης φύσεως πτῶμα πεσὼν ἀνήγειρεν ὁ Χριστὸς ἐπὶ σταυροῦ τὰς χεῖρας διεὶς, καὶ μικραῖς ῥανίσι κόσμον ὅλον εἰς ἕνωσιν ἀγαγών.

Nicolaus de Cusa Cardinalis Excitationum lib. X. Propter nostram justificationem sic actum est per Christum. Nam nos peccatores in ipso infernales pœnas, quas justè meremur, exsolvimus.

FINIS.

SVMMA EORVM quæ in libro tractantur.

CAPUT I.

Justi-

Cap. II.

Cap. III.

Non

Cap. IV.

Caussa

Cap. VI.

Non

Locus

Cap. VIII.

Aliaque

CAP. IX.

CAP. X.

Quomodo

FINIS.

Obijt Tilenus Parisijs 1634, ac plurima ex bonis legavit
Societati Remonstrantium.